

ЗМІСТ

Історія мови

1. **Ткач Л. О., Прокопова А. Ю.**
2. **Хобзей Н. В.** Життєві та наукові стежки Івана Панькевича (до 130-річчя від дня народження).....

Діалектологія

3. **Волошинова М. О.** Назви перших рідких страв в українських східнослов'янських говірках.....
4. **Глуховцева К. Д.** Нові тенденції у функціонуванні діалектологічних термінів.....
5. **Делюсто М. С., Копанська А. В.** Особливості дослідження обрядів у мультілінгвальному ареалі межиріччя Дністра і Дунаю.....
6. **Слободян О. В.** Структурно-семантична характеристика географічних народних термінів на позначення ґрунту в українських східнослов'янських говірках Луганщини.....

Ономастичні студії

7. **Процик І. Р.** „Це не були футбольні змагання, а бій за Україну”: назви українських футбольних команд як чинник національної ідентифікації у ХХ столітті.....

Теоретичні питання мови

8. **Шведова М. О.** Проблема літературної норми української мови з огляду на її регіональні варіанти (за регіонально анотованим корпусом української мови).....

Текст. Дискурс

9. **Бондаренко Г. П., Пустовіт В. Ю.** Мова як провідний чинник об'єднання українського народу.....
10. **Борзова О. Д.** Сленг північноамериканських студентських братств грецьких літер.....
11. **Колесникова Л. Л.** Лексична організація та семантика колоритомена *золотий*.....
12. **Кошлата А. В.** Теоретичні основи дослідження дискурсивного простору соціальних медіа.....
13. **Моїсєєнко О. Ю.** Мовні аспекти концептуалізації збройного конфлікту на сході України (2014 – 2017) в американському медійному дискурсі.....

Прикладна лінгвістика

14. **Кравченко О. Л.** Інтернет-ресурси для перевірки унікальності тексту як складника SEO-аналізу

Відомості про авторів

ІСТОРІЯ МОВИ

Л. О. Ткач, А. Ю. Прокопова (Чернівці)

УДК

Стаття надійшла до редакції 29.05.2017 р.

Прийнято до друку 30.05.2017 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Н. В. Хобзей (Львів)

УДК 811.16:929 Панькевич

ЖИТТЄВІ ТА НАУКОВІ СТЕЖКИ ІВАНА ПАНЬКЕВИЧА (ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Статтю присвячено 130-річчю від дня народження Івана Панькевича, видатного мовознавця, дослідника діалектного мовлення, зокрема українських говірок карпатського ареалу. Мета – окреслити життєвий і науковий шлях ученого, акцентувати увагу на його епістолярній спадщині (а саме листуванні з Іваном Зілінським).

„Пригадую собі І. Панькевича як людину вельми ерудовану, високої особистої культури, доброзичливу і щирю. Помітно було, що він дбав за свою зовнішність. Це вже, як казали, була данина „австріяцтву”. Найчастіше можна було його бачити в сивому костюмі, завжди і всюди з краваткою. Він був вище середнього росту, міцної селянської статури, завжди був діяльний і заклопотаний. Ця його заклопотаність, однак, походила з виразної програми його покликання: він жив наукою, долею української діалектології, в якій бачив устійнення й збереження національної української території” [Неврлий 2003: 188], – таким бачимо Івана Панькевича у спогадах його учня – Миколи Неврлого.

Народився Іван Панькевич у селі Цеперів, що на Львівщині, 6 жовтня 1887 року. Сім'я була багатодітною, дітей (які вижили) – вісім братів і сестер, а господарство не було великим і заможним, тож усім доводилося важко працювати, допомагаючи старшим. Проте до школи на кінці села на науку, яка тривала чотири роки, привів сина таки батько. Іван заприятелював із синами вчителя, тому за згодою старших почав разом з ними додатково займатися німецькою і польською мовами, щоб отримати знання для вступу до гімназії. „Але мені стала наука німецької мови тяжкою через те, що я не мав коли її вивчати, – писав згодом Іван Панькевич. – Після школи я мусів допомагати в господарстві, головню іти пасти корови. Учитель примушував мене биттям. Але і це не помагало” [Панькевич 2002: 82]. Проте науку за розумінням і сприянням батька таки скінчив, і 1898 року став учнем четвертого класу польської народної школи ім. Марії Магдалени

у Львові. А вже через рік успішно склав іспити до першого класу IV польської гімназії ім. Длугоша. І. Панькевич поїхав „до головного міста Галичини – Львова, якого вершок гори, так званого Високого замку міг ... бачити із поля свого села” [Там само].

Гімназійні роки припали на період розвитку національної свідомості. Уже від першого року навчання в гімназії екзорти (науку релігії) для українців проводив Петро Крип'якевич. На другому році І. Панькевич став свідком „великого походу студентів-українців із Львівського університету, які в боротьбі за свій університет громадно покинули львівський університет на знак проти несповнення бажань українського народу. Це був прощальний похід через ринок, щоб даліше продовжувати свої студії на чужих університетах у Відні, Празі, Кракові, Граці, Інсбруку. Українці уважали львівський університет за утравістичний, то є польський і український, чого не хотіли признати польські правлячі круги” [Там само: 84].

Уже від третього року навчання в польських гімназії в українців починалося активне життя, пов'язане з товариством „Просвіта”, з різноманітними гуртками, зокрема й таємними. На таких заняттях вивчали передусім минуле українського народу, рідну словесність, водночас точилися дискусії про актуальну тогочасну ситуацію. Учні всіх польських гімназій Львова об'єднувалися і для проведення шевченківського концерту, на якому, окрім художніх номерів, зачитували найкращий реферат про твори Тараса Шевченка.

Для доповідей на гуртках учні готували й різноманітні повідомлення. Один із перших рефератів Івана Панькевича був присвячений тогочасній Угорській Русі (з якою згодом так тісно його пов'язала доля). Саме робота над цією працею привела Івана Панькевича до бібліотеки „Наукового товариства ім. Шевченка”, де „працював бібліотекарем старенький Михайло Павлик, працював там якийсь час брат Миколи Лисенка лікар Андрій Лисенко, який у 1905 р. утік до Львова перед переслідуваннями царського режиму” [Там само: 86]. Гімназист мав змогу бачити, як творчо працюють Іванко Франко, Кирило Студинський, Олександр Колесса, Іларіон Свенціцький. Однак найбільшою подією, як згадував згодом І. Панькевич, було особисте знайомство з Володимиром Гнатюком. За його порадою почав записувати матеріали з етнографії та фольклору рідної місцевості. Ці матеріали ввійшли згодом до Етнографічних збірників Наукового товариства ім. Шевченка: коломийки до т. XV (Львів, 1907) та оповідання з народної демонології до т. XXIII (Львів, 1912).

Після складання матури (іспиту на атестат зрілості) 1907 року Іван Панькевич почав студії на філософському факультеті Львівського університету. Упродовж двох років він навчався української мови та літератури у професорів К. Студинського й О. Колесси, слухав також лекції з класичної, німецької, польської філології та філософії. Наприкінці жовтня 1909 року І. Панькевич і Т. Франко отримують

стипендії на студії у Віденському університеті. У Львові І. Панькевича цікавила насамперед література та фольклористика, однак славістика в новому навчальному закладі мала передусім мовознавчий ухил, тому з улюбленої літератури слухав професорів-германістів, а зі славістики – професорів Вацлава Вондрака, Мілана Решетара, Константина Їречека, які читали лекції із церковнослов'янської граматики та порівняльної граматики слов'янських мов, російської й сербо-хорватської мови та літератури. „Студії у Відні були прямо ідеальні. Ми, студенти, просиджували після лекцій, звичайно не більше як 20 годин в тиждень, в бібліотеках славістичного семінара або в університетській бібліотеці аж до вечора, а харчування мали напроти університету в академічній мензі, яка нам давала добре прохарчування. Мали можливість навідувати дешево всі театри на студентські квитки та бачити прегарні збірки всіх музеїв. Так звана „Двірська бібліотека” доповнювала славістичну літературу друками слов'янськими всіх слов'янських народів, що жили в Австрії” [Там само: 92].

1912 року Іван Панькевич завершив навчання у Віденському університеті й отримав ступінь доктора філософії. На початку червня цього ж року він від'їжджає до Москви для вивчення російської мови, а після повернення до 1919 року викладає її в так званій Консулярній академії у Відні (там навчали майбутніх австрійських урядовців закордонної служби). 1915 року Іван Панькевич одружився із Софією Каранович, а 1916 року в них народилася донька Марта.

1919 року І. Панькевич переїхав до Праги, де студіював чеську мову в Карловому університеті. У цей період він отримав запрошення працювати в Ужгороді. Відтоді почалося активне не тільки наукове, а й громадсько-політичне життя. Від початку 1920 до 1939 років його доля пов'язана з Ужгородом. Чеська адміністрація призначила ученого на посаду завідувача мовного відділу шкільного реферату Цивільної Управи Підкарпатської Русі, надавши водночас чехословацького громадянства. Він редагував перші українські часописи на Закарпатті – „Віночок” (для дітей) та „Учитель” (для педагогів), займався „Анкетою про мову Підкарпатської Русі”, яку запровадило Міністерство освіти Чехословаччини у грудні 1919 року. „В рамках цієї „Анкети” найвищі авторитети Карлового університету на Чехословацькій академії наук (І. Полівка, Л. Нідерле, О. Гуер та ін.) зійшлися на думці, що мова закарпатських русинів є діалектом української (малоруської) мови, тому не слід штучно створювати нову русинську літературну мову, а користуватися вже існуючою українською літературною мовою, пристосовувавши її до потреб Закарпаття” [Мушинка 2002: 11].

У цей час І. Панькевич став засновником „Педагогічного товариства Підкарпатської Русі”, зусиллями якого 1920 року скликали „Перший учительський конгрес”, що утвердив українську орієнтацію в мовних питаннях. Того ж року за ініціативи І. Панькевича в Ужгороді засновано товариство „Просвіта”, з ініціативи якого впродовж 1924 –

1936 років опубліковано (за редакцією І. Панькевича) 14 випусків „Наукового збірника Товариства Просвіта в Ужгороді”. Оскільки мовна ситуація на Підкарпатській Україні вимагала особливої уваги, І. Панькевич створив „Граматику руського языка для шкіл середних і горожанських” (1922, 1927 та 1936), застосувавши етимологічний правопис, хоча всі свої праці, які публікував у той час поза Закарпаттям, друкував фонетичним правописом.

У часи невтомної праці на освітянській ниві Іван Панькевич не полишав наукової діяльності. У наукових виданнях Праги, Братислави, Відня, Львова, Варшави, Ужгорода з’являлися його дослідження, присвячені насамперед проблемам діалектології та історії мови (рукописним пам’яткам з території Закарпаття). Найвизначнішою серед них стала книга „Українські говори Підкарпатської Руси і сумежних областей. Частина перша”, опублікована в Празі дещо пізніше (1958).

Мовознавчі зацікавлення Івана Панькевича були різноплановими, з-поміж них і лексикографія. Від 1921 року працював над „Словником закарпатських говорів”, зібравши картотеку, що містить понад 100 тис. реєстрових слів [Мушинка 2002: 19]. До картотеки увійшли власні записи І. Панькевича (кількість карток, написаних власноруч упродовж 1921 – 1957 рр., становить близько 45 – 50 тис.), а також матеріали інших дослідників. Надсилаючи І. Панькевичеві свої записи, В. Гнатюк про їх численність писав: „Він [словник] буде важити 14 кг і має 30000 слів” [Дольницька 2002: 31]; майже 20000 карток придбав від інших збирачів. Свого часу Микола Грицак намагався об’єднати свої записи та матеріали І. Панькевича для створення „Словника закарпатських говірок”. Результатом цієї праці став машинопис Словника – Літера Б (1964 – 1966).

Неопублікованою залишилася праця „Українські закарпатські колядки і щедрівки” (зберігається в приватному архіві Миколи Мушинки).

Іван Панькевич прагнув не тільки на папері зберегти особливості українських говорів, а й увіковічити їх звучання для наступних поколінь. М. Мушинка припускає, що про можливості звукового запису І. Панькевич дізнався ще у Львові, коли заприятелював із В. Гнатюком.

24 травня 1938 року Іван Панькевич у празькій студії Radiojournalu виголосив двадцятихвилинну доповідь „Ехо Підкарпатської Русі” про говірки Закарпаття, у якій використав автентичні записи говірок і фольклору. Виступ став підсумком багаторічної праці над збереженням звучання українських говірок для нащадків.

На початку шістдесятих років ХХ ст. від доньки Івана Панькевича Марти та її чоловіка Іларіона Дольницького Микола Мушинка отримав подарунок – 27 грамофонних платівок зі звуковими записами говірок і фольклору Угорської Русі (11 – запис 1929 року; 16 – 1935 року). Так виникла книга Миколи Мушинки „Голоси предків” [Мушинка 2002б] –

відтворені голоси українців Закарпаття та „голос” самого Івана Панькевича, якому вдалося зберегти живу мову своїх сучасників. Цінність книги – не тільки в опублікованих текстах пісень та оповідок, які свого часу записав І. Панькевич, а й у додатку – у записі цих текстів на компакт-дискові.

Виступаючи на І з’їзді славистів у Празі, І. Панькевич наголошував, що „фонограф може, а і буде служити лінгвістиці для збереження людської бесіди в данім часі. Чи зможе він, однак, передати всі нюанси людської бесіди, про це нині годі говорити. Нині він служити може лиш як помічне средство для унагляднення записів фонетичних під оглядом акустичним. Се унагляднення повинно підпирати виклади професорів живих славянських мов, для чого повинні були і при університетських інститутах копії записів фонографічних всіх славянських язиків з їх говорами” [Панькевич 1929]. Від часу з’їзду славистів, на якому І. Панькевич виголосив ці слова, минуло уже понад сімдесят років, розвиток техніки пішов далеко вперед, але й далі актуальними залишаються його думки про створення фоноархіву українських говорів, про його доступність не тільки для фахівців, а й для студентів, для всіх, кого цікавлять проблеми української діалектології.

Після окупації Закарпатської України в березні 1939 року І. Панькевичу вдалося виїхати до Відня, а звідти до Братислави. У серпні 1939 року переїхав до Праги. Спочатку працював у різних гімназіях, а згодом упродовж п’яти років викладав усі мовознавчі дисципліни (граматику, фонетику, морфологію, синтаксис, діалектологію, палеографію та ін.) в Українському вільному університеті в Празі.

„15 травня 1945 року (в день похорону довгорічного ректора УВУ О. Колесси загін радянської контррозвідки (смершу), очолюваний кап. **Рибалкою**, арештував І. Панькевича і до 21 червня (тобто повних п’ять тижнів) протримав у слідчій тюрмі. Арештовано його майже одночасно з ректором УВУ Августином Волошином та членами уряду Карпатської України Степаном Клончуком, Іваном Долинаєм та Юрієм Перевузником. Всіх чотирьох було вивезено в Москву. А. Волошин умер під час допитів, а троє інших було засуджено на різні строки ГУЛАГУ та довічне заслання в Сибіру” [Мушинка 2002а: 15 – 16].

1947 року І. Панькевич став доцентом української літератури в Карловому університеті. Незважаючи на репресії, яких зазнав на початку 50-х років, працював на науковій ниві й далі, здійснюючи експедиції на Пряшівщину (остання влітку 1957 року).

Помер Іван Панькевич 25 лютого 1958 року, його прах поховано на головному цвинтарі в Оломоуці.

Важливою частиною спадщини науковця є його листування. Для історика, культуролога листування відображає складнощі життя української інтелігенції першої половини ХХ ст., є живим свідченням подій того часу, які постають і в рядках, і між рядками кореспонденції, а для мовознавця – відкриває творчу лабораторію науковця. Серед

іншого епістолярію важливим є листування Івана Панькевича з Іваном Зілінським. Обидва почали вчитися у Львівському університеті, а вищу філологічну освіту здобули у Віденському університеті під керівництвом таких визначних славістів, як В. Ягич, К. Вондрак, М. Решетар, О. Брок та ін. Обидва спеціалізувалися на дослідженнях західноукраїнських говорів, причому обом майже ціле життя довелося жити та працювати поза межами батьківщини: І. Зілінському – у Кракові та Празі, І. Панькевичу – в Ужгороді та Празі [Мушинка 2008: 14]

Із листування довідуємося й про задуми та студії, які, на жаль, так і не були завершені й опубліковані. Зокрема це „Атлас українського говору” Івана Зілінського (матеріали до цього атласу було опубліковано в Кракові лише 1975 року: „*Studia nad dialektologią ukraińską i polską*”), а також Івана Панькевича „Історія українських закарпатських говорів” (1958 року в Празі опубліковано лише першу її частину: Панькевич І. „Нарис історії українських закарпатських говорів: Фонетика”) та „Словник говорів Закарпаття” (містить 116 тис слів, зберігається в рукописі в Музеї чеської літератури у Празі). Зазначмо, що про створення словника говірок Закарпаття І. Панькевич згадує вже в ранніх листах, наприклад у цитованому тут листі з Відня від 18.IV.1925 року: *Від праці я не угинаюся – но за то все ще мене бють. Тим разом теперішній губернатор Бескид хоче мене за всяку ціну викинути а зглядно позбутти горожанства. Я в душі про него і не дбавбим, коби хоть словар був докінчений – бо праця майже готова у першій редакції. На все еще (!) треба рік (т.є. на словарь)* [Листування 2008: 44].

Обох учених з проблематики дослідження українських говорів чи не найбільше цікавили питання фонетики, акцентології. Упродовж усього листування натрапляємо на міркування з різних дискусійних моментів вивчення звукового складу мови. І. Панькевич радив приятелю не надіятися тільки на власний слух, а й намагатися залучати тогочасні технічні засоби: *Шкода, що Ти не працюєш також методами експериментальними, а маючи много можливости, вирішив би Ти не одну квестію. Крім того і много матеріалів а зглядно даних нових позбиралось би* (із листа І. Панькевича, Відень, 3.I.1933) [Листування 2008: 106]. До цього ж листа долучено також зауваги й поради до опублікованої польською мовою 1932 року праці І. Зілінського „Фонетичний опис української мови”. Із листування зрозуміло, що автор намагався підготувати до друку українську версію монографії: *Тому я перш усього бувби Тобі дуже вдячний за Твої щирі, поки що хоч листовні завваги, які я використавби в значно зміненім укр[аїнськiм] виданні моєї фонетики, що її обіцяв мені видрукувати в осени в Працях У[країнського] Н[аукового] І[нституту]* (із листа І. Зілінського, Красна, 29.VII.1932) [Листування 2008: 105]. *Така книжка не читається як роман, тож довшого часу треба було її студіювати, як кажуть титла за титлою... Коли би не було дуже спішно до другого видання українського, то було би добре поставити також деякі проблеми*

до розв'язання, а згідно подати напрями, в чім треба працювати (із листа І. Панькевича, Відень, 3.I.1933) [Листування 2008: 106].

При кожній можливості, яка випадала в житті, вчені намагалися робити записи говірок, занотовували спостереження: *Я знаю закарп[атські] говори дуже поверхово з власної обсервації з перед воєнних часів і хоч в часі війни в осени 1914 р. я товкся кілька місяців від Мункача [угорська назва міста Мукачева. – упор.] аж до Бардійова там і назад і принагідно робив язикові записки, то розуміється се не вистачає, щоби виробити собі докладніший погляд про всі тамошні говори* (із листа І. Зілинського, Львів, 25.IX.1923) [Листування 2008: 39]. *Дуже було б бажаним, щоби Ти подав (от хочби на кінці праці) спис назв по змозі всіх закарп[атських] сіл у фонетичній транскрипції, так як вони звучать в устах простого люду, бо відомий „показчик” С. Томашівського з 1910 р. є певно від тим оглядом недокладний, а Ти ж був майже в кожному селі й певно нотував докладно назви поодиноких місцевостей* (із листа І. Зілинського, Краків, 15.IV. 1937) [Листування 2008: 147].

Наукові зацікавлення переплітаються з життєвими перипетіями в долі родин учених. М. Мушинка, зокрема, пише: „Не можна без хвилювання читати про турботи й переживання обох, коли навесні 1944 р. німецьке гестапо арештувало сина І. Зілинського Ореста. Наприкінці війни обидва вони із сім'ями зустрілися в Празі й кілька місяців жили навіть на спільній квартирі. У цей період листування між ними, зрозуміла річ, обірвалося, зате співпраця стала більш інтенсивною” [Мушинка 2008: 18]

Праці Івана Панькевича були й залишаються важливим джерелом для пізнання говірок. Їхня непересічна цінність у тому, що можемо спостерігати діалектні особливості мовлення українців-русинів карпатського ареалу на початку XX століття. Монографії, статті вченого дають підстави для сучасних порівняльних студій. Важливими для діалектології є сучасні записи тих говірок, які також обстежував І. Панькевич.

Література

Дольницька 2002 – Дольницька М. Матеріали для словника українських закарпатських говірок Івана Панькевича / Матра Дольницька // Ivan Paňkevyč a otázky spisovného jazyka: Štúdie a materiály / Zost. M. Mušíňka. – Prešov, 2002. – С. 27 – 35; **Листування 2008** – Листування Івана Зілинського з Іваном Панькевичем (1913 – 1951) / Наукове товариство ім. Шевченка. – Нью-Йорк, Пряшів, 2008. – 198 с.; **Мушинка 2002а** – Мушинка М. Іван Панькевич та сучасний стан дослідження його спадщини / Микола Мушинка // Ivan Paňkevyč a otázky spisovného jazyka: Štúdie a materiály / Zost. M. Mušíňka. – Prešov, 2002. – С. 10 – 26; **Мушинка 2002б** – Мушинка М. Голоси предків: Звукові записи фольклору Закарпаття із архіву Івана Панькевича (1929, 1935) / Микола

Мушинка – Пряшів, 2002. – 255 с.; **Мушинка 2008** – Мушинка М. Передмова / Микола Мушинка // Листування Івана Зілінського з Іваном Панькевичем (1913 – 1951) / Наукове товариство ім. Шевченка. – Нью-Йорк, Пряшів, 2008. – 198 с.; **Неврлий 2003** – Про щирого й доброзичливого вчителя (Жмуток спогадів про І. Панькевича / Микола Неврлий // Верховина : зб. наук. пр. на пошану проф. Олекси Мишанича з нагоди його 70-річчя. – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 186 – 192; **Панькевич 1929** – Панькевич І. Фонограф в службі лінгвістики / Іван Панькевич. – I sjezd slovanských filologů v Praze. Tézy reseratóřů. – Sekce 2. [Окремі відбитки українською та французькою мовами]. – Прага, 1929; **Панькевич 2002** – Мій життєпис / Іван Панькевич // Ivan Paňča otázky spisovného jazyka: Štúdie a materiály / Zost. M. Mušinka. – Prešov, 2002.

Хобзей Н. В. Життєві та наукові стежки Івана Панькевича (до 130-річчя від дня народження)

Статтю присвячено 130-річчю від дня народження Івана Панькевича, видатного мовознавця, дослідника діалектного мовлення, зокрема українських говірок карпатського ареалу. У розвідці окреслено життєвий та науковий шлях ученого, зосереджено увагу на його епістолярній спадщині (а саме: листування з Іваном Зілінським). Наукові зацікавлення переплітаються з життєвими перипетіями в долі родин учених, тому в роботі йдеться і про життєвий шлях, і про науковий доробок видатного українського мовознавця. Для історика, культуролога листування відображає складнощі життя української інтелігенції першої половини ХХ ст., є живим свідченням подій того часу, які постають і в рядках, і між рядками кореспонденції, а для мовознавця – відкриває творчу лабораторію науковця. Тому серед іншого епістолярію важливим є листування Івана Панькевича з Іваном Зілінським. Праці Івана Панькевича були й залишаються важливим джерелом для пізнання говірок. Їх непересічна цінність у тому, що можемо спостерігати діалектні особливості мовлення українців-русинів карпатського ареалу на початку ХХ століття. Монографії, статті вченого дають підстави для сучасних порівняльних студій. Важливими для діалектології є також сучасні записи тих говірок, які обстежував також Іван Панькевич. Окрім листування Івана Панькевича, у роботі використано спогади Миколи Неврлого та Миколи Мушинки.

Ключові слова: учений, славістика, науковий доробок, епістолярна спадщина, закарпатоукраїнські пам'ятки.

Хобзей Н. В. Жизненный и научный путь Ивана Панькевича (к 130-летию со дня рождения)

Статья посвящена 130-летию со дня рождения Ивана Панькевича, известного лингвиста, исследователя диалектов, в том числе украинских говоров карпатского ареала. Работа содержит краткие сведения о биографии ученого и характеристику его научных работ. Научные

интересы тесно связаны с жизненными ситуациями в судьбе исследователей. Именно поэтому в центре внимания и жизненный путь, и научные работы известного украинского лингвиста. В статье репрезентирован также эпистолярный ученый, в частности переписка с Иваном Зилинским. Важной частью наследия каждого исследователя являются контакты с другими учеными. Для историка, культуролога письма отображают сложности жизненных коллизий украинской интеллигенции первой половины XX в., они – живое свидетельство времени, которое содержится и в строках, и между строк, а для лингвиста открывает творческую лабораторию ученого. Именно поэтому письма двух лингвистов вызывают интерес читателя. Работы Ивана Панькевича были и остаются важным источником для понимания генезиса говоров. Они ценны и тем, что теперь мы можем изучать диалектные особенности говоров украинцев-русинов карпатского ареала в начале XX века. Монографии, статьи ученого служат надежной основой для современных сопоставительных студий. Поэтому чрезвычайно важно осуществлять записи в тех же говорах, которые исследовал И. Панькевич. Кроме переписки Ивана Панькевича, в работе также использованы воспоминания М. Неверлого и М. Мушинки.

Ключевые слова: ученый, славистика, научное достояние, эпистолярное наследие, закарпатоукраинские памятники.

Khobzey N. V. Ivan Pankevych's Life And Scientific Pathways (to the 130-th Anniversary of the Birth)

The article is devoted to the 130-th anniversary of the birth of Ivan Pankevych, a prominent linguist and researcher of dialects, of the Ukrainian dialects of the Carpathian area, in particular. In the survey it's been shown life journey and scientific pathways of the scientist, as well as it's been focused on his epistolary heritage (namely: correspondence with Ivan Zilynskyi). Scientific interests are intertwined with the twists and turns of life in the fate of the scientists' families, that is why the paper is about life and scientific heritage of the outstanding Ukrainian linguist. The correspondence reflects the difficulties of life of the Ukrainian intellectuals of the first half of the twentieth century, it becomes the living proof of the events that occur in the lines and between the lines of correspondence for a historian or a culturologist, and it opens the creative laboratory of the scientist for a linguist. This is the fact why the correspondence of Ivan Pankevych with Ivan Zilynskyi is so important among the whole epistolary. Ivan Pankevych's works were and remain the important source for knowing of dialects. Their tremendous value is that we are able to observe the dialectal peculiarities of speech of the Ukrainians-Rusyns of the Carpathian area in the first half of the twentieth century. The monographs, scientific articles of the researcher provide the ground for the modern comparative studies. The modern recording of the dialects that were examined by Ivan Pankevych is also important for

dialectology. In addition to the correspondence Ivan Pankevych the memoirs of Mykola Nevrolo and Mykola Mushynka have been used in the article.

Key words: scientist, Slavic studies, scientific work, epistolary heritage, Transcarpathian Ukrainian leaflets.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2017 р.

Прийнято до друку 10.11.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лєснова В. В.

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

М. О. Волошинова (Старобільськ)

УДК 811.161.2'373

НАЗВИ ПЕРШИХ РІДКИХ СТРАВ В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Окреслена лексико-семантична група (ЛСГ) вже неодноразово ставала об'єктом діалектологічних студій. Назви перших рідких страв, що функціонують у різних говіркових масивах, проаналізовано в системних описах Е. Гоци (українські карпатські говори) [Гоца 2001], Н. Загнітко (східностепові говірки Донеччини) [Загнітко 2011], Л. Борис (буковинські говірки) [Борис 2015], В. Різник (говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя) [Різник 2016].

Актуальність нашої розвідки полягає в тому, що назви їжі в межах новоствореного східнослобожанського діалектного континууму раніше не були предметом комплексного дослідження. Мета статті – проаналізувати назви традиційних перших рідких страв українських східнослобожанських говірок, простежити динаміку в цій групі лексики.

Джерелами дослідження слугують записи діалектного мовлення (61 говірка); матеріали Словника української мови за редакцією Б. Грінченка; етнографічна розвідка В. Іванова „Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края”, присвячена вивченню Східної Слобожанщини; репринтне видання відомої праці історика й етнографа М. Маркевича „Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян”; книга „Труды этнографической статистической экспедиции въ Западно-русский край” (за редакцією П. Чубинського); лексикографічні джерела.

Одне з перших місць серед рідкої гарячої їжі в системі харчування українців посідає борщ – найпопулярніша страва традиційної української кухні. „В Україні існувало три різновиди борщу – червоний, зелений та холодний (холодник) ... Зелений борщ варили навесні – з молодим щавлем, лободою, кропивою, молодими листками буряка, засмачували вареними яйцями та сметаною. Холодник – винятково літня страва. Це був сирий борщ, оскільки варили (і то окремо) тільки буряк та яйця. Їли його охолодженим, замість хліба часто до нього подавали варену картоплю” [Українська кухня 1993: 32].

Способів приготування червоного борщу безліч, у кожному регіоні України такий борщ готують по-різному: з додаванням буряка й без нього, з квасолею та ін. Залежно від смакових уподобань або релігійних обмежень (у періоди постів) такий борщ готують із м'ясом (на м'ясному бульйоні) або пісний. Як зауважує Л. Артюх, „поширений на значній території буряковий борщ не можна вважати стравою, характерною виключно для українців як для етносу. ... Проте

особливості приготування (велика кількість овочевих інгредієнтів з додаванням приправ, бобових або крупів та ін.), систематичність уживання (як обов'язкову щоденну обідню страву), включення борщу до числа обрядових страв говорять про його специфічність у сфері української кулінарії” [Артюх 1982: 28].

Найпоширенішим репрезентантом для семи ‘рідка страва, зварена з посічених буряків, картоплі, різних приправ’ є номен *боршч*, зафіксований у 59 східнослов'янських говітках (н. пп. 1 – 40, 42 – 59, 61). Інші назви трапляються поодинокі: *сві́кол'н'ік* (н. пп. 26, 41, 61), *боршч'ік* (н. п. 1), *бот'він: 'а* (н. п. 60).

Етимологія назви *бот'він: 'а* (похідне від рос. *ботва*) пов'язана з таким овочем, як буряк (*ботва* „мангольд, цукровий буряк, *vulgaris* L.; буряк червоний *Beta cicla* L.”; *ботвина* „стебла і листя корнеплодів”, *ботвиння* „бурякове листя” тощо, однак одне із значень слів *бутвина*, *бутвинє*, *ботвиння* – „зелень до борщу” [ЕСУМ: 1, 238], *бу́твиння* ‘зелень, которую кладут въ борщъ’ [СГ: 1, 116]), тобто стосується приготування цієї страви, і, отже, могла постати внаслідок переосмислення.

В інших діалектних континуумах зафіксовані номени мають тотожне значення: гуцул. – *боршч'ч* ‘(фа'сул'інний а'бо го'роховий) борщ’ [СГСБ: 252], блр. поліс. – *боршч* ‘общее название жидкого кислого кушанья (из капусты, бураков, щавеля)’ [Вешторт 1968: 370], зх.-поліс. – *боршч* у словосполученнях *червоний боршч* ‘борщ із червоних буряків’ [Аркушин: 1, 28], буков. – *боршч* [СБГ: 37], сх.-степ. – *боршч*, *боршч'* [МССУГ: 14; Загнітко 2011: 99]. Лексеми можуть також уживати на позначення інших перших страв, настоянок чи напоїв: зх.-волин. – *боршч* ‘настій столових буряків, що використовують для приготування борщу’, ‘рідка страва, приготовлена з додаванням настою столових буряків, щавлю чи оцту’, *бут'винє* ‘окрошка; холодна страва з води, кислого борщу або оцту, свіжих огірків, крутого яйця, кропу й цибулі’ [Корзонюк: 75, 78], зх.-поліс. – *бот'винне* ‘страва з води та оцту, куди добавляли кришені огірки, буряки, цибулю й часник’ [Аркушин: 1, 28], буков. – *боршч* ‘квас із висівок або житнього борошна’ [СБГ: 37], гуцул. – *боршч* ‘хлібний (вівсяний) квас’ [Піпаш: 16].

Лексема *боршч* у східнослов'янських говітках побутує з розширеною семантикою, оскільки існує ще і як ‘обрядова назва першої страви, яку споживають під час поминального обіду’. З таким значенням номен *боршч* зафіксовано в 32 говітках (н. пп. 1 – 5, 7, 8, 10, 11, 16, 19 – 21, 24 – 26, 28 – 32, 37, 39, 44, 45, 47 – 49, 53, 56 – 58): *обов'ас'ково пода'їут' капус'н'ак 'іл'і боршч'ч* (н. п. 33).

Найуживаніша назва *боршч* має давнє коріння. Так, у Словнику за редакцією Б. Грінченка її зафіксовано з трьома значеннями, два з яких стосуються їжі й до сьогодні не втратили своєї семантики, пор.: *боршч*, *бо́рщи́к*, *бо́рщи́чок*, *борщи́сько*, *борщи́ще* 1) Борщъ. 2) Квась изъ бураковъ, из котораго приготавлиють борщъ [СГ: 1, 89]. Назва також

наявна в етнографічній розвідці М. Маркевича – *бориць* [Маркевич 1991: 150], де подано докладний опис приготування страви в скромні дні й у періоди постів. Аналізовану назву фіксує й етнографічне джерело за редакцією В. Іванова, у якому лексему *бориц* наведено як назву і повсякденної, і обрядової страви: *Тъ же бориць, каша ... служатъ постоянною пищею какъ богатыхъ, такъ и бѣдныхъ...* [Іванов 1898: 491]; *Сначала поминають „кануномъ” ... затѣм ѣдятъ пироги, лапшу, бориць и узварь...* [Іванов 1898: 236].

Отже, функційно активний номен *бориц* протягом століття не втратив своєї семантики, що підтверджено дослідженнями східнослов'янських говірок, лексикографічними працями інших діалектних континуумів та відомостями історичних джерел.

Сему 'борщ зі щавлю' реалізовано переважно двослівними номенами: *зе^ллений бори^ч'* (53 говірки: н. пп. 1 – 3, 5 – 12, 14 – 16, 20 – 40, 42 – 48, 51 – 61; у н. п. 4 – *з'е^лл'оний бори^ч'*). Значно менш активно функціонує назва *моло^дий бори^ч'* (н. пп. 7, 9, 17, 18, 21, 24, 38, 40, 52, 54, 59). Субстантивовані прикметники як репрезентанти аналізованої семи записано спорадично: *зе^ллений* (н. пп. 8, 13, 41, 49, 50), *ве^сен'аний* (н. п. 8), *моло^дий* (н. п. 50), по одній фіксації мають назви *ш^ч'а^левий бори^ч'* (н. п. 1), *бори^ч' с ш^ч'а^л'ом* (н. п. 58).

Двослівна сполука *шча^л'овий бори^ч* відома говіркам Середнього Полісся [Яценко 2010: 317], назву з характерною формою усиченого прикметника *зелени бориц* 'борщ зі щавлю' [Аркушин: 2, 28] виявлено в західнополіських говірках.

Українською мало відомостей про аналізовану страву подають історичні джерела. Про борщ з використанням щавлю згадано в етнографічній праці за редакцією П. Чубинського: „...*бориць приготавлиють большую часть года. ... Весной вмѣсто капусты и бураковъ кладутъ разную зелень: щавель, крапиву, лебеду...*” [Чубинський 2004: 113]. Л. Артюх, вивчаючи кулінарні вподобання українців та південних росіян і покликаючись на описи їжі, датовані серединою XIX ст., зазначає, що зелений або щавлевий борщ готували на Чернігівщині та в Козелецькому повіті [Артюх 1982: 29].

Проаналізувавши матеріали історичних розвідок, констатуємо, що на сучасному етапі на позначення аналізованої страви зафіксовано більше репрезентантів: крім традиційних двослівних, трапляються однослівні субстантивовані прикметники, що свідчить про динамічні зрушення в лексиці.

Маніфестантами семи 'борщ із квашеної капусти' є лексеми *капу^с'ак* (55 говірок: н. пп. 1 – 3, 5 – 11, 13 – 16, 18, 20 – 30, 32 – 52, 54 – 61), менш активно в обстежених говірках побутує номен *ка^п'уста* (24 н. пп.: 3, 8, 13, 14, 16 – 19, 23, 29, 31 – 33, 35 – 37, 42, 43, 47, 51, 52, 54, 57, 58). Не мають функційної активності назви *бори^ч'* (н. пп. 4, 18, 19, 28, 40, 44, 56, 58) і дво-, трикомпонентні (прийменникові) конструкції *'кислий бори^ч'* (н. пп. 5, 6, 17, 34), *бори^ч' іс 'кислої ка^п'устой*

(н. пп. 24, 29, 31, 49), *боришч* іс *кваше*нойі *капусти* (н. пп. 8, 14, 16, 37, 57). Мотивація назв прозора й пов'язана з назвою основного продукту, що входить до складу страви.

Зауважимо, що номен *капус*'н'ак, як і маніфестант *боришч*, у східнослов'янських говірках виявляє полісемантичність, оскільки його вживають і як назву обрядової першої страви (з таким значенням його зафіксовано в 44 говірках (н. пп. 1 – 3, 5 – 11, 14 – 16, 18, 20, 21, 24 – 30, 32 – 41, 43, 44, 47, 49 – 52, 54, 56 – 58)).

Найуживаніші лексеми притаманні й іншим говіркам української мови, пор.: *капус* 'н'ак – сх.-степ. 'страва, зварена переважно з квашеної капусти з додаванням інших продуктів' [МССУГ: 42], лемк. – 'страва з капусти' [СЛГ: 152], зх.-поліс. – 'юшка з квашеної капусти' [Аркушин: 1, 210], *капуста* 'борщ з капусти' [Аркушин: 1, 210]. У полтавських говірках назву *капусняк* теж уживають на позначення поминальної страви: *вар'ат боришч* / *а в нас вс'ігда капуст*'н'ак *вар'ат на цей ден*' [ГЗП: 305].

Зі спільною семантикою лексеми, виявлені в обстеженому ареалі, наявні в історичних джерелах і лексикографічній праці за редакцією Б. Грінченка, напр.: *капусняк* 'родъ щей', *капу́ста* 'густые щи изъ рубленной кислой капусты' [СГ: 2, 219]; *кромъ того борищъ, каша, густая капуста съ примѣсью пшона...* [Иванов 1898: 892]; *капуста – набирають шинкованной капусты почти полный горшокъ, наливають водой, кладуть горсти двѣ пшена...* [Чубинський 2004: 113].

Описові приклади в давніх працях свідчать про те, що неодмінним складником аналізованої страви було пшоно, з яким її в селах Слобожанщини готують і зараз: *капус*'н'ак *го*'тови'ц':*а по-особливо*му // *вари*'ц':*а окремо картошка* / *окремо пшоно* / *картошка* 'ц'іла *вари*'ц':*а* / *то*'д'і *ш* *мнеш* 'й'йй / *по*'дави'ш / *а то*'д'і *у* *куч*'у *сту*'л' *айе*'ш іс *пшо*'ном / *ну а за*'жарка *ш* *ро*'би'ц':*а йак об*'бич'но (н. п. 1).

Порівнюючи маніфестанти на двох хронологічних зрізах, відзначаємо динамічні тенденції в бік оновлення, пов'язані з розширенням семантики денотата (у синхронії страва виконує функції ритуальної, що не підтверджують давні розвідки) та існуванням незначної кількості дво- й трислівних номенів, виявлених в обстежених говірках.

Здійснений аналіз засвідчує, що лексема *боришч* є одночасно репрезентантом трьох сем, або як самостійна назва, або в складі дво-, трикомпонентних репрезентантів. Така функційна активність та загальність значення, на думку С. Яценка, слугують для конкретизації різновидів страви, зокрема й тоді, коли використовують сполучення типу *зелений боришч*, *кислий боришч* та ін. [Яценко 2010: 317].

Найбільш функційно активним для семи 'перша страва, яку роблять на квасі, сироватці' є репрезентант *окрошка*, записаний у 48 говірках (н. пп. 1 – 9, 11 – 14, 17 – 20, 21, 22, 24, 26, 28, 30 – 41, 43, 45 – 47, 50 – 55, 57 – 61; у н. пп. 16, 49, 56 – *о*^а*крошка*; у н. п. 27 – *укрошка*).

Двослівний номен *холодний боршч* виявлено в 30 говірках (н. пп. 1 – 3, 5, 8, 11, 15, 16, 20 – 22, 24 – 26, 31 – 33, 37 – 40, 42, 43, 46, 47, 50, 51, 55, 56, 61; у н. п. 7 – *боршч* *холодний*), інші номени зафіксовано спорадично: *л'їтн'їй боршч* (н. п. 8), *с'їрець* (н. п. 32).

Назви, що є найбільш функційно активними в східнословобожанських говірках, – загальноновживані, з тотожними значеннями їх зафіксовано в Словнику української мови: *окрошка* [СУМ: 5, 681], *холодний борщ* [СУМ: 1, 222]. З ідентичним значенням двослівну сполуку подано в словнику українських говорів Воронезчини: *холодний борщ* ‘окрошка’ [Авдеева: 2, 260], з відмінним – у західнополіських говірках: *холодні борщ* ‘холодець’ [Аркушин: 2, 231]. У словнику російських народних говорів для загальноновживаного *окрошка* подано кілька значень, серед яких і назва першої страви – ‘холодное кушанье из простокваши, с луком, яйцами, хреном и картофелем’ [СРНГ: 23, 165]. З іншим значенням номен виявлено в західнополіських говірках: ‘страва з сушених грибів і оселедців, заправлена олією’ [Аркушин: 1, 28]. Етимологічно лексему виводять з російської мови як похідну від дієслова *крошить* [ЕСУМ: 4, 174].

У Словнику за редакцією Б. Грінченка сему реалізовано в назві, яку в межах східнословобожанських говірок уживають на позначення м'ясної охолодженої страви: *холодєць* ‘окрошка, ботвинья (кушанье)’ [СГ: 4, 408], з таким самим значенням лексема відома й в українських воронезьких говірках: *холодєць* ‘окрошка’ [Авдеева: 2, 260], у західнополіських говірках: *холодєц* ‘страва з хлібного квасу, куди додають покриті огірки, зелену цибулю та ін. овочі’ [Аркушин: 2, 230]. Семантично близьке значення зафіксовано в словнику поліських говорів: *холодєць* ‘холодний борщ, приготовлений з сироватки, зелені й риби’ [Лисенко 1974: 225]. Ураховуючи наведені відомості, припускаємо, що протягом століття в аналізованій лексемі на обстеженій території відбулося звуження значення.

Етнографічна розвідка за редакцією В. Іванова фіксує двослівну сполуку *холодний борщ* – ‘сиривець’ *съ цибулей* [Іванов 1898: 735]. У східнословобожанських говірках назва *с'їрець* (трансформоване від *сирівець*) трапляється спорадично, однак лексеми *си^р’ївець* і спільнокореневе *с’їр’ївець* є активними на позначення напою – хлібного квасу, який, зокрема, можуть використовувати для приготування холодного борщу. У межах аналізованої семи простежуємо явище поступового відходу номена *си^р’ївець* до пасивного словникового запасу.

Отже, у давніх джерелах номени, якими маніфестовано сему, демонструють явище т. зв. ‘семантичної елімінації (втрату значення)’ [Струганець 2002: 193], що є яскравим підтвердженням їх архаїзації. Водночас спостерігаємо появу інших лексем, у яких на сучасному етапі відбувається реалізація семи, і в обстежених говірках, і в говірках інших діалектних континуумів, що свідчить про якісні динамічні зрушення.

Крім борщів, до традиційних українських перших страв належать супи (юшки). Лексема *суп*, яка є поширеною в обстеженому говірковому масиві, запозичена з французької мови; фр. *soupe* „суп, юшка” походить від галлороманського *supra* „приправлене” [ЕСУМ: 5, 476].

На позначення денотата ‘суп, загальна назва’ в 47 обстежених говірках інформанти вживають лексему *суп* (47 говірок – н. пп. 1 – 5, 7 – 14, 16 – 24, 26, 28 – 33, 35 – 37, 39, 40, 42 – 44, 49 – 53, 56 – 59, 61), назву *йушка* зафіксовано в 14 говірках (н. пп. 4, 6, 7, 10, 14, 17, 20, 21, 27, 29, 31, 34, 40, 50). Ще меншу активність виявлено для двослівного номена *перша ст'рава* (н. пп. 38, 39, 45, 55, 56, 61). Лексеми *кул'їш* (н. пп. 8, 10, 15, 17), *йїжа* (н. п. 47), *ст'рава* (н. п. 47), *зап'ач'е* (н. п. 56), двослівні номени *перше бл'удо* (н. пп. 47, 56, 60; у н. п. 46 – *перш'ї бл'уда*) використовують поодинокі.

Репрезентант *суп* із спільною для східнослов'янських говірок семантикою властивий говіркам інших діалектів: сх.-степ. – *суп* ‘суп (загальна назва)’ [МССУГ: 102], чорноб. – ‘загальна назва’ [ГСМ: 80]. Також номен *юшка* в говірках інших діалектів уживають на позначення конкретного виду супу: поліс. – ‘картопляний суп’ [Лисенко 1974: 238], зх.-поліс. – ‘суп картопляний або рибний’ [Аркушин: 2, 284], сх.-степ. – ‘суп з курятини’ [МССУГ: 40], гуцул. – ‘суп на м'ясному бульйоні’ [ГГ: 223], зх.-поліс. – ‘суп картопляний або рибний’ [Аркушин: 2, 284], укр. воронез. – ‘суп (чаще картофельный) в противопоставление борщу’ [Авдеева: 2, 302 – 303]. Полісемантичність лексеми ілюструють також інші приклади. Так, у наддністрянських говірках її уживають на позначення напою: *юшка* ‘сушена; узвар із сушених фруктів’ [Шило: 286], у західноволинських номен позначає будь-яку рідку страву: ‘рідка страва’ [Корзонюк: 266], у гуцульських говірках назву можуть уживати на позначення м'яса, зокрема й відвареного: ‘кусок м'яса’ [ГГ: 223], ‘зварене м'ясо’ [СГСБ: 285].

У Словнику за редакцією Б. Грінченка для лексеми *юшка* наведено кілька значень: ‘супъ (съ мясомъ, картофелемъ и пр.)’, ‘уха (рыбная)’, ‘вообще жижица въ вареной пищѣ’ [СГ: 4, 533]. Наголосимо, що всі ці значення не втратили актуальності й на сучасному хронологічному зрізі. Як загальну назву аналізовану лексему подано в етнографічній праці за редакцією В. Іванова: *Каша и супъ по мѣстному называются „юшкой”* [Иванов 1898: 988], а також у дослідженні за редакцією П. Чубинського: *юшка* ‘суп’ [Чубинський 2004: 113]. Репрезентант *юшка* є полісемантичним на двох часових зрізах, оскільки і в давніх працях його вжито на позначення кількох реалій, наприклад: *Въ постные дни: ... „юшка зъ рыбы” (уха)* [Иванов 1898: 784]; *юшка съ рыбою* ‘уха’ [Чубинський 2004: 113].

Отже, на сучасному етапі в говірках Східної Слобожанщини відзначаємо тенденцію до поступової архаїзації лексеми *юшка*, яка має значно меншу функційну активність порівняно з репрезентантом *суп*.

Оновлення відбулося за рахунок поповнення репертуару репрезентантів іншими назвами, які, проте, не є функційно активними.

Найуживанішою для семи 'суп з риби з приправами' є лексема *у́ха*, записана в 56 говірках (н. пп. 1 – 9, 11 – 14, 16, 18 – 22, 24 – 49, 51 – 61). Значно менш активно діалектоносії вживають репрезентанти *йу́шка* (н. пп. 5, 7, 27, 35 – 38, 43, 50), *ри́бний суп* (н. пп. 3, 32, 33, 50, 55, 57), *йу́шка ри́бна* (н. пп. 24, 34), *суп з ри́бойу* (н. п. 8), *у́ха ри́бна* (н. п. 17).

У словнику східностепових говірок репрезентант *уха* зафіксовано з ідентичним щодо обстеженої території значенням – 'юшка з риби' [МССУГ: 108]. З позначкою *діал.* (діалектне) лексему *уха* 'юшка з риби' фіксує Словник української мови [СУМ: 10, 525]. Відомості етимологічних розвідок дають підстави стверджувати, що номен походить з давньоруської мови [Фасмер: 4, 177], функційну активність лексеми в обстеженому ареалі пояснюємо близькістю російських говірок.

До перших відносять також страву, яку готують і в домашніх, і в польових умовах – *куліш*. Функційно активним репрезентантом семи 'густий суп із пшона, заправлений салом або м'ясом' є номен *кул'іш* (41 говірка – н. пп. 1 – 3, 5 – 15, 17, 20, 21, 23, 25 – 27, 33, 34, 36 – 41, 45 – 48, 50, 52, 53, 56, 57, 59 – 61), поодинокі трапляються фонетичні варіанти: *кул'іш* (н. пп. 10, 44; у н. п. 17 – *кулеш*). Поширений в обстежених говірках і двослівний номен *пол'ова каша* (22 говірки: н. пп. 1, 5, 8, 11, 13, 21, 22, 24, 26, 32, 37, 38, 40, 42, 43, 49 – 52, 55 – 57; у н. пп. 3, 7, 14, 18, 30, 42, 59 – *каша пол'ова*). Не мають значної активності назви *каша* (н. пп. 4, 29, 30, 35, 36), *каша-зли^евуха* (н. п. 2).

Одним із компонентів аналізованої страви в обстежених говірках є пшоно, що підтверджують спорадично виявлені двослівні назви *пшо́н'аний суп* (н. пп. 24, 52), *пшо́н'ана каша* (н. п. 24; у н. п. 31 – *каша пшо́н'ана*), які зокрема демонструють і ступінь густоти кінцевого продукту. Інші маніфестанти теж трапляються поодинокі: *пол'овий суп* (н. п. 34), *капус'н'ак* (н. п. 24), *ле^лм'ішка* (н. п. 3).

Відомості діалектних словників дають підстави стверджувати, що страва поширена й в інших регіонах України: поділ. – *кулеш* 'куліш' [СПГ: 54], поліс. – *кулеш* 'густий круп'яний суп'; 'рідка молочна каша' [Лисенко 1974: 109; Лисенко: 38], чорноб. – *кул'іеш*, сх.-степ. *кул'іш* 'густий суп (звичайно з пшона), заправлений салом' [ГСМ: 80; МССУГ: 52], українські говірки Воронежчини – *куліш* 'пшённый суп, кулеш' [Авдеева: 1, 187].

Словник за редакцією Б. Грінченка фіксує назву *куліш* на позначення каші – 'жидкая каша' [СГ: 2, 322], лексему *лемішка* подано із семантично близьким значенням 'родъ кушанья изъ муки, саламата' [СГ: 2, 355]. Назви наявні й у праці за редакцією В. Іванова: *варять борщъ ... лапшу, кулишь...* [Іванов 1898: 51], *кулишь и супъ готовятся на завтракъ или ужинъ...* [Іванов 1898: 184 – 185], у матеріалах за редакцією П. Чубинського – *кулішь, полева каша* [Чубинський 2004: 114], в етнографічному описі М. Маркевича – *кулишь*

[Маркевич 1991: 155]. Отже, на сучасному етапі сему реалізовано більшим репертуаром назв – 13 проти 3, що містять давні джерела.

Для семи ‘накип на відварі’ зафіксовано загальновживані лексеми. Це зокрема назви *накип* (26 говірок – н. пп. 1, 3, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 20 – 24, 29, 33, 34, 36, 37, 42, 43, 45, 49, 52, 55, 59, 61; у н. пп. 2, 4, 57 – *нак'ін*) та *п'іна* – у 22 говірках (н. пп. 1, 2, 5, 14 – 16, 18, 19, 26, 30 – 33, 36, 39, 41, 43, 47, 50, 51, 54, 56). Менш активно вживають лексеми *шум* (н. пп. 16, 18, 25, 27, 37, 38, 44, 46, 47, 52) та *п'інка* (н. пп. 6, 14, 18, 20, 26, 35, 37, 53, 56, 60, 61; у н. пп. 3, 12, 21, 28, 33, 36, 39, 48, 59 – *п'енка*; у н. пп. 25, 37, 47 – *п'ена*). Лексеми *шумовин':а* (н. п. 21), *обвар* (н. п. 57), *навар* (н. п. 17), *наварка* (н. п. 17) виявлено спорадично.

Номен *шум* (*шума*) відомий говіркам південно-західного наріччя зі спільною або відмінною семантикою: наддністр. – ‘накип, піна’ [Шило: 230], гуцул. – ‘піна’ [Негрич: 192], лемк. – ‘брудний накип; шум на поверхні рідини, утворюваний при її бродінні, збовтуванні і т. ін.’ [Турчин: 349], гуцул. – ‘піна на свіжому молоці’ [ГГ: 221], лемк. – ‘піна на молоці’ [Турчин: 349], ‘пінка на свіжому молоці’, ‘пінка на кип'яченому молоці’ [СЛГ: 288].

Словник за редакцією Б. Грінченка зі спільною семантикою репрезентує лише номен *шум* ‘п'іна, накип при варенні’ [СГ: 4, 518], значення номена *п'іна* ‘п'іна’ обмежене прикладом, наведеним у дужках – у чело́в'їка, живо́тного [СГ: 3, 187], що засвідчує оновлення лексики на сучасному етапі за рахунок появи нових репрезентантів і розширення семантики лексем.

Отже, аналіз ЛСГ „Назви перших рідких страв” дає підстави стверджувати про наявність **динамічних змін** у цьому сегменті лексики, оскільки на сучасному етапі семи здебільшого репрезентовано більшою кількістю назв, ніж у XIX – на початку XX ст. На тлі загальної динаміки оновлення, що відбувається зокрема й за рахунок розширення семантики лексем, спостерігаємо поступову архаїзацію таких найменувань, як *юшка*, *сирівець*. Сталість семантики демонструє номен *бориц*, який на двох часових зрізах позначає щоденну й ритуальну страву.

Список обстежених населених пунктів у Луганській області

1. смт Троїцьке; 2. с. Привілля, Троїцький р-н;
3. с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н; 4. с. Солідарне, Білокуракинський р-н;
5. с. Новобіла, Новопсковський р-н;
6. с. Березівка, Новопсковський р-н; 7. с. Павленкове, Новопсковський р-н;
8. смт Білолуцьк, Новопсковський р-н; 9. с. Височинівка, Марківський р-н;
10. с. Тарасівка, Троїцький р-н; 11. с. Новочервоне, Троїцький р-н;
12. с. Попівка, Білокуракинський р-н; 13. с. Павлівка, Білокуракинський р-н;
14. смт Білокуракине; 15. с. Осинове-1, Новопсковський р-н;
16. с. Донцівка, Новопсковський р-н; 17. с. Просяне, Марківський р-н;
18. смт Марківка; 19. с. Веселе, Марківський р-н;
20. с. Оборотнівка, Сватівський р-н; 21. с. Куземівка, Сватівський р-н;

22. с. Нижня Дуванка, Сватівський р-н; 23. с. Закотне, Новописковський р-н; 24. с. Коломийчиха, Сватівський р-н; 25. с. Мілуватка, Сватівський р-н; 26. м. Сватове; 27. с. Петрівка, Сватівський р-н; 28. с. Караван-Солодкий, Марківський р-н; 29. с. Бондарівка, Марківський р-н; 30. с. Морозівка, Міловський р-н; 31. с. Півнівка, Міловський р-н; 32. с. Зориківка, Міловський р-н; 33. с. Великоцьк, Міловський р-н; 34. с. Стрільцівка, Міловський р-н; 35. с. Калмиківка, Міловський р-н; 36. с. Лиман, Старобільський р-н; 37. с. Підгорівка, Старобільський р-н; 38. с. Піщане, Старобільський р-н; 39. м. Старобільськ; 40. с. Чмирівка, Старобільський р-н; 41. с. Бутове, Старобільський р-н; 42. с. Литвинівка, Біловодський р-н; 43. с. Кононівка, Біловодський р-н; 44. с. Новолимарівка, Біловодський р-н; 45. с. Семикозівка, Біловодський р-н; 46. с. Плугатар, Біловодський р-н; 47. смт Біловодськ; 48. с. Макиївка, Кременський р-н; 49. с. Червонопопівка, Кременський р-н; 50. м. Кременна; 51. с. Варварівка, Кременський р-н; 52. с. Шпотине, Старобільський р-н; 53. с. Малохатка, Старобільський р-н; 54. с. Колядівка, Новоайдарський р-н; 55. с. Перемога, Новоайдарський р-н; 56. смт Новоайдар; 57. с. Смолянинове, Новоайдарський р-н; 58. с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н; 59. с. Дмитрівка, Новоайдарський р-н; 60. смт Станично-Луганське; 61. с. Миколаївка, Станично-Луганський р-н.

Література

Артюх 1982 – Артюх Л. Народне харчування українців та росіян південно-східних районів України / Л. Артюх. – К. : Наук. думка, 1982. – 112 с.; **Борис 2015** – Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Борис Людмила Миколаївна. – Чернівці, 2015. – 330 с.; **Вешторт 1968** – Вешторт Г. Ф. Названия пищи в говорах Полесья / Г. Ф. Вешторт // Лексика Полесья. – М. : Наука, 1968. – С. 366 – 414; **Гоца 2001** – Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Гоца Еріка Дюлівна. – Ужгород, 2001. – 466 с.; **Загнітко 2011** – Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Загнітко Надія Геннадіївна. – Донецьк, 2011. – 453 с.; **Іванов 1898** – Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / сост. В. И. Иванов. – Харьков, 1898. – Т. 1. – 1012 с.; **Маркевич 1991** – Обычаи, поверья, кухни и напитки малороссиян / сост. М. А. Маркевич. – К. : Час, 1991. – 192 с.; **Різник 2016** – Різник В. П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Різник Віра Петрівна. – Л., 2016. – 370 с.; **Струганець 2002** – Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття : монографія / Л. Струганець. – Т. : Астон, 2002. – 351 с.; **Українська кухня 1993** – Українська стародавня кухня: довід. /

упорядкув. Т. Л. Шпаковської. – К. : Спалах ЛТД, 1993. – 238 с.; **Чубинский 2004** – Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край / П. Чубинский ; упоряд. : Н. Муніч, В. Серебряй. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.; **Яценко 2010** – Яценко С. А. Назви продуктів харчування, страв і напоїв у говірці села Степанівка Ємільчинського району Житомирської області / С. А. Яценко // Волинь – Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – 2010. – № 22(II). – С. 317 – 328.

Джерела та їх умовні скорочення

Авдеева – Авдеева М. Т. Словарь украинских говоров Воронежской области : в 2 т. / М. Т. Авдеева. – Воронеж : ИПЦ Воронеж. гос. ун-та, 2008. – Т. 1 : А – М. – 2008. – 228 с., Т. 2 : Н – Я. – 2012. – 306 с.; **Аркушин** – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1 – 2; **ГГ** – Гуцульські говірки : короткий слов. / відп. ред. Я. Закревська. – Л., 1997. – 232 с.; **ГЗП** – Говірки Західної Полтавщини : зб. діалект. текстів / упоряд. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2012. – 323 с.; **ГСМ** – Говірка села Машеве Чорнобильського р-ну. – К. : Довіра, 2003. – Ч. 3. – Матеріали до лексичного атласу української мови / укл. : Ю. І. Бідношия та ін. – 225 с.; **ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. : О. С. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А – Г. – 631 с.; Т. 4 : Н – П / уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; ред. тому : В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. – 2003. – 656 с.; Т. 5 : Р – Т / уклад. Р. В. Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.; **Корзонюк** – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволінських говірок / М. М. Корзонюк. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62 – 267; **Лисенко** – Лисенко П. С. Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся / П. С. Лисенко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 72 с.; **Лисенко 1974** – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.; **МССУГ** – Омельченко З. Л. Матеріали до словника східностепових українських говірок / З. Л. Омельченко, Н. Б. Клименко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 114 с.; **Негрич** – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови / Микола Негрич. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.; **Піпаш** – Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.; **СБГ** – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.; **СГ** – Грінченко Б. Д. Словарь української мови : у 4 т. / Б. Д. Грінченко. – К., 1907 – 1909. – Т. 1 – 4; **СГСБ** – Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. Словник говірки села Бродина Олексі Горбача / Відп. ред. Я. Закревська. – Л., 2000. – С. 247 – 354; **СЛГ** – Пиртей П. С. Словник лемківської говірки / П. С. Пиртей. – Івано-Франківськ, 1986. – 461 с.; **СПГ** – Брилінський Д. Словник подільських говірок / Д. Брилінський. – Хмельницький : РВВ,

1991. – 117 с.; **СРНГ** – Словарь русских народных говоров / гл. ред. Ф. П. Филин. – М. – Л. : Наука, 1965 – 2007. – Вып. 23 – 1987. – 375 с.; **СУМ** – Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. І. К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка. – Т. 1 : А. – В. – 1970. – 799 с.; Т. 5 : Н – О. – 1974. – 840 с.; Т. 10 : Т – Ф. – 1979. – 658 с.; **Турчин** – Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині / Є. Д. Турчин. – Л. : Укр. акад. друк., 2011. – 384 с.; **Фасмер** – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогрес, 1964 – 1973. – Т. 1 – 4; **Шило** – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

Волошинова М. О. Назви перших рідких страв в українських східнословобожанських говірках

У статті подано лексико-семантичний аналіз номенів на позначення перших рідких страв у новозаселених східнословобожанських говірках. Під час дослідження встановлено функційну активність маніфестантів заявленої лексико-семантичної групи, виявлено міждіалектні зв'язки лексики обстеженого ареалу з говірками інших діалектних континуумів, простежено просторову поведінку мовних одиниць.

З'ясовано, що записані в східнословобожанських говірках назви наявні і в інших діалектах української мови, де вони функціонують з тотожним або відмінним значенням. Загалом лексика демонструє якісні динамічні зрушення, оскільки на сучасному етапі зафіксовано більшу кількість репрезентантів сем, ніж їх містять історичні праці й давні етнографічні розвідки. Поповнення лексики зокрема пов'язане із розширенням семантики денотатів та наявності незначної кількості дво- й трислівних номенів, субстантивованих прикметників. Водночас спостережено процес поступової архайзації деяких лексем, які мають значно меншу функційну активність порівняно з іншими репрезентантами.

Ключові слова: назва, лексема, семантика, рідкі страви, діалектний континуум.

Волошинова М. О. Названия первых жидких блюд в украинских восточнослобожанских говорах

Статья содержит лексико-семантический анализ номенов, обозначающих первые жидкие блюда в пределах новонаселённых восточнослобожанских говоров. В ходе исследования была установлена функциональная активность манифестантов заявленной лексико-семантической группы, выявлены междиалектные связи лексики обследованного ареала с говорами других диалектных континуумов, рассмотрено пространственное поведение языковых единиц.

Установлено, что названия, зафиксированные в пределах изученного диалектного массива, существуют и в других говорах

українського мови, де вони функціонують з ідентичним або відмінним значенням. Лексика демонструє якісні динамічні зміщення, оскільки на сучасному етапі записано більше кількість репрезентантів сем, ніж вони містять історичні та давні етнографічні праці. Поповнення лексики пов'язано з розширенням семантики денотатів і наявністю незначительної кількості двох- і трисловних номенів, субстантивованих прикметових. В той же час відзначено процес поступової архаїзації деяких лексем, які мають значно меншу функціональну активність порівняно з іншими репрезентантами.

Ключові слова: назва, лексема, семантика, рідкісні страви, діалектний континуум.

Voloshynova M. O. The Names of the First Liquid Dishes in the Ukrainian Eastern Slobodian Dialects

The article is devoted to the issue of current importance of modern linguistic science – the study of local territorial dialects. The research deals with the lexical and semantic analysis of the nomens that denote the first liquid dishes within the newly populated Eastern Slobodian dialects (Slobozhanshchyna or Sloboda's Ukraine – historical and geographical land in the Eastern part of Ukraine). It has been established the functional activity of the demonstrator of the stated lexico-semantic group and the interdialectic connections of the vocabulary of the surveyed area with the dialects of other dialect continuums have been revealed. In the light of the discovery of dynamic processes in the lexis as the moving component of the language, the nomens of the declared lexico-semantic group have been analyzed in order to determine the static and dynamic ones and transformational processes that occur in the semantics of the linguistic units under discussion.

It has been found out that the names in the Eastern Slobodian dialects are also present in other dialects of the Ukrainian language and function with the identical or different meanings. In general, the lexis demonstrates the qualitative dynamic changes, since at the present stage there is a greater number of written representatives of semes than fixed in historical works and older ethnographic prospectings. The refinement of the vocabulary in particular is connected with the broadening of the semantics of denotations and the presence of a small number of nomens with two or three words, substantive adjectives. At the same time it has been observed the process of gradual archaization of some lexemes that have considerably less functional activity in comparison with other representatives.

Key words: name, lexeme, semantics, liquid dishes, dialect continuum.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2017 р.

Прийнято до друку 31.05.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

К. Д. Глуховцева (Старобільськ)

УДК 81'28:001.4

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФУНКЦІОНУВАННІ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

„Злам тисячоліть у лінгвістиці був ознаменований черговою зміною моди на ракурс розгляду мовних явищ, появою і реалізацією в лінгвістичних дослідженнях іншого „стилю мислення”, для якого характерним став поворот до розгляду мовних явищ під антропоцентричним кутом зору” [Голубовська 2011: 8]. Тому сучасну наукову лінгвістичну парадигму характеризують як антропоцентричну, для якої властиві експланаторність (прагнення пояснювати факти мови й мовлення), експансіонізм (поява нових об’єктів дослідження на перетині двох (кількох) наук, перегляд традиційних питань з нових позицій), функціоналізм (вивчення мови в дії), семантикоцентризм (зосередження уваги дослідників на плані змісту) і текстоцентризм (увага до мовних одиниць, які функціонують у тексті) [Пименова 2011: 8 – 13].

Завдання цієї статті вбачаємо в тому, щоб виявити основні тенденції змін у тлумаченні діалектологічних термінів, з’ясувати особливості вживання загальновідомих та нових понять, визначити напрями пошуку нових дослідницьких підходів і процедур при вивченні діалектів.

Динамізм у лінгвістичних дослідженнях зумовив зміни в діалектологічних студіях, причини яких П. Гриценко вбачає в суттєвих змінах структури знань про окремі діалекти та про цілі континууми, у значному збільшенні обсягу інформації про говірки, розширенні кола джерел мовознавчих досліджень, удосконаленні прийомів аналізу матеріалу [Гриценко 2015: 9]. Учений переконує, що на кінець ХХ століття діалектологію вже не розглядають як виключно допоміжний сегмент лінгвістики, що є джерелом історичних та етнолінгвістичних студій, текстології фольклорних текстів і художніх творів. Наразі **діалектологія** (грецького походження: *dialectos* – наріччя і *logos* – слово, вчення) – це галузь мовознавства, що вивчає діалектну мову, її просторову варіативність і територіальну диференціацію, історію мовно-територіальних утворень і окремих мовних явищ і взаємодію з іншими формами існування мови етносу – літературною, просторіччям, соціальними діалектами [ЕУМ: 138]; це самостійна мовознавча дисципліна, що вивчає діалекти певної мови [Селіванова 2005: 127]. „І хоч допоміжна джерелознавча функція діалектологічних досліджень збережена і багато в чому поглиблена й модифікована, сьогодні діалектологія постає як окремий напрям науки про мову з визначеними завданнями комплексного вивчення діалектів” [Гриценко 2015: 9], про що свідчить чітко окреслений структурований об’єкт дослідження, історично складені напрями вивчення, спеціальні методики, процедури

дослідження, а також форми систематизації та репрезентації мовного матеріалу.

Місцеві різновиди мови, її територіальні діалекти й говірки наразі вивчають діалектологія, діалектографія, ареальна лінгвістика, лінгвогеографія, анклавна діалектологія, які свідчать про поглиблення дослідницьких підходів, аналітичних процедур при вивченні діалектів.

У наукових колах славістів знайшла підтримку думка К. Дейни, який дослідження живого мовлення поділяв на діалектологічні та діалектографічні, відносячи до перших діяхронну інтерпретацію живомовних процесів, а до других – синхронний опис діалектних систем [Дейна 1973: 11 – 15]. Отже, традиційне виділення описової (статичної, синхронної) та історичної (діяхронної) діалектології [Бевзенко 1980: 3 – 4; Прокопчук 2009: 166] сприяло розрізненню двох галузей – діалектології та діалектографії.

Терміни *ареальна лінгвістика* і *лінгвогеографія* співвіднесені як загальне і часткове. Якщо під поняттям *ареальна лінгвістика* розуміють маргінальну галузь на межі соціолінгвістики й зіставного мовознавства, що вивчає територіальне поширення певних мовних явищ різних рівнів, їхню міжмовну й міждіалектну взаємодію та фіксує ці закономірності шляхом картографування, то поняття *лінгвогеографія* визначають як розділ ареальної лінгвістики, який вивчає територіальне поширення певних мовних явищ на різних мовних рівнях, фіксуючи його методом картографування [Селіванова 2005: 36, 301].

Анклавна діалектологія студіює говірки не *материкової* України, а *анклавні*, що функціонують поза межами України (*анклавістика* – комплекс наук про особливості розвитку етнічних груп за межами його основного поширення материнського етносу; звідси *анклавна діалектологія*, *анклавна етнографія*, *анклавна антропологія*, *анклавна соціологія* тощо) [Аркушин 2012: 8].

У центрі діалектологічних досліджень наразі нерідко постає говірка як система, що охоплює зазвичай мову одного, а іноді й кількох цілком однотипних з мовного погляду населених пунктів, між якими немає будь-яких територіально виражених мовних відмінностей. Говірка, отже, являє собою цілісне мовне утворення без мовних відмінностей, за винятком чисто індивідуальних особливостей мовлення, викликаних індивідуальними дефектами мови, а також рівнем освіти, загальної культури, родом заняття певного індивідуума чи певної групи людей тощо [Бевзенко 1980: 6]. Визначаючи цей феномен, учені підкреслюють, що в структурі мовно-територіальних утворень лише говірка є реальною комунікативною системою. Їй властива єдність структури, вона протиставляється іншим говіркам набором диференційних ознак на фонетичному, акцентуаційному, граматичному, лексичному рівнях. Говірки є центральним об'єктом описової діалектології [ЕУМ: 94; Прокопчук 2009: 21]. Кілька близьких за рисами говірок формують діалект (говір), сукупність яких утворює наріччя [Селіванова 2005: 96].

З урахуванням походження й історичного розвитку діалектів української мови, тобто за генетичною ознакою, розрізняють *давні* (старожитні, основні, архаїчні) і *новостворені* говірки. Перші з них функціонують на територіях давнього заселення українського народу, їх виникнення й формування сягає переважно феодальної епохи, коли, головним чином, відбулися процеси територіальної мовної диференціації. До них належить північні діалекти й основна маса південно-західних, з південно-східних – середньонадніпрянські говірки [Бевзенко 1980: 9]. Новостворені говірки виникли на основі архаїчних у XVI – XVII століттях і пізніше. По відношенню до говірок, виникнення яких пов'язане з кінцем XIX і XX століттями, учені нерідко використовують термін *говірки новішої формації* [Делюсто 2016: 9], *говірки території пізнього заселення* та ін. [Фроляк 2013: 81].

За походженням новостворені говірки поділяють на *моногенні* (материнські говірки яких однорідного походження) та *гетерогенні*, тобто ті, що за походженням пов'язані з говірками різної генези [Фроляк 2013: 81; Делюсто 2016: 9]. За особливостями розташування говірок розрізняють *мозаїчне*, *компактне*, тобто таке, при якому говірки утворюють суцільний ареал, та *острівне*, при якому окремі говірки опиняються в оточенні суцільного ареалу говірок іншого типу (тому говірки називають *мозаїчними*, *компактними* чи *острівними*). Залежно від території розташування виділяють *материкові* та *анклавні* говірки, останні функціонують поза межами України.

Спостереження за змінами фонологічної (фонетичної) системи, граматичної структури, лексичного складу в українських говірках засвідчує, що особливості розвитку мовної системи зумовлюють виділення *говірок з більш сталою системою диференційних рис та більш динамічною* [Глуховцева 2005: 359]. В умовах функціонування новоствореної говірки та міжмовної взаємодії динамічні процеси прискорюються. Багатство інновацій, варіативні засоби мовлення створюють умови для конкуренції мовних одиниць в умовах збільшення виражальних засобів.

Підхід до говірки як центральної одиниці членування, реальної комунікативної системи, принципово рівнозначної мові, дає можливість урахувати мозаїчність говірок і діалектних рис у них, мінімізувати ризики перенесення ознак однієї говірки на іншу навіть за умови їх структурної схожості, однотипності [Колесников 2015: 7].

Обстежуючи окремий ареал чи цілий континуум, діалектологи складають *мережу (сітку) населених пунктів*, мовлення жителів яких буде описане. При цьому враховують залежно від мети дослідження: генезу говірки, докладність вивчення її рис у попередніх діалектологічних студіях, соціолінгвістичні свідчення (національність носіїв говірки, їхня етнічна самоідентифікація, соціальна стратифікація тощо), що дозволяє створити *мовний портрет говірки* [Там само] чи його *зовнішню* (історію створення соціуму) або *внутрішню історію* (шляхи

постання (складання) і видозміни (трансформації) окремих мовних рис) [Глуховцева 2006: 137]. Оскільки основні ознаки діалектних утворень (говорів, наріч) визначено *Атласом української мови*, то при вторинному обстеженні ареалу чи студіюванні конкретних лінгвістичних проблем дослідники вдаються до *згушення мережі обстежених населених пунктів* [Глуховцева 2005: 11 – 14] або й *суцільного вивчення говірок певної території* [Колесников 2015: 90 – 94] чи створення *мережі говірок з метою реконструкції редуکتивного ареалу* [Ткачук 2016: 4 – 7].

У діалектології разом з поняттям місцевого діалекту (говору, наріччя) існує й поняття *діалектна мова*, під яким розуміють усі місцеві, територіальні різновиди певної мови, включаючи й перехідні говірки й говори. Вона постає як безписемна, усна, стилістично нейтральна форма мови в будь-якому населеному пункті на всій території поширення цієї мови [Бевзенко 1980: 3]. Тривалий час у науковій літературі панувала думка про те, що діалектна мова засмічує літературну, тому діалектні явища треба викорінювати з мовлення. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. учені почали розглядати діалектну мову як невичерпне джерело розвитку літературної мови, як випробуваний багатьма століттями засіб спілкування людей, як культурне надбання народу, яке треба фіксувати, оберігати й вивчати. Нині в працях багатьох учених починають розрізняти поняття *діалектна мова* і *діалектне мовлення*, оскільки, ураховуючи усність як визначальну ознаку діалекту, базову рису існування діалекту, *діалектне мовлення* можна інтерпретувати так: це реалізація мовленнєво-мисленнєвої діяльності носія говірки, що є основою появи багатьох нових мовних явищ [Гриценко 2015: 15].

Понятійна сфера діалектології містить терміни на позначення основних одиниць цієї галузі лінгвістики. Найуживанішим основним поняттям діалектології є *діалéктне явище (діалéктна рі́са)*, під яким розуміють такий елемент мовної системи, який у різних говірках, говорах чи наріччях цієї ж мови має певну кількість співвідносних варіантів, відповідників [Дзендзелівський 1966: 10]. Розрізняють *протиставні* діалектні явища (протиставляються території їх поширення як ознака якоїсь ареальної одиниці) і *непротиставні* (притаманні тільки одній ареальній одиниці і не мають відповідника в інших діалектних об'єднаннях).

Використання поняття *елемент структури діалекту* свідчить про розширення понятійного апарату в діалектології. Ним позначають структурний елемент будь-якого рівня (фонетичний, граматичний, лексичний, семантичний), присутній у говірці, говорі, діалекті безвідносно до рис, норм літературної мови. Учені оперують цим поняттям при системному вивченні говірки (говірок), коли важливо зафіксувати особливості функціонування не лише тих елементів усного мовлення, які використовують лише в системі діалекту, а й з'ясувати вербальну модель якогось сегмента, що може бути використаний

у процесі комунікації, включаючи й елементи, уживані в літературній мові.

У зв'язку із стрімким розвитком когнітології актуалізовано питання про науковий концепт, під яким зазвичай розуміють „самодостатній когнітивний образ, що формується у процесі фахової підготовки спеціаліста в тій чи тій галузі наукової діяльності як на основі його індивідуально-особистісного досвіду, так і об'єктивованого в наукових працях інваріантного знання, яким послуговуються фахівці певної галузі” [Науменко 2008: 166]. Зміст наукового поняття є об'єктивним відображенням головних ознак предметів, а його обсяг – це відображення у свідомості людини сукупності предметів, кожен з яких має ознаки, зафіксовані в поняття, зміст наукового концепту є водночас і об'єктивним і суб'єктивним відображенням суттєвих, і несуттєвих ознак об'єктивовізнання, а його обсяг може збільшуватися за рахунок розмивання змісту [Сухачова 2017: 80].

Кожна говірка, говір, наріччя має набір диференційних ознак, які зазвичай їх характеризують. Отож поняттям *діалектний тип* нерідко позначають мову, що акумулює в собі сукупність диференційних діалектних явищ певного ареалу, типових для системи говірки чи групи говірок, як-от: „у процесі становлення східнословобожанських говірок домінував середньонаддніпрянський діалектний тип, а риси північних і південно-західних діалектів здебільшого трансформувалися й були втрачені. З одного боку, в обстежуваних говірках усталилися системні риси, аналіз яких проливає світло на особливості словобожанського мовного континууму, а з іншого, – взаємодія різносистемних явищ зумовила закріплення варіантів як відхилень від системи, що є історично зумовленими” [Глуховцева 2005: 341].

Накопичення значного фактичного матеріалу про окремі говірки чи ареали спричинило вивчення діалектів з функційного боку, що, своєю чергою, сприяло актуалізації питань про особливості вияву окремих діалектних явищ у системі говірки, напрями її динаміки тощо. З цією метою учені створюють *інваріантні наддіалектні моделі вияву діалектних явищ*, ураховуючи свідчення попередніх дослідників, фольклорні матеріали, записи за спеціально складеною програмою й текстову реалізацію певних елементів структури діалекту. Скажімо, А. Колесников обґрунтовує доцільність створення моделі-матриці, інваріантної моделі функціонування словоформи чи словоформ, яка б подавала спрощене уявлення про систему, прийняту в літературній мові й накладену на граматичну структуру діалектного мовлення [Колесников 2015:104 – 113]. Новизна цієї методики збору й аналізу фактичного матеріалу в тому, що максимальна морфологічна система не представлена жодною з реальних діалектних мікросистем, а отже, застосування такої моделі виявляє наявні лакунарні форми, що забезпечує повноту розгляду системи.

Специфіка принципу текстоцентризму лінгвістичних студій у діалектології виявилася в тому, що текст тлумачать як важливе джерело лінгвальної інформації, показник функційного вияву структурних елементів говірки. У зв'язку з цим спостерігаємо розширення українського діалектного текстобуду та спроби нової інтерпретації, нових методологічних підходів до опрацювання й лінгвістичного аналізу зібраного матеріалу [Там само: 134].

Тому актуальними для сучасних дослідників діалектів є поняття про *діалектний текст* та особливості його аналізу, *діалектний дискурс*, *діалектну мовну особистість*, *дискурсну чи дискурсивну особистість*, які є предметом уваги в сучасних діалектологічних дослідженнях.

Вивчення тексту в лінгвістиці має доволі тривалу традицію. Наразі виділяють структурно-граматичний аспект дослідження тексту, який справедливо називають його граматикою; семантичний, у межах якого розглядаються проблеми семантичних компонентів і смислової структури цього феномена, співвідношення семантики тексту й контексту, змістових, смислових категорій, його імпліцитного плану, семантико-смислових основ розуміння та інтерпретації. Серед основних напрямів вивчення лінгвістики тексту виділяють комунікативно-прагматичний аспект, завдяки якому вчені дійшли до розуміння тексту як аргументу, з допомогою якого змінюється картина світу у свідомості реципієнта. Цей напрям зумовив розширення складу текстових категорій за рахунок комунікативних, формування комунікативно-функціональних і прагматичних концепцій і моделей тексту, опис інтерактивності автора й читача чи слухача, текстових стратегій, гармонізації й ефективності тощо.

До праць синтетичного спрямування належить монографія Н. Руснак, яка зосередила увагу на системних, антропоцентричних і мисленневих категоріях діалектного тексту, з'ясувала когнітивні виміри текстів буковинських говірок, виявила граматичну й дискурсивну структури діалектного тексту, що уможливило актуалізацію функційно-семантичних і прагматично-інтенційних рис діалектного тексту в умовах комунікативної діяльності.

Н. Руснак вивчає діалектний текст як лінгвістичну субстанцію, при вербалізації якої комунікативна мета є одним з визначальних текстотворчих чинників, а комунікативні умови визначають особливості його функціонування.

У роботі представлено теоретичні засади дослідження діалектного тексту в онтологічному, функційному, прагматичному, лінгвокогнітивному та прикладному аспектах. Спираючись на здобутки науки, передусім на праці вітчизняних і зарубіжних учених (Р. Гальперіна, Є. Бартмінського, О. Лаптевої, Р. Сулими, Н. Гуйванюк, А. Загнітка та ін.), на досягнення у вивченні таких феноменів, як мова і мовлення, Н. Руснак висловлює власне бачення сутності діалектного тексту [Руснак 2009]. На основі критичного аналізу наявних

потрактувань тексту дослідниця переконливо доводить, що типологія діалектних текстів має відрізнятися від тієї, що вже описана в мовознавчих працях. Це дає змогу обґрунтувати думку про те, що в українських говірках можна говорити про три вияви текстів – вільні спонтанні, узуальні (частково регламентовані) і жорсткі, клішовані.

Ілюструючи багатовимірність діалектного тексту, Н. Руснак щоразу подає його дефініцію, актуалізуючи при цьому нові особливості предмета вивчення. Так, на 12 сторінці вона зазначає, що діалектний текст – це „миттєва вербалізація свідомості у формі мовної семіотичної одиниці, що відповідає прагматичній настанові комунікації”, на 17 – „це живе діалектне мовлення, яке відповідає комунікативній меті, згідно з якою воно створене”, на 18 – „це живе діалектне мовлення, породжене дією одиничного мовленнєвого акту”, на 23 – „це діалектний дискурс, який функціонує у певних ситуативних (комунікативних) умовах, які зумовлюють його структурно-семантичну організацію”. Підсумовуючи сказане, дослідниця знову репрезентує цей феномен на сс. 66 та 396. Кожне наступне визначення тексту ускладнене новими ознаками цього явища. Зокрема, на с. 396 визначення аналізованої одиниці звучить так: „це знакове утворення, що має когнітивно-прагматичну основу, це ретранслятор певного типу інформації”.

Отже, поняття *діалектний дискурс* Н. Руснак репрезентує, виходячи з позицій текстоцентризму. Вона стверджує, що *діалектний текст* і *діалектний дискурс* перебувають в ієрархічній залежності, пов’язані відношеннями включення.

Сучасна діалектологія отримує нові дослідницькі вектори: на часі застосування доробку етнолінгвістики й лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та психолінгвістики для пояснення явищ у проекції на специфічну картину світу й культурні особливості носіїв регіональних діалектів [Селіванова 2005: 128].

Загалом діалектні тексти можна розглядати як пам’ятки усного мовлення певної доби. Найбільша їхня цінність у тому, що вони репрезентують ментальні риси жителів краю. У них вербалізовано любов до рідного краю, до плодючої землі, пошану до батька, матері, старших, ветеранів війни. Віра у вищі сили змушує діалектоносіїв розглядати плоди своєї праці як дарунок Богів, подяку природи за важку цілоденну працю. Для жінки дуже важливою є любов чоловіка, належне його ставлення до дружини, любов до дітей, природи. Цікавими є роздуми селянок про сутність жіночого щастя, які відображають уявлення українців про щасливу чи нещасливу долю.

Мовну палітру діалектних текстів можна вивчати у функційному, стилістичному, прагматичному та інших аспектах, що допоможе виявити особливості мовної поведінки діалектоносія при зміні ситуації мовлення.

Отже, у наукових працях з діалектології новітнього періоду помітні трансформації гносеологічної сутності цієї галузі мовознавства, зміни в потрактуванні окремих діалектологічних термінів, диференціація

окремих понять, осмислення загальноновживаної термінології під кутом зору застосування її в діалектологічних студіях.

Література

Аркушин 2012 – Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навч. посіб. з регіон. діалектології для студент. спец. „Укр. мова та л-ра”. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 129 с.; **Бевзенко 1980** – Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1980. – 244 с.; **Глуховцева 2005** – Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослов'янських говірок : монографія / К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 592 с.; **Глуховцева 2006** – Глуховцева К. Д. Питання методології дослідження генезису українських східнослов'янських говірок // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – № 1. – С. 137 – 145; **Голубовська 2011** – Голубовська І. О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лек. / І. О. Голубовська, І. Р. Корольов. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2011. – 223 с.; **Гриценко 2015** – Гриценко П. Е. Феномен діалектного явлення: онтологія и гносеологія / П. Е. Гриценко // Исследования по славянской диалектологии. 17. Судьба славянских диалектов и перспективы славянской диалектологии в XX веке : сб. ст. – М. : Ин-т славян. РАН, 2015. – С. 9 – 59; **Делюсто 2016** – Делюсто М. Українська наддунайська говірка : зб. діалект. текстів : навч. посіб. / М. Делюсто. – Ізмаїл : СМІЛ, 2016. – 196 с.; **Дзензелівський 1966** – Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (Вступні розділи) / Й. О. Дзензелівський. – Ужгород : Вид-во Ужгород. ун-у, 1966. – 99 с.; **ЕУМ** – Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.; **Загнітко 2012** – Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. – Т. 1 / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 402 с.; **Колесников 2015** – Колесников А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок : генеза і динаміка : монографія / А. О. Колесников. – Ізмаїл : СМІЛ, 2015. – 676 с.; **Науменко 2008** – Науменко Л. М. Сучасний англомовний бізнес-дискурс в комунікативно-прагматичному та концептуальному висвітленні : монографія / Л. П. Науменко. – К. : Логос, 2008. – 360 с.; **Пименова 2011** – Пименова М. В. Концептуальные исследования. Введение : учеб. пособие / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. – 176 с.; **Прокопчук 2009** – Прокопчук Л. В. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. – Вінниця : ТОВ фірма „Планер”, 2009. – 185 с.; **Руснак 2009** – Руснак Н. О. Діалектний текст: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти дослідження / Н. О. Руснак. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2009. – 448 с.; **Селіванова 2005** – Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінол. енцикл. – Полтава : Довкілля-К, 2005. – 716 с.; **Сухачова 2017** – Сухачова Н. С. Науковий концепт як складник концептуальної картини світу / Н. С. Сухачова // Мова і міжкультурна

комунікація : зб. наук. пр. – Вип. 1. – Полтава, 2017. – С. 74 – 83; **Ткачук 2016** – Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : реконструкція дедуктивного ареалу / М. М. Ткачук. – К. : Наук. думка, 2016. – 374 с.; **Фроляк 2013** – Фроляк Л. Українські східностепові говірки Донеччини : монографія / Л. Фроляк. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – 400 с.; **Dejna** – Dejna K. Dialekty polskie. – Wrocław ; Warszawa – Kraków – Gdansk, 1973. – 281 s.

Глуховцева К. Д. Нові тенденції у функціонуванні діалектологічних термінів

У статті виявлено основні тенденції змін у тлумаченні діалектологічних термінів, з'ясовано особливості вживання загальновідомих і нових понять, визначено напрямки пошуку нових дослідницьких підходів і процедур під час вивчення діалектів. Авторка доводить, що в наукових працях з діалектології новітнього періоду помітні трансформації гносеологічної сутності цієї галузі мовознавства, зміни в потрактуванні окремих діалектологічних термінів, диференціація окремих понять, осмислення загальноживаної термінології під кутом зору застосування її в діалектологічних студіях. Сучасна діалектологія застосовує доробок учених з теорії тексту, дискурсології, етнолінгвістики й лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та психолінгвістики для пояснення явищ у проекції на специфічну картину світу й культурні особливості носіїв регіональних діалектів.

Ключові слова: діалектологія, діалектографія, ареальна лінгвістика, лінгвогеографія, анклавна діалектологія, діалектне явище, елемент мовної системи, діалектний тип, діалектний текст, діалектний дискурс, діалектна особистість.

Глуховцева Е. Д. Новые тенденции в функционировании диалектологических сроков

В статье выявлены основные тенденции изменений в толковании диалектологических сроков, выяснены особенности употребления общеизвестных и новых понятий, определены направления поиска новых исследовательских подходов и процедур при изучении диалектов. Автор доказывает, что в научных работах по диалектологии новейшего периода заметны трансформации гносеологической сущности этой отрасли языкознания, изменения в трактовке отдельных диалектологических сроков, дифференциация отдельных понятий, осмысления общеупотребительной терминологии с точки зрения применения ее в диалектологических студиях. Современная диалектология применяет наследие ученых по теории текста, дискурсологии, этнолингвистики и лингвокультурологии, когнитивной лингвистики и психолингвистики для объяснения явлений в проекции на специфическую картину мира и культурные особенности носителей региональных диалектов.

Ключевые слова: диалектология, диалектография, ареальная лингвистика, лингвогеография, анклавная диалектология, диалектное явление, элемент языковой системы, диалектный тип, диалектный текст, диалектный дискурс, диалектная личность.

Hlukhovtseva K. D. New trends in the functioning of dialectological terms

The article deal with the main tendencies of changes in the interpretation of dialectological terms, clarifies the peculiarities of the usage of well-known and new concepts, identifies directions for the search of new research approaches and procedures in the study of dialects. The author argues that in scientific works on dialectology of the modern period there are notable transformations of the gnosissological essence of this branch of linguistics, changes in the study of individual dialectological terms, the differentiation of individual concepts, and the comprehension of commonly used terminology from the point of view of its application in dialectological studies. Modern dialectology applies the contributions of scholars to the theory of text, discourse, ethnolinguistics and linguoculture, cognitive linguistics and psycholinguistics to explain phenomena in projection to a specific world picture and cultural features of regional dialects speakers.

Key words: dialectology, dialectography, areal linguistics, linguogeography, enclave dialectology, dialect phenomenon, element of the language system, dialect type, dialectal text, dialectal discourse, dialectal personality.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2017 р.

Прийнято до друку 04.10.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лєснова В. В.

М. С. Делюсто, А. В. Копанська (Ізмаїл)

УДК 811.161.2'282.2(477.74)

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРЯДІВ
У МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОМУ АРЕАЛІ
МЕЖИРІЧЧЯ ДНІСТРА І ДУНАЮ**

Незважаючи на постійний інтерес дослідників до вивчення говірок (П. Гриценко, В. Колесник, А. Колесников та ін.), етнографії (Т. Шевчук, І. Пастир, О. Кара та ін.) та фольклору (В. Телеуця, А. Соколова та ін.) півдня Одещини – межиріччя Дністра і Дунаю, подальше вивчення ареалу й, зокрема, аналіз сімейних обрядів етносів регіону залишається актуальним, маючи високу евристичність. Особливо у світлі зіставного вивчення мов різного ступеня спорідненості – української, румунської, болгарської, гагаузької, албанської, циганської, що передбачено в межах наукового проекту Ізмаїльського державного гуманітарного університету

„Опис і картографування межиріччя Дністра і Дунаю – нової європейської моделі безконфліктної взаємодії різносистемних мов і діалектів” (НДР № 0116U004158). Адже внаслідок майже двохсотрічного співіснування та взаємодії представники різних етносів, що мешкають у цьому краї, змогли зберегти унікальні елементи власної мови й культури та поділитися ними один з одним [Делюсто 2016], а також продукувати окремі інтегральні одиниці, походження яких сьогодні з’ясувати непросто, „наявність значної кількості елементів, насамперед лексичних, менше – словотвірних (моделей, афіксів) елементів, які об’єднують говірки різних мов МДД, є самоочевидним” [Гриценко 2006: 11].

Зауважмо, що обрядовість південнобессарабських сіл привертала увагу багатьох лінгвістів (обрядовість українців – І. Циганок [Циганок 2006], болгар – В. Колесник [Колесник 1999; 2008], С. Георгієвої [Георгиева 2006], Н. Гончар [Гончар 2013], росіян – Л. Баранник [Баранник 2006], Г. Черезової [Черезова 2010], молдован – О. Дакі [Дакі 2006], гагаузів – Н. Бікової [Бикова 1997]). Цікаві й окремі монографічні розвідки фахівців [Буджак 2014] та місцевих аматорів [Смаль 2005]. Так, дослідниця болгарської мови В. Колесник наголошує, що календарним і некалендарним обрядам болгар властива значна стійкість щодо проникнення іншоетнічних елементів. Це стосується і духовного, і матеріального складників обряду, і термінолексики – засобу його збереження та передачі з покоління в покоління. Однак все ж вона засвідчує проникнення й закріплення деяких українських термінів на позначення певних обрядових реалій та учасників обряду. У болгарських південнобессарабських говірках це лексеми *Зелені Свята*, *Хрещеня*, *щедрівки*, *щедрува*, *Масляниця* [Колесник 1999: 301].

Закономірно, що опис обрядів у полілінгвальному регіоні межиріччя Дністра і Дунаю вимагає особливої методики, „на підставі єдиної програми і теоретичних засад обстеження говірок усіх мов, які функціонують у цьому ареалі: українських, російських, румунських, гагаузьких” [Гриценко 2006: 11]. На сьогодні для дослідників мови аксіоматично, що тільки діалектні тексти як витвори „глибинного народного мовомислення, які особливо цінні акумульованим у них багатим культурним досвідом соціуму у відповідних параметрах хронотопу” [Гриценко 2015: 116], вербалізують духовну та матеріальну культуру нації [БГ 2006: 9], здатні якнайповніше відбити структуру й номінацію обрядів.

Мета статті – на підставі свідчень діалектних текстів, записаних від носіїв говірок межиріччя Дністра і Дунаю у 2006 – 2017 рр., зіставити номінації весільної обрядовості в українських та інших говірках регіону, виявити інтегральні й диференційні елементи в межах української та інших мов, що стали результатом спільного існування та взаємодії мов і культур різних етносів.

Слід урахувати, що аналізовані діалектні тексти – спонтанні, записані не за спеціальним питальником, метою якого є власне опис весільного обряду, разом з тим вони значно деталізують весільну драму в ареалі.

Усі респонденти відзначають відмінності в сучасній структурі обряду, зокрема українського: *ран'че було гет' не так / було тако'о / дуже б'раво*.

Інтегральними для українців і росіян є такі номінації та відповідні елементи: укр. *с'вайд'ба, с'вал'ба, ве'с'іл'а* – рос. *с'вад'ба, ве'с'ел'йе*, укр. *п'ридане* – рос. *п'р'иданойе*, укр. *ш'ишка* – рос. *ш'ишка*, укр. *г'ил'це, г'іл'це* – рос. *г'ил'це, г'ил'цо*, укр. *коро'вай* – рос. *кара'вай*, укр. *д'ружка* – рос. *д'ружка*, укр. *с'ватан'а* – рос. *сватовст'во*, укр. *обдару'ван'а* – рос. *да'ры*, укр. *бо'йарин, бо'йарин* – рос. *бо'йарин, бу'йарин*, укр. *за'ручини* – рос. *за'ручины, зару'чен'йе*, укр. *перев'язка* – рос. *пири'в'аска* та ін. [Баранник 2006; Черезова 2006; СРГО]; для українців і болгар: укр. *с'вайд'ба, с'вал'ба, с'вад'ба* – болг. *с'вадба*, укр. *с'тароста* – болг. *сва'товник*, укр. *коро'вай* – болг. *кара'вай, кра'вай, ко'лач, са'мун*, укр. *с'ватан'а* – болг. *сва'туван'и, свату'фст'во / сватовст'во, сватов'н'иц'и, зглед'н'иц'и*; укр. *за'ручини* – болг. *гу'деж / го'деж / гу'деш, с'в'ршени*, укр. *обдару'ван'а* – болг. *да'р'аван'и / да'р'аване, да'рение*, укр. *зап'рошен'а* – болг. *ка'л'есване, ко'л'еска*, укр. *г'ил'це, г'іл'це* – болг. *ви'нок*, укр. *п'ридане* – болг. *п'ридану, л'естра, чи'из, чи'ис, д'решник*, укр. *соби'рали кури* – болг. *з'бираха ку'кошкити*, укр. *ск'рин'а* – болг. *сан'дык* [Бикова 1997; Гончар 2013; Колесник 2008; 2016]; для українців і молдован: укр. *д'ружка* – молд. *д'ружка*, укр. *бо'йарин* – молд. *бо'йер*, укр. *ск'рин'а* – молд. *сан'дикул, сан'дик*, укр. *пода'рунки* – молд. *да'рур'*, укр. *л'ити л'оги л'ат'кам* – молд. *а с'пела пичо'ареле п'ринцилор*, укр. *му'зики* – молд. *музикан'ц'ий* [Дакі 2006] та ін.

Зафіксовано й обрядові номінації інтегральні для представників шістьох досліджуваних мов, напр., у значенні 'придане': укр. *л'зестри, л'зестри, л'зейстри, л'дестри, л'зестра* – рум. *л'дзэстри, л'зестри* – молд. *л'з'естр'а* – рос. *л'дзестры, л'дзестри* – болг. *л'зестра* – гаг. *л'зестра* [АУМ; АЛМ; Буджак 2014; Дакі 2006; Колесник 2008; Колесников 2015, 2016; СРГО; СУГО]; чотирьох досліджуваних мов: укр. *д'ружка* – рос. *д'ружка* – болг. *д'рушка* – молд. *д'ружка* [Баранник 2006; Бикова 1997; Георгиева 2006; Смаль 2005]; трьох досліджуваних мов, напр., у значенні 'хрещені батько і мати', 'весільні батько і мати': укр. *на'наш, на'нашка, на'нашул, на'нашол, на'нашулка* – рос. *на'наш, на'нашка, на'нашул, на'нашелка* – молд. *наш, на'наш* [Дакі 2006; СРГО; СУГО]; у значенні 'весільний хліб': укр. *коро'вай* – рос. *кара'вай* – болг. *кра'вай, кара'вай, ко'лач, са'мун*, у значенні 'перев'язати': укр. *перев'язати* – рос. *пири'в'азат'* – болг. *при'в'єрзват* [АУМ; Баранник 2006; Бикова 1997; Гончар 2013; Колесник 2008; Березова 2006; СРГО; Смаль 2005] тощо.

Гарний передвесільний звичай *л'вити г'іл'це* – прикрашати гілку дерева квітами перед весіллям [СУМ II: 70] – у південнобессарабських

українців запозичили росіяни-старообрядці (говірки яких тяжіють до типових південноросійських курсько-орловських говірок), зокрема с. Стара Некрасівка Ізмаїльського р-ну: „Дефки с нивестай ʎильце вьют, красивачка тах-та. Мама, блаґаслави миня ʎильце вить” [Баранник 2006: 44]; с. Руська Іванівка Білгород-Дністровського р-ну: „Дефки гильцо вьют” [СРГО: 128]. Те, що така риса з’явилася саме на цій території, підтверджує відсутність цієї номінації в „Словнику російських народних говорів” [Там само]. Подібну обрядодію ʎийат ʎинци зафіксовано й у багатьох носіїв болгарських говірок, зокрема с. Баннівка Болградського р-ну, с. Главани Арцизького р-ну, с. Виноградівка Тарутинського р-ну, пор.: В ʎ’етък ʎийат у ʎулката ʎома ʎинци (ут т’ел ги ʎрават и ги умуʎават с разноʎ’етна буʎага и ʎрават цв’ет’анца – ʎинци) и на с’ватбата на ʎората да’р’ават ʎенци // ʎенцити ги ʎийат м’ладити ут дв’ети стер’ни (Кириленко Г. М., 1946 р. н., с. Баннівка) [Колесник 2016: 156].

Подекуди, як і в українців, у болгар молодим після вінчання „на щастя” переливають дорогу, пор.: до’роги перели’вайут’ ʎ’іти іс круже’чками / а н’і то / в’ідро // пок’ладут’ / а во’ни ʎоба моло’д’і но’гами пере’кинули ʎоду / а то’д’і но’гами і на’зад в’ідро // чи го’стин’ца чи руб’ ʎа’кий ки’дайт’ у в’ідро (Гречкосій Є. П., 1924 р. н., с. Шевченкове Кілійського р-ну), а ʎоду перели’вали / ка’да н’і’в’еста в’ін’чалас’а / чи на фото’граф’ію / ко’ли за’ходить’ у дв’ір / то там та’к’і ʎ’ітки ст’ойат’ / то же’н’іх ʎо’лжен но’гойу пере’кинут’ в’ідро і ки’дат’ з’рош’і (Голубенко К. І., 1933 р. н., с. Матроска) [Циганок 2006: 75]; ку’гату м’ладити са рас’писаха / и са на’прав’ават ки’ди ʎулката на гу’л’ай / т’е ва’рът ну’лу’цата кум’ишити им при’ливат ʎът’а сас у’да / ж’е’лават им з’драви / и да ʎба’дат с’часливи (Недова М. І., 1949 р. н., с. Ярове Тарутинського р-ну) [Там само: 114].

Інтегральні елементи у весіллі українців і болгар виявляє і післявесільний обряд – четвертий день. Зокрема, в українському с. Шевченкове Кілійського р-ну його називають ʎури, ден’ кур. Відповідно до весільної традиції в цей день у будинках подружжя переодягаються дві смішні пари: чоловіки в жіночий одяг, а жінки в чоловічий. Переодягнених називають ʎи’ганями, що пов’язано з їхньою роллю в подальшому, адже з мішками вони ходять по домівках весільних гостей і збирають у них кур, з яких увечері варять смачний борщ: на в’і’торок зби’райут’ :а / у’д’і’вайут’ :а дво’йе чи тро’йе чи б’і’ше // і йдут’ за ку’р’ами // ку’рей заб’і’райут’ // от при’йшли при’мер до ʎене // ʎаба ʎурку / ʎурку / чи там ста’кан ви’на // е / ни ста’кан / а п’л’ашку да’їеш там / чи ки’ло нали’вайеш (Гречкосій Є. П., 1924 р. н.); борш’и’ ва’рили // борш’и’ ва’рили на’пос’етку // ʎури соб’і’рали по ʎ’і’е / е / хто гу’л’а’у на с’ва’б’і // о / о’д’і’вайут’ :а / мм // по ʎа’ніс’кі / о / ʎізд’ат’ соб’і’райут’ ʎури // ва’рат’ борш’и’ у ʎе’чер’і / це вже на к’ін’ці / с’ва’би (Коноваленко О. К., 1942 р. н.). А в болгарському с. Заря Саратського р-ну, як зазначає С. І. Георгієва, „у вівторок збирали курей (збираха

кукошките), т. т. збирали обіцяну під час весілля птицю й відвозили до будинку нареченого. Увечері була весільна вечеря” [Георгиева 2006: 118]. У болгарському с. Нова Іванівка Арцизького району в кінці весілля в циган переодягають рідних молодих і катають на возі: *по |с’етн’а / руд’нинти ут д’в’ети стар’ни са прибл’акват / |кѣту |цигани / |има ж’є’них и нив’єста / |бабата и |д’адуту / по-младити / ги ка’тайат ф ка’ручка / в |дѣнту на ка’ручката |има |каймани / и |койту ги ка’тай / спици’ал’ну ги |кара пу |дупкити / да им у’бива // тѣй са ка’тайат пу |улицити / у’тиват ду |бара са |ч’ерпат // тѣй ми’нава с’вадбата в |нашту |с’єлу* (Янева М. С., 1946 р.н.) [Колесник 2016: 128]. Цей звичай (ка’таене, |катане) спостережено й в інших болгарських говірках [Гончар 2013: 142].

Здійснений аналіз уможлививлоє виявлення деяких особливостей звичаїв і традицій південнобессарабців у межах певного етносу напр., в українському с. Матроска Ізмаїльського району в обряді беруть участь три дружки і три бояри: „на перший день весілля до дівчини приходять три дружки, які її одягають, а до хлопця „жен'їха, жен'їха, жиниїха” – три бояри або шафери” [Циганок 2006: 74], а в с. Шевченкове Кілійського району шість дружок і шість боярів: *н'є'в'єста йде / шіс'т' / д'євоч'єк / д'руж'їки / пригл'ашон'ї / шииїки у руках неїсут' д'їуїчата // і поїад'ї сп'ївайут' їдуть' вєс'їл'ноїї //; гуїл'айут' / а у д'їуїчат букети приїчепл'єн'ї / і плаїточки ноїсо'є'ї або л'єнти // а тоїд'ї / мм / жен'їха хлопц'ї долж'єн'ї / викупит' // пїят' / шїїїїїїїї і ш'їс'т' д'їуїчат* (Коноваленко О. К., 1942 р.н.); після вінчання / розпису гості їдуть відразу до нареченої, а не до жениха: *а тоїд'ї вжє с'вайд'ба до молодого / оїб'їдат' туд'а // муїзики г'райут' / перевїязуїют' // є / с'тарїшу д'руж'їку / с'таршого боїїарина // і так вїїажут' і тожє їдуть' // їдуть' воїни в молодого пооїб'їдали там їак* (Остапенко Ф. С., 1918 р.н. с. Шевченкове), *приїїїхали до н'їєсти в'єрєву їочєред' / там оїб'їдаїут' / а їоїго їос'т'ї жєдуть' їома* (Добровенко Ю. Я., 1934 р.н., с. Матроска).

У с. Матроска Ізмаїльського району не зафіксовано деяких обрядів, які відомі в с. Шевченкове Кілійського району, зокрема:

– виття гильця: у ¹боту ²цях/цел/целуробл'ат' / ну з'яажут' гил'це // а в'ечер'і тод'і ви'рубуйут' із д'ерева / г'ілице називалос'а // ку'сочок д'ерева // і у в'ечер'і на с'т'іл кладут' / у хл'ібину й'ого / і круж'ка вс'і д'іу'чата ста'йут' (Коноваленко О. К., 1942 р. н., с. Шевченкове); у су'боту в'ече'р'і в жен'іха г'іличко в'яажут' і в н'е'в'ести (Тас А. І., 1936 р.н., с. Шевченкове);

– *дружчини* – у день весілля старша дружка пригощала старшого боярина гостинцями, за це він давав їй гроші, а вона у відповідь перев’язувала хусткою йому праву руку вище ліктя, пила з ним *мого|рич*, після цього пригощала всіх присутніх; завершувалися *дружчини* сумною прощальною піснею [Смаль 2005: 43];

– *шмаління молодої* – удома в нареченого, коли привозять йому молоду дружину, розпалюють вогнище, що символізує очищення [Смаль 2005: 58];

– *покривання молодих* – посвячення їх у сімейне життя: *а тоді вже в п'ят' ча'соу заход'ат' у хату // уже і друж'ки / ц'і / чи молодий / бо'йари // заход'ат' у хату молоду берут' покривайут' // вилаз'ат' дві ж'інки і плат'ками махайут' / покривайут' й'йі // тоді платок накидають на чийу на нейі // а вона сидит' н'е'в'еста вже вс'а // в'інок / у вс'ому вже сидит'* (Остапенко Ф. С., 1918 р. н., с. Шевченкове).

Натомість відзначено інтегральні елементи, як-от, перев'язування старостів рушниками, а парубка хусткою під час сватання: *ран'че було так / не знайу йак ш'ічас / а ран'че було / приходить' бат'ко іс / ну іс старост'ами // і старост'и / ну приход'ат' старост'и і бат'ко з ним приходить' // і сватат' н'е'в'есту // і н'е'в'еста з'начит' // же'н'их по / позад'і же'н'их приб'ігає // бо / або і н'ет / і же'н'их із ними приходить' // вс'і приход'ат' учоти'р'ох і з // бат'ко закли'кає в хату // і во'ни с'ідають за с'т'іл так // же'н'их іде з н'е'в'естойу / а старост'и сид'ат' / ну тоді вже во'ни с'т'іко сид'ат' / а вже тоді н'е'в'еста перед'ранком йіх попере'в'язує рушниками і во'ни йдуть до'дому // сп'івають' // й'якос' інт'е'р'есну н'існ'у сп'івали / шо во'ни йдуть йіх те / з'начиц':а йіх // ну / ~~таре~~ в'їзали йіх // ну во'ни вже та'к і рад'і // пере'в'їзали / погул'али / на'пилис'а йдуть до'дому / казати бат'ку й мате'р'і шо вже н'е'в'есту пос'ватали* (Слободенюк В. В., 1932 р. н., с. Шевченкове); якщо дівчина згодна вийти заміж, то вона перев'язує рушниками двох чи трьох старостів, а парубка (жениха) – білим плат'ком с'китиц'ами (Задорожнюк Н. Ф., 1943 р. н., с. Матроска) [Циганок 2006: 74].

Відмінності в ареалі, безперечно, є й у межах інших етносів, так, діалектоносії-болгари з-поміж власного етносу вказують насамперед на різні обрядові пісні й танці: *нашту с'елу Г'ул'м'ан гра'ничи с'е сас'български с'ела / Исар'ли'я / Вол'ное / Ч'ум'л'екуй / Купа'ран / и свабд'ити пр'ухождат с'е т'й // ут свабд'ити на д'руги р'удови нашти свабди в аснав'ном пуч'ти ни са утли'чават // има на'варну ид'но ат'личийе / кра'вай / ку'кошка / и най-глав'нуту / българск'ити н'есни / нациа'нал'нуту / традици'онуту хуро* (Недова М. І., 1949 р. н., с. Ярове Тарутинського р-ну) [Колесник 2016: 117].

Отже, сучасне дослідження обрядової номінації на підставі свідчень діалектних текстів, записаних від носіїв різних говірок ареалу межиріччя Дністра і Дунаю, дозволило визначити чимало інтегральних елементів як у межах говірок різних мов, так і в межах говірок української мови.

Подальше вивчення обрядів та обрядової номінації говірок різносистемних мов межиріччя Дністра і Дунаю дасть матеріал для опису ареального варіювання лексики регіону на тлі традиційної культури. Зібрані в ареалі інтегралізми стануть основою карт „Мультилінгвального

атласу межиріччя Дністра і Дунаю”, укладання якого бачимо головним результатом цього наукового проекту.

Література

Баранник 2006 – Баранник Л. Ф. Лексика свадєбного обряду руского говора села Старая Некрасовка Измаильского района Одесской области / Л. Ф. Баранник // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – С. 39 – 45; **Бикова 1997** – Бикова Н. Н. Свадебная лексика в речи жителей с. Старые Трояны Килийского района Одесской области / Н. Н. Бикова // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. пед. ін-ту. – 1997. – Вип. 7. – С. 94 – 97; **Буджак 2014** – Буджак : историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины / ред. А. И. Киссе, А. А. Пригарин, В. Н. Станко. – Одеса : PostScriptUm – СМІЛ, 2014. – 744 с.; **БГ 2006** – Буковинські говірки : хрестоматія діалект. текстів / укл. Руснак Н., Гуйванюк Н., Бузинська В. – Чернівці : Рута, 2006. – 383 с.; **Георгиева 2006** – Георгиева С. И. Специфика структуры свадєбных обрядов зарянцев / С. И. Георгиева // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – С. 113 – 118; **Гончар 2013** – Гончар Н. М. Лексика весільного обряду у болгарських говірках українського Подунав'я / Н. М. Гончар // Мова: наук.-теор. часоп. з мовознавства. – О. : Астропринт, 2013. – № 20. – С. 139 – 144; **Гриценко 2015** – Гриценко П. Інформаційний простір діалектного тексту / П. Гриценко // Діалекти в синхронії і діахронії. – К., 2015. – С. 100 – 118; **Гриценко 2006** – Гриценко П. Ю. Межиріччя Дністра і Дунаю у світлі лінгвістичної географії (стан і пріоритети) / П. Ю. Гриценко // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – С. 3 – 16; **Дакі 2006** – Дакі О. А. Структура і номінація молдавського весілля / О. А. Дакі // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – С. 111 – 113; **Делюсто 2016** – Делюсто М. С. Засади укладання питальника до „Мультилінгвального атласу межиріччя Дністра і Дунаю” / М. С. Делюсто // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – Вип. 21. Ареалогія й ономастика / відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород : УжНУ, 2016. – С. 73 – 77; **Колесник 2016** – Колесник В. О. Болгарські говірки Півдня України. Хрестоматія. Тексти : навч. посіб. / В. О. Колесник, С. І. Георгієва. – Ізмаїл : ІРБІС, 2016. – 216 с.; **Колесник 2008** – Колесник В. О. Говорът на българите в с. Криничне (Чушмелий). Бессарабия. Речник. / В. О. Колесник // Български говори в Украйна. – Вип. 4. – О. : Астропринт, 2008. – 376 с.; **Колесник 1999** – Колесник В. Українізми в болгарських говірках півдня України / В. Колесник // Південь України. Одеса. Четвертий між нар. конгрес українців (Одеса, 26 – 29 серп. 1999 р.): доп. та повідомлення. – О. : Астропринт, 1999. – С. 298 – 305; **Колесников 2016** – Колесников А. О. Атлас українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю / А. О. Колесников. – Ізмаїл : ІРБІС, 2016. – 168 с.; **Колесников 2015** – Колесников А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка :

монографія / відп. ред. П. Ю. Гриценко. – Ізмаїл : СМІЛ, 2015. – 676 с.; **Черезова 2006** – Черезова Г. А. Диасемия и диалексия в русских говорах междуречья Днестра и Дуная / Г. А. Черезова, Л. В. Колесникова // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. – 2010. – Вип. 28. – С. 117 – 120; **Смаль 2005** – Смаль К. Просили батько, просили мати / К. Смаль, В. Шаргородська. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – 144 с.; **Циганок 2006** – Циганок І. Б. Із спостережень над весільною лексикою с. Матроска Ізмаїльського району Одеської області / І. Б. Циганок // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – С. 73 – 77.

Джерела та їх умовні скорочення

АЛМ – Атласул лингвистик молдовенеск (Молдавский лингвистический атлас) / под ред. Р. Я. Удлера и В. Комарницкого. – Вол. I, парт. I–II; вол. II, парт. I – II. – Кишинэу : Картя молдовеняскэ, 1968 – 1973; **АУМ** – Атлас української мови : в 3 т. – Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. / ред. тому А. М. Залеський, І. Г. Матвіяс. – К. : Наук. думка, 2001. – 266 с.; **СРГО 2000** – Словарь русских говоров Одесщины : в 2 т. – Т. 1 : А – О / відп. ред. Ю. О. Карпенко, Сусуму Уемура. – Одесса : Астропринт, 2000. – 376 с.; **СУГО** – Словник українських говорів Одещини / гол. ред. О. І. Бондар. – Одеса : ОНУ ім. Мечникова, 2011. – 223 с.; **СУМ** – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980.

Делюсто М. С., Копанська А. В. Особливості дослідження обрядів у мультилінгвальному ареалі межиріччя Дністра і Дунаю

Статтю присвячено проблемі дослідження сімейної обрядовості представників різних етносів, які мешкають на півдні Одеської області – у межиріччі Дністра і Дунаю. Проаналізовано деякі спільні й відмінні елементи весільної обрядовості на підставі свідчень діалектних текстів, записаних від носіїв українських, болгарських, російських, румунських говірок, що впродовж майже двохсот років контактують у цьому ареалі. У центрі уваги авторів опис окремих номінацій і складників весільного обряду. Звичайно, найбільша кількість інтегральних лексичних елементів властива представникам слов'янських – українських, російських і болгарських говірок, зокрема, у значенні 'весілля', 'придане', 'весільний хліб', 'весільні подарунки', 'боярин', 'сватання' тощо. Разом з тим зафіксовано елементи спільні для мов різного ступеня спорідненості. У статті висвітлено й номінації весільної обрядовості, що відбивають культурну самотність діалектного континууму межиріччя Дністра і Дунаю загалом. Подальше вивчення цього та інших обрядів (поховального, хрещення, народження) у представників різносистемних мов, які мешкають на цій території, дасть матеріал для опису ареального варіювання лексики регіону на тлі традиційної

культури. Зібрані в ареалі інтегралізму стануть основою карт „Мультилінгвального атласу междуріччя Дністра і Дунаю”.

Ключові слова: весільний обряд, діалектний текст, говірка, інтегральні елементи, диференційні елементи.

Делюсто М. С., Копанская А. В. Особенности исследования обрядов в мультилингвальном ареале междуречья Днестра и Дуная

В статье рассматривается проблема изучения семейной обрядовости представителей разных этносов, проживающих на юге Одесской области – в междуречье Днестра и Дуная. В частности, анализируются некоторые общие и отличительные элементы свадебной обрядности на основании свидетельств диалектных текстов, записанных у носителей украинских, русских, болгарских, румынских говоров, взаимодействующих в этом ареале в течение почти двухсот лет. В центре внимания авторов находится также описание отдельных номинаций и составляющих свадебного ритуала. Закономерно самое большое количество интегрализмов характеризует представителей славянских говоров – украинских, русских и болгарских, например, в значении ‘свадьба’, ‘приданное’, ‘свадебный хлеб’, ‘свадебные подарки’, ‘боярин’, ‘сватовство’ и т.д. В то же время фиксируются номинации общие для языков разной степени родства. В статье описываются и элементы свадебной обрядности, отражающие культурное своеобразие диалектного континуума междуречья Днестра и Дуная в целом. Дальнейшее изучение этого и других обрядов (похоронного, рождения, крещения) у представителей разносистемных языков, проживающих на данной территории, даст материал для описания ареального варьирования лексики региона на фоне традиционной культуры. Собранные интегрализмы лягут в основу карт „Мультилингвального атласа междуречья Днестра и Дуная”.

Ключевые слова: свадебный обряд, диалектный текст, говор, интегральные элементы, отличительные элементы.

Delyusto M. S., Kopanskaya A. V. The peculiarities of studying rites in multilingual area between the Danube and the Dniester rivers

The article deals with the description of wedding ceremony in the Ukrainian, Bulgarian, Romanian, Moldavian, Russian, Gagauz dialects spoken in the villages of territory between the Danube and the Dniester rivers. The authors describe this rite through the prism of dialectal texts gathered from different bearers of these steppe dialects which exists in multilingual and multiethnic surroundings. These texts have an essential advantage over other tools of preservation and ordering of linguistic evidence. The authors also give reasons for the necessity to use dialectal texts as a source of cultural information. It is considered that analysis of dialectal texts opens vistas for a more penetrating and diversified investigation of dialect continuum between the Danube and the Dniester rivers. The main attention in the article is paid to

the description of some components of the wedding ceremony, ritual acts, actions and wedding treats, which are generated exactly during two hundred years common interaction of different ethnic groups in this area. Naturally a lot of common patterns are identified for representatives of Ukrainian, Bulgarian and Russian languages. For example, in the meaning 'wedding', 'dowry', 'a wedding bread', 'wedding gifts', 'bridesman', 'to ask in marriage' and etc. The diagnostic patterns of wedding ceremony reflecting the cultural identity of dialectal continuum of this Ukrainian region are highlighted. Further investigation of rites and ritual acts nomination of dialects of different language system spread between the Danube and the Dniester rivers will give the material for description of areal variation of regional lexis through the prism of traditional culture. Gathered common patterns will become the basis of maps for „Multi-lingual atlas of dialects spread between the Danube and the Dniester rivers” which is the main result of scientific project of Izmail State Unuversity of Humanities „The description and mapping of the space between the Danube and the Dniester rivers – a new European model of conflict-free interaction of different system languages and dialects”.

Key words: wedding ceremony, dialectal text, dialect, common patterns, different patterns.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2017 р.

Прийнято до друку 05.09.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

О. В. Слободян (Старобільськ)

УДК 811.161.2'373.21'282.2(477.61)

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ГЕОГРАФІЧНИХ НАРОДНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ
ГРУНТУ В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ
ГОВІРКАХ ЛУГАНЩИНИ**

Ґрунти Луганської області родючі, переважно чорноземні. Потужність найродючіших пластів досягає метра товщини, а іноді навіть більше. На півдні області переважають чорноземи й дернові щибенисті ґрунти на елювії пісковиків і сланців. Уздовж лівого берега Сіверського Дінця тягнеться смуга дернових піщаних і глинисто-піщаних ґрунтів у поєднанні з пісками [ПЗФ: 15]. Саме така особливість сприяла появі найменувань на позначення різних типів ґрунту та структурування їх у семантичні ряди за ДО „вид ґрунту”.

Завдання цієї статті вбачаємо в тому, щоб описати народні географічні терміни на позначення ґрунту, які функціонують в українських східнослобожанських говірках, здійснити їх семантичний та етимологічний аналіз, виявити особливості функціонування в говірках

Луганської області порівняно з українською літературною мовою та діалектами.

На позначення семи ‘грунт (загальне значення)’ функціонують лексеми: *зе^нк^лтари* (Вільш), *грунт* (у всіх н. пп.), *зе^нм^л’а* (Вільш), *зе^нмел^л’ній у^лд’іл* (Міст), *’пoch’ва* (Город, Вільш), *хр’ашч’* (Білов), *ч’орнозем* (Оборот, Піщ, Прив, Руд, Сват, Трет), *ч’орноз’ом* (Бабич, Вільш, Воєвод, Калм, Калин, Степ, Терн).

Номен *зе^нк^лтари* на досліджуваній території має два значення – ‘грунт (загальне значення)’, ‘велика ділянка землі’. Цей термін, перенесений із сфери геометричної лексики, передає гіперболізовану характеристику розміру загальної земельної площі.

Основним у зазначеній лексико-семантичній групі є загальнослов’янський термін *г^лрунт* (< нім. *Grund* ‘дно, земля’; пор. рос. та бр. *грунт*; пол. *grunt*; чес. та слв. *grunt*, що означають ‘земля’, ‘фундамент, дно’, ‘земельний наділ’ [ЕСУМ I: 606]). Звертаємо увагу на фонетичну форму аналізованого номена – відсутність літературно нормативного проривного задньоязикового **г** (**грунт**). Лексема *грунт* зберігає первісне значення ‘земельний наділ’, хоча пізніше зафіксована як метрологічний термін [Винник 1966: 70]. У значенні ‘територія із сільськогосподарськими угіддями’, ‘земля, придатна для сільськогосподарського обробітку’ номен *грунтъ* побутував у староукраїнській мові [Гумецька 1978: 13]. Ця лексема входить до словникового складу і сучасної української літературної мови [СУМ II: 181], і діалектної.

Для позначення семи ‘грунт (загальне значення)’, ‘поле (загальне значення)’ у східнослов’янських говірках зафіксовано номен *зем^л’а*. З огляду на те, що лексема *зем^л’а* загальновідома й має розгалужену семантику (‘безліса рівнина, рівний великий простір’, ‘ділянка землі, яку використовують під посіви’, ‘значна площа чи ділянка землі, спеціально відведена під що-небудь’, ‘простір, у межах якого відбувається якась дія або який знаходиться у межах якоїсь дії’, ‘грунт, основа якоїсь діяльності’, ‘поприще, сфера діяльності’, ‘основа, на яку нанесено узор, зображення, напис’, ‘смужка уздовж краю аркуша паперу, яка залишається чистою при писанні або друкуванні’, ‘відігнуті краї капелюха, бриля тощо’, ‘родовище корисних копалин або частина такого родовища, відведена для розробки’ [СУМ VII: 61]), першими, навіть не розмірковуючи, діалектоносії називають саме географічні значення, хоча їм добре відомі й інші семантичні характеристики, що пояснюємо частотою вживання лексеми *земля* як ‘поле’, ‘грунт’ через географічне місце знаходження мовців. Щодо суто географічної семантики, то, спираючись на діалектні джерела, констатуємо такі змістові відтінки лексеми *земля* в українській літературній мові та її діалектах: ‘земля’ → ‘поле’, ‘земельна ділянка’ → ‘грунт’.

Запозичений з російської мови географічний термін *’пoch’ва* відомий в українській мові зі значенням ‘грунт, земля’ [ЕСУМ IV: 546]. Слово

пóчва в сучасному розумінні порівняно молоде. Е. Мурзаєв зазначив, що ще О. Потебня [Потебня 1981] пов'язував слово *почва* з *підошва*: *подъшьва* → *подшва* (з прийменником *под-*) – первісно те, що „подшито” [Мурзаєв 1984: 459 – 458].

Сему ‘грунт (загальне значення)’ у досліджуваних говірках репрезентує номен *хр'аui'ч* (**xręščь* ‘хрящ’ < **xręstati* / **xręstěti* [ЕСУМ VI: 218]), який указує на змішаний склад ґрунту з мілким камінням (пор. укр. літ. *хрящ* ‘крупний пісок, що утворився з уламків твердих гірських порід’ [СУМ XI: 165]).

На позначення добротного ґрунту чорного кольору в обстеженому ареалі вживають терміни *ч'орно|зем*, *ч'орно|з'ом*, як і в літературній мові ‘родючий чорний ґрунт, багатий на перегній, що утворився переважно в степових і лісостепових районах’ [СУМ XI: 358].

ГО ‘глиняний ґрунт’ передають кілька лексичних одиниць: *глеї* (Бабич, Воевод, Прив), *гле"їку|вата зе"м|л'а* (Воевод), *г|лини'ш'ч'е* (Вівч, Прив), *г|лин'аник* (Прив).

Для вираження значення ‘глиняний ґрунт’ мовці вживають номени з основою іменника *г|лина* (< псл. **glina* [ЕСУМ I: 525]: *г|лини'ш'ч'е*, *г|лин'аник*. Деривати від лексеми *г|ліна* спостережено в українських діалектах зі значеннями, що відносять їх до географічної номенклатури на позначення ґрунту: *г|ліниста земля* ‘глинисті ґрунти’, *г|лінка* ‘глинисті ґрунти’, ‘поле, що погано родить’, *г|ліняна земля*, *г|лінянистий ґрунт*, *г|лінянок* ‘земельна ділянка з глинистими ґрунтами’, *глиноз'ем* ‘глинисті ґрунти’ [Потапчук 2012: 253]; *г|лінище*, *глинушка* ‘поле, де глиняний ґрунт’, *г|лінка* ‘ділянка, де глиняний ґрунт’, *г|лінь* ‘поле, де в'язкий, глиняний ґрунт’ [Шийка 2013: 305].

Значення ‘глиняний ґрунт’ репрезентує номен *глеї* (< псл. **glějь* [ЕСУМ I: 251] та неоднослівне найменування *глеїку|вата зе"м|л'а*. Лексема *глеї* – одна з найдавніших лексичних ізоглос східного слов'янства; рос. *глей* ‘мул, глина, важкий глинистий ґрунт’; бр. *глеї* ‘мул’. Порівняймо в інших мовах: пол. *glej*, лат. *glizda*, англ. *clay* ‘глина’, ‘мул’; гр. *glia* ‘клей’ [Мурзаєв 1984: 144]. Відповідники терміна є і в українській літературній мові – *глеї* ‘клейка, волога глина’ [СУМГ I: 288]; *глеї* ‘пластична глина’ [СУМ II: 81]); у діалектах – *глеї* ‘глиняний в'язкий ґрунт’; ‘поле, де глиняний в'язкий ґрунт’, ‘глинистий ґрунт серед піскового поля’, ‘замулене дно річки, водойми’ [Шийка 2013: 304]; *глеї*, *глеяка*, *глеячка*, ‘суглинок’ [Сіденко 2003: 157].

Семантично прозорі утворення від *п'ісок* (< *пісок* < псл. **pěsъkъ* [ЕСУМ IV: 415] використовують у східнословобожанських говірках для позначення семи ‘піщаний ґрунт’: *п'ісиш'ч'е* (Луг), *п'іски* (Прив), *п'іш'ч'аний* (Бабич), *п'іш'ч'аник* (Вівч, Прив).

Поєднує в собі ознаки двох попередніх сема ‘ґрунт із значною домішкою піску і глини’, представлена такими утвореннями: *глеї* (Бабич, Лантрат, Павл), *г|лин'ани'к* (Мороз), *суг|линок* (Город), *суг|лин':а* (Павл), *суп'іску|ватий* (Терн), *суп'ісок* (Город, Нещ, Оборот, Трет), *суп'іш'ч'аний*

(Вільш, Руд, Сват), *су^хоп^ісок* (Міст), *п^іси^шч^е* (Нов), *п^іски* (Сем), *п^іско^вик* (Білокур), *п^іскови^ена* (ДО), *п^іско^виц^а* (Парн), *п^ісоч^{ні}ц^а* (Воєвод), *п^іш^чал^а* (Білов, Сем), *п^іш^ча^{ни}ц^а* (Степ), *п^іш^чанка* (Бут, Кам, Міст, Павл), *п^іш^чане^ц* (Білов, Сем), *ру^дак* (Терн).

Уже аналізовані номени *глеї* та *г^лин^ани^к* указують на перевагу глини в змішаному з піском ґрунті, тоді як композит *су^хоп^ісок* – на перевагу піску.

Склад ґрунту з піску і глини приблизно в рівних пропорціях демонструють номени, які можна поділити на три групи:

1) утворення з коренем **-п^іс-** / **-п^іщ-**: *п^іси^шч^е*, *п^іски*, *п^іско^вик*, *п^іскови^ена*, *п^іско^виц^а*, *п^ісоч^{ні}ц^а*, *п^іш^чал^а*, *п^іш^чане^ц*, *п^іш^ча^{ни}ц^а*, *п^іш^чанка*;

2) утворення з коренем **-п^іс-** / **-п^іщ-** та префіксальним формантом **су-**, який передає значення ‘суміш’: *суп^ісок*, *суп^іскувати^и*, *суп^іш^чаний*;

3) утворення з коренем **-г^лин-** та з аналогічним префіксальним формантом **су-**: *суг^линок*, *суг^лин^а*.

Значну кількість фонологічних варіантів слів у східнослов'янських говірках, вважаємо, можна пояснити, гетерогенним характером новожитніх говірок, нестійкістю фонетичних і фонологічних рис, а багатством похідних слів, утворених від загальноновживаних основ, – значними словотворчими можливостями діалектів.

Різноманітність термінів першої групи зумовила появу лексем чоловічого, жіночого, середнього родів, паралельне співіснування форм однини й множини незалежно від реального множинного чи одиничного представлення ГО [Потапчук 2012: 110]. А. Корепанова, досліджуючи топо- й гідронімічні типи *pluralia tantum* басейну Дніпра в межах України, дійшла висновку, що серед топонімів типу ландшафтних назв (які походять від апелятивів) категорія числа не має чіткої форми: є і однина, і множина [Корепанова 1966: 97]. Давній префікс **су-** надає супроводжувального значення або значення неповного вияву ознаки, закладеної в корені [Бевзенко 1960: 136]; указує на близькість [Полюга 2001: 368].

В українських говірках спостерігаємо значну кількість фонетичних варіантів, суфіксальних утворень на позначення ‘ґрунт’: *суг^лінки* ‘глинисті ґрунти’, *п^ісковина*, *п^ісочник*, *п^іщана* ‘супіщані ґрунти’, *п^ісок*, *п^іщанка* ‘супіщані ґрунти’, ‘місце добування піску’ [Потапчук 2012: 289]; *п^іски* ‘місцевість (поле), де піщаний ґрунт’, ‘непридатна для орання й засіву земля’, *п^ісковік* ‘місцевість (поле), де піщаний ґрунт’, ‘місце добування піску, каменю’, *п^існота* ‘земельна ділянка, де неродючий ґрунт’, *п^ісок* ‘поле, де піщаний ґрунт’, ‘місце добування піску’, *п^ісочник* ‘місцевість (поле), де піщаний ґрунт’; *п^іщаник* ‘місцевість (поле), де піщаний ґрунт’, *п^іщуга* ‘місцевість (поле), де піщаний ґрунт’, *п^іщуган* ‘місцевість (поле), де піщаний ґрунт’ [Шийка 2013: 374 – 375]; *супіщани*

‘піщаний ґрунт’, *пісковік*, *піщанка*, *піщінка* ‘піщаний берег’ [Данилюк 2000: 100, 132].

ГТ *pyʼdʼak* (похідне від *pyʼda* < псл. **ruda*, пов’язане з **rudь* ‘червоний, рудий’ [ЕСУМ V: 134]) кваліфікуємо як найменування ґрунту за кольором, оскільки ґрунт з піску і глини має переважно рудий колір.

Сему ‘ґрунт з крупного піску, гравію, гальки’ в говірковому мовленні наповнюють лексеми: *ʼgalʼka* (Парн), *gruzʼ* (Парн), *zaʼpʼinok* (Парн), *pʼinʼ* (Парн), *pʼiʼnʼak* (Парн), *pʼiʼnʼanka* (Парн).

Номен *ʼgalʼka* (< псл. **gal-* / **gol-* ‘голий’, пов’язане з рос. *голыи* ‘круглий гладенький камінець’ [ЕСУМ I: 463]) позначає дрібний за розмірами природний камінь та частини його господарської переробки й на досліджуваній території має значення ‘ґрунт, укритий галькою’. Аналізований номен є загальновідомим у значенні ‘переважно маленькі обкатані й відшліфовані водою уламки гірських порід’ [СУМ II: 23]. В українських говірках уживаний з таким самим значенням.

Номен *gruzʼ* запозичений з польської мови і найближче споріднений з лит. *gráužas* ‘крупний гравій’, *gruži* ‘груз, гравій’, *graušli* ‘груз, руїни’ [ЕСУМ I: 605]. В українській літературній мові функціонує зі значенням ‘подрібнене каміння, бита цегла’ [СУМ II: 180].

Основну групу для номінації ‘ґрунтів з крупного піску, гравію, гальки’ складають утворення від *pʼinʼ* (пов’язане з *ринуть*, псл. *rinoti*; допускається спорідненість з др.-ісл. *rein* ‘заросла травою смуга землі’ [ЕСУМ V: 96]) – *pʼiʼnʼak*, *pʼiʼnʼanka*, *zaʼpʼinok*. Е. Мурзаєв з покликанням на Ф. Філіна вказує на стародавність терміна в східних слов’ян [Мурзаєв 1984: 481]. З огляду на існування в українській літературній мові номенів *рінь*, *зарінок* з аналізованим значенням [СУМ III: 292; VIII: 575] та діалектних утворень *рін*, *рінь* ‘підвищення з великого каменю’, ‘берег, укритий рінню’, ‘відкладення гальки’, ‘мілке каміння’, *рінець* ‘галька, гравій, булижник’, *рінніця* ‘кам’яниста гора’ [Марусенко 1968: 247], можна говорити про специфіку утворення *pʼiʼnʼanka* в східнословобожанських говірках.

Серед найменувань поняття ‘дерен, поверхневий шар ґрунту, укритого трав’янистими рослинами, густо пронизаного їхнім корінням’ фіксуємо назви: *ʼdereʼn* (Нещ, Мороз), *ʼдерна* (Павл), *дерʼник* (Троїцьке, Парн), *дʼорн* (Павл), *pʼаж* (Парн).

Іменник *ʼdereʼn* та його варіанти й похідні (мн. *ʼдерна*, *дʼорн*, *деʼpʼник*) складають основну групу на позначення ‘поверхневого шару ґрунту, укритого трав’янистими рослинами, густо пронизаного їхнім корінням’. Етимологічно ці лексеми пов’язані з *дерти* [Мурзаєв 1984: 177]. Аналізований номен повністю відповідає загальновідомому *дерен* [СУМ II: 247], а також поширений у західноподільських говірках – *дерен*, *дернини* ‘зарості дерену’ й українських говірок Волині – *дерен* ‘рівнина, заросла травою’, *дерняк* ‘зарості лісу, кущів’ [Данилюк 2000: 43].

Специфіку східнословобожанських говірок відображає номен *pʼаж*, імовірно, мотивований прикметником *рясний*, який на досліджуваній

території конкретизує загальновідоме значення ‘який має велику кількість близько розміщених однорідних предметів, частин’ [СУМ VIII: 925], або може бути утвореним унаслідок метафоричного перенесення з *рядити* ‘гарно, пишно вбирати, причепурювати кого-, що-небудь’ [СУМ VIII: 923].

Залежно від погодних умов – спекоти, злив, заморозків – ґрунт набуває різного вигляду, що сприяло появі окремих найменувань на його позначення. ДО ‘сухості’, ‘вологості’, ‘мерзлоти’ послуговували основою для утворення семантичних рядів: ‘сухий ґрунт’, ‘мокрый, вологий ґрунт’, ‘крижаний, мерзлий ґрунт’.

Перший семантичний ряд ‘сухий ґрунт’ представлено номенами *засуха* (Міст, Вільш), *кам’яний* (Бабич), *тр’ісковина* (Руд), *тр’існутий* (Штор), *тр’ішчаний* (Ілліч), *по’репаний* (Лим), *пот’рісканий* (Ілліч), *по’сохлий* (ЛО), *суша* (Вільш).

Переважає більшість номенів, що позначають ‘сухий ґрунт’, – це семантично прозорі прикметники, що увійшли до аналізованої групи за ознаками ‘відсутності вологи’ в ґрунті: ‘ґрунт повністю втратив вологу’ – *по’сохлий*, ‘в ґрунті виникли тріщини’ – *тр’ішчаний*, *тр’існутий*, *пот’рісканий*, *по’репаний*, ‘ґрунт став твердий, як камінь’ – *кам’яний*. Своєю чергою прикметник *тр’існутий* стає мотивуючим словом для найменування *тр’ісковина*. Найменування *суша*, *засуха* ‘сухий ґрунт’ реалізують свої відомі значення.

В опозиційних відношеннях із зазначеним вище перебуває ряд на позначення поняття ‘вологий ґрунт’, який складають іменники – *гр’аз* (Бабич, ЛО), *багно* (Пол), *кваш’на* (Ілліч), *сирост’* (Міст), *с’л’акот* (Ілліч), прикметники – *у’лажний* (Вільш), *мокрый* (Воєвод) та двослівні найменування – *волога зе’м’ля* (Бабич), *сир’а зе’м’ля* (Лиз, Лим, Штор).

Номен *гр’аз* як складник аналізованої ЛСГ має деякі відтінки значень: ‘вологий ґрунт’ (ЛО, Бабич), ‘грязюка впереміш зі снігом’ (Зорик), ‘земляний віск, озокерит’ (Преображ). Так, описуваний номен зберігає те саме значення, що й у літературній мові – ‘розм’якла від води земля, ґрунт’, ‘бруд’, ‘намул морів або озер, що використовується як лікувальний засіб’ [СУМ II: 185].

Термін *багно* перейшов з групи тельмографічних назв, маючи у ЛСГ ‘ґрунт’ значення ‘вологий ґрунт’ за ознакою ‘земля, розм’якшена водою’.

На надмірну вологість указує лексема *сирост’* (<*сирый* < псл. *сыръ*, *syrovъ*, *surovъ* ‘сировий, жорсткий’ [ЕСУМ V: 241]) – фонетичний варіант від загальновідомого *сирість*, який унаслідок спеціалізації набув ‘географічного’ значення (пор.: *сирість* ‘надмір вологи де-небудь, у чомусь; підвищена вологість’ [СУМ XI: 198], ‘усе сире, сирове’ [ЕСУМ V: 241]).

ГО ‘крижаний, мерзлий ґрунт’ у місцевій народній географічній термінології номіновано так: *за’мерзлий* (Розсип), *кри’жаний* (Бабич), *л’од’ник* (Міст), *мерзлий* (Воєвод, Ілліч, Пол, Проїж, Штор), *ме’рзлота*

(Заг), *ме^uрз^l’ак* (Вівч, Тим), *пе^uре^uмерзлий* (Руд), *при^eмерзлий* (Руд), *хо^lлодний* (Бабич).

Основну групу назв на позначення ‘крижаний, мерзлий ґрунт’ становлять утворення з коренем **-мерз-**: *за^lмерзлий*, *мерзлий*, *ме^uрзло^lта*, *ме^uрз^l’ак*, *пе^uре^uмерзлий*, *при^lмерзлий*. Продовжують низку назв аналізованого значення прикметник *хо^lлодний*, указуючи на низьку або відносно низьку температуру ґрунту, прикметник *крижа^lний* та іменникове утворення *л’од^lник* з указівкою на покритість земної поверхні тонким шаром криги.

Отже, аналіз зазначених народних географічних найменувань ґрунту свідчить про функціонування в українських східнослов’янських говірках найчастіше загальноновживаних, рідше – діалектних – та ще рідше – вузькодіалектних лексем, частина з яких має спільнослов’янське коріння. Семантична структура назв досліджуваного ареалу й деякі власне діалектні утворення демонструють специфіку говірок, окремі загальноновживані номени мають своєрідні значення, чим відрізняються від однозвучних найменувань, поширених в інших українських говірках.

Список обстежених населених пунктів у Луганській області

Бабич – с. Бабичеве, Троїцький р-н; Білов – смт Біловодськ; Білокур – смт Білокуракине; Бут – с. Бутове, Старобільський р-н; Вівч – с. Вівчарове, Троїцький р-н; Вільш – с. Вільшани, Троїцький р-н; Воевод – с. Воеводське, Троїцький р-н; Город – с. Городище, Біловодський р-н; ДО – с. Демино-Олександрівка, Троїцький р-н; Заг – с. Загір’я, Троїцький р-н; Зорик – с. Зориківка, Міловський р-н; Ілліч – с. Іллічівка, Троїцький р-н; Калм – с. Калмиківка, Міловський р-н; Кам – с. Кам’янка, Новопсковський р-н; Лантрат – с. Лантратівка, Троїцький р-н; Лиз – с. Лизине, Білокуракинський р-н; Лим – с. Лиман, Старобільський р-н; ЛО – смт Лозно-Олександрівка, Білокуракинський р-н; Луг – с. Лугове, Троїцький р-н; Міст – с. Містки, Сватівський р-н; Мороз – с. Морозівка, Міловський р-н; Нещ – с. Нещеретове, Білокуракинський р-н; Нов – с. Новоборове, Старобільський р-н; Оборот – с. Оборотнівка, Сватівський р-н; Павл – с. Павлівка, Білокуракинський р-н; Парн – с. Парневе, Біловодський р-н; Піщ – с. Піщане, Старобільський р-н; Пол – с. Половинкине, Старобільський р-н; Преображ – с. Преображенне, Сватівський р-н; Проїж – с. Проїждже, Старобільський р-н; Розсип – с. Розсипне, Троїцький р-н; Руд – с. Рудівка, Сватівський р-н; Сват – м. Сватове; Сем – с. Семикозівка, Біловодський р-н; Степ – с. Степове, Марківський р-н; Терн – с. Тернівка, Марківський р-н; Тим – с. Тимошине, Білокуракинський р-н; Трет – с. Третяківка, Біловодський р-н; Троїц – смт Троїцьке; Штор – с. Штормове, Старобільський р-н.

Література

Бевзенко 1960 – Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни і словотвору) / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1960. – 416 с.; **Винник 1966** – Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові / В. О. Винник. – К. : Наук. думка, 1966. – 149 с.; **Гумецька 1978** – Гумецька Л. Л. З історії лексикології української мови (землеробство і суміжні заняття) / Л. Л. Гумецька // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 11 – 22; **Данилюк 2000** – Данилюк О. К. Географічна термінологія Волині : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Данилюк Оксана Климівна. – Луцьк, 2000. – 222 с.; **Корепанова 1966** – Корепанова А. П. Топо- і гідронімічні типи *plurality tantum* басейну Десни (в межах України) / А. П. Корепанова // Ономастика : респ. міжвідом. зб. – К. : Наук. думка, 1966. – С. 96 – 104; **Марусенко 1968** – Марусенко Т. А. Матеріали к словарю украинских географических аппелятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика) / отв. ред. В. В. Мартынов, Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1968. – С. 206 – 255; **Мурзаев 1984** – Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов / Э. М. Мурзаев. – М. : Мысль, 1984. – 653 с.; **Полюга 2001** – Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. – Л. : Світ, 2001. – 448 с.; **Потапчук 2012** – Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Потапчук Ірина Михайлівна. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 356 с.; **Потебня 1881** – Потебня А. А. К истории звуков русского языка. Этимологические и другие заметки / А. А. Потебня. – Варшава : Тип. М. Земкевича и В. Ноаковского, 1881. – 142 с.; **Сіденко 2003** – Сіденко Н. П. Географічна апелативна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Сіденко Надія Петрівна. – Донецьк, 2003. – 261 с.; **Шийка 2013** – Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Шийка Світлана Володимирівна. – К., 2013. – 451 с.

Джерела та їх умовні скорочення

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1: А – Г / уклад. Р. В. Болдирев та ін. – 1982. – 632 с.; Т. 2: Д – Копці / уклад. Н. С. Родзевич та ін. – 1985. – 572 с.; Т. 3: Кора – М / уклад. Р. В. Болдирев та ін. – 552 с.; Т. 4: Н – П / уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; ред. тому В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. – 2003. – 656 с.; Т. 5: Р – Т / уклад. Р. В. Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.; Т. 6: У – Я / уклад. Г. П. Півторак та ін. – 2012. – 568 с.; **ПЗФ** – Природно-заповідний фонд Луганської області : довідник / О. А. Арапов (заг. ред.), Т. В. Сова, В. Б. Ференц, О. Ю. Іванченко. – 2-е вид., доп. і переробл. – Луганськ : „ЛОД”, 2008. – 168 с.; **СГ** – Словарь української мови : у 4 т. / за ред. Б. Д. Грінченка. – К., 1908 – 1909. – Т. 1 – 4; **СУМ** – Словник української

мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.

Слободян О. В. Структурно-семантична характеристика географічних народних термінів на позначення ґрунту в українських східнословобожанських говірках Луганщини

Наявність піщаних і глинисто-піщаних ґрунтів у поєднанні з пісками на території північної Луганщини сприяла появі найменувань на позначення різних типів ґрунту та структурування їх у семантичні ряди за диференційними ознаками „вид ґрунту” – ‘ґрунт (загальне значення)’, ‘родючий чорний ґрунт’, ‘глиняний ґрунт’, ‘піщаний ґрунт’, ‘ґрунт із значною домішкою піску і глини’, ‘червоний, рудий ґрунт’, ‘ґрунт з крупного піску, гравію, гальки’, ‘ґрунт, укритий галькою’, ‘дерен, поверхневий шар ґрунту, укритий трав’янистими рослинами, густо пронизаний їхнім корінням’, ‘сухий ґрунт’, ‘мокрый, вологий ґрунт’, ‘крижаний, мерзлий ґрунт’. Така народна географічна термінологія східнословобожанських говірок Луганщини ще не була предметом спеціального вивчення. У статті описано народні географічні терміни на позначення ґрунту, здійснено їхній семантичний, етимологічний, словотвірний аналіз, виявлено особливості функціонування в говірках Луганської області в зіставленні з українською літературною мовою та її діалектами. Поданий діалектний матеріал дає змогу вивчити зону мовного контактування, з’ясувати особливості розвитку семантики. Це сприяє поглибленню теорії опису семантики діалектного слова й семантики конкретних назв у загальнолінгвістичному аспекті.

Ключові слова: народна географічна термінологія (НГТ), лексичне значення, лексико-семантична група (ЛСГ), сема, інтегральна сема, диференційна сема, семантичний синкретизм.

Слободян Е. В. Структурно-семантические характеристики географических народных терминов для обозначения почвы в украинских восточнорусских говорах Луганщины

Наличие песчаных и глинисто-песчаных почв в сочетании с песками на территории северной Луганщины способствовало появлению наименований для обозначения различных типов почв и структурирования их в семантические ряды по дифференциальным признакам „вид почвы” – ‘почва (общее значение)’, ‘плодородная, черная почва’, ‘глиняная почва’, ‘песчаная почва’, ‘почва со значительной примесью песка и глины’, ‘красная почва’, ‘почва из крупного песка, гравия, гальки’, ‘почва, покрытая галькой’, ‘дерн, поверхностный слой почвы, покрытый травянистыми растениями, густо пронизанный их корнями’, ‘мокрая, влажная почва’, ‘ледяная, мерзлая почва’. Народная географическая терминология восточнорусских говоров Луганщины еще не была предметом специального изучения.

В статье описаны народные географические термины для обозначения почвы, осуществлен их семантический, этимологический, словообразовательный анализ, выявлены особенности функционирования в говорах Луганской области в сравнении с украинским литературным языком и его диалектами. Представленный диалектный материал, даёт возможность изучения зон языкового контакта, развития и углубления теории описания семантики диалектного слова и семантики конкретных названий в общелингвистических аспекте.

Ключевые слова: народная географическая терминология (НГТ), лексическое значение, лексико-семантическая группа (ЛСГ), сема, интегральная сема, дифференциальная сема, семантический синкретизм.

Slobodian O. V. Structural-semantic characteristics geographical folk term for the ground in Ukrainian East Slobozhansk dialects of luhansk

The presence of sandy and clay-sandy soils in combination with the sand in the territory of the northern Luhansk region facilitated the emergence of denominations for the designation of different types of soil and their structuring into semantic rows based on the distinguishing features of the „soil type” – ‘soil (general value)’, ‘fertile black soil’, ‘clay soil’, ‘sandy soil’, ‘soil with a large amount of sand and clay’, ‘red soil’, ‘soil of large sand, gravel, pebbles’, ‘soil, pegged’, ‘superficial layer of soil, covered with herbaceous plants, geese then permeated with their roots’. Depending on the weather conditions – heat, rain, frost – the soil becomes different in form, which contributed to the appearance of individual names on its designation. Differential signs of „dryness”, „humidity” and „permafrost” served as the basis for the formation of semantic series: ‘dry soil’, ‘wet, moist soil’, ‘frozen ground’. Such popular geographic terminology of the East Slobozhansk Dialects of Luhansk region has not yet been the subject of special study. The article describes the popular geographic terms for the designation of the soil, their semantic, etymological, word-formation analysis, their features are revealed in the dialects of the Lugansk region in comparison with the Ukrainian literary language and its dialects. In the course of the study, it was found that LSG representatives of the stem ‘soil’ form microgroups and individual names, which correlate not only within the analyzed LSG but also beyond its limits. Research LSGs are commonplace in the territory of the functioning of the Ukrainian language tokens; lexical borrowings, the emergence of which in the researched dialect array is due to the influence of other dialectal systems and dialectal innovations inherent in the Ukrainian East Slobozhansk dialects of the Lugansk region. The given dialectal material allows to study the area of linguistic contact, to find out the peculiarities of the development of semantics. This contributes to the deepening of the theory of describing the semantics of the dialectal word and the semantics of specific names in the general linguistic aspect.

Key words: folk geographic terminology (FGT), lexical meaning, lexical-semantic group (LSG), sam, sam integral, differential seme, semantic syncretism.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2017 р.

Прийнято до друку 07.11.2017 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

ОНОМАСТИЧНІ СТУДІЇ

І. Р. Процик (Київ)

УДК 811.161.2'373.47

„ЦЕ НЕ БУЛИ ФУТБОЛЬНІ ЗМАГАННЯ, А БІЙ ЗА УКРАЇНУ”: НАЗВИ УКРАЇНСЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ У XX СТОЛІТТІ

*Вони не раз ішли в спортовий бій,
І перейшли не раз вогонь і воду...
То ж пам'ятай завжди, народе мій,
Вони стояли за твою свободу!*

Ростислав Заремба

Серед корпусу української онімної лексики зі спортивної сфери в окрему групу можна об'єднати власні назви футбольних команд. Ці оніми є частовживаною лексикою для багатьох українців, адже, за статистикою, „кожен третій громадянин України у віці понад 18 років вважає себе футбольним уболівальником” [Футбольні фанати 2009]). Метою статті є представлення групи назв українських футбольних команд із національно-культурним складником у значенні. Такі назви мали перші футбольні команди, створені на початку XX ст. на українських етнічних землях, що перебували тоді в складі різних держав, невелику частку цього типу назв вдалося зберегти в радянський період, домінували вони й серед найменувань футбольних команд в українській діаспорі на різних континентах, а після здобуття незалежності вдалося повернути частину футбольних номінацій 20 – 30-х рр. та загалом розширити кількість найменувань із національно-культурним компонентом у значенні.

Велика кількість власних назв спортивних команд в Україні дала підстави навіть для створення спеціального ономастичного терміна – **командоніми**, що його запропонував для таких власних найменувань український ономаст М. Торчинський [Торчинський 2008: 271], а для називання футбольних команд лінгвісти М. Торчинський і Н. Григорук рекомендують використовувати термінолексему **футболокомандоніми** [Григорук 2014: 28]. Упродовж останніх років назви українських футбольних команд стали предметом опису в ономастичних студіях, зокрема побачили світ статті Н. Григорук [Григорук 2013: 8 – 12], [Григорук 2014: 28 – 40], розвідка М. Олейніка [Олейнік 2014: 198 – 207], а також публікації авторки цього дослідження [Процик 2016а: 83 – 89; Процик 2016б: 214 – 215; Процик 2016в: 326 – 340; Процик 2017: 501 – 505; Процик 2016г: 144 – 157; Процик 2016г: 122 – 129] про назви національних футбольних клубів у різні періоди понадстолітньої історії розвитку футболу в Україні. Назви українських футбольних команд, у номінації яких використано лексику з національно-культурним

компонентом у значенні, ще не були предметом спеціального лінгвістичного аналізу, у чому й полягає актуальність дослідження цього фрагмента українського ономастикону в запропонованій статті. Джерелами фактичного матеріалу стали праці українських істориків спорту загалом та футболу зокрема [Андрухів 1995; Вацеба 1997; Люпа 2015; Мандзюк 2017; Михалюк 2001; Чорнобай 2016] та спортивні публікації в українській вітчизняній та діаспорній періодиці. У розвідці використано описовий і зіставний методи дослідження та прийом кількісних підрахунків. Завдання статті: 1) відібрати з корпусу найменувань українських футбольних клубів ХХ ст. ті, що мали назви з національно-культурним компонентом у значенні; 2) проаналізувати, від яких лексем утворено номінації футбольних команд, та покласифікувати ці назви за критерієм мотивованості; 3) показати тяглість традицій у називанні українських футбольних команд завдяки домінуванню національно-культурного чинника у виборі номінацій.

Найменування українських футбольних команд у ХХ ст. мали зазвичай складну структуру. У ній поєднано компонент-аббревіатуру та власне онім. Перша частина назви – аббревіатура, що виникла внаслідок мовної економії, – була вказівкою на належність футбольної команди до відповідного спортивного товариства чи клубу, наприклад: *С.Т.* – *Спортове Товариство*, *С.К.* – *Спортовий Клуб*, *Ф.К.* – *Футбольний Клуб*, *У.С.К.* – *Український Спортовий Клуб*, *У.С.Т.* – *Українське Спортове Товариство*, *У.Р.С.К.* – *Український Робітничий Спортовий Кружок* (у першій половині ХХ ст.) чи *СК* – *спортивний клуб*, *МФК* – *міський футбольний клуб*, *ПФК* – *професійний футбольний клуб*, *ФК* – *футбольний клуб* (із 90-х рр. ХХ ст.). Другий компонент складних назв був мотивований онімом або апелятивом.

Серед назв українських футбольних команд із національно-культурним складником у значенні можна виокремити такі, що були мотивовані онімами:

- назвами національної держави

Футбольна команда в складі спортивного товариства *С.Т. Україна* (Львів) свою назву взяла від номінації держави *Україна*, тим самим підкреслюючи приналежність спортсменів до української нації, що в умовах бездержавності на початку ХХ ст. (спортивне товариство проіснувало у Львові з 1911 до 1939 р., пізніше було відновлене в діаспорі) було виявом патріотизму, відваги та сили духу. Як згадував відомий український футболіст 30 – 40-х рр., а згодом політичний емігрант Олександр (Леньо) Скоцень, «СТ „Україна” (Львів) – це символ українського спортивного і національного духу. ... Уже сама назва товариства була на той час політичним актом, бо, треба пригадати, що слово „Україна” чи прикметник „український” у тих невідрадних обставинах означали прямий заклик усьому, що в умовах окупацій і ворожих впливів виросло на українському ґрунті, заклик усьому, що зберігало нас у шевченківському ідеалі, що тільки „у власній хаті

може бути своя сила, правда і воля!»» [„СТ „Україна” 1991: 57 – 58]. Аналогічними чинниками мотивований і вибір назви закарпатської футбольної команди – *С.К. Русь* (Ужгород), яка використала в номінуванні давню назву України – *Русь*. Найменування національної держави – *Україна* – пізніше взяли для номінації своїх футбольних дружин такі клуби українців-емігрантів у діаспорі: *СТ Україна (Зальцбург)* – існувало в Австрії у 1945 – 48 рр., *СТ Україна (Ульм)* – функціювало в Німеччині впродовж 1946 – 47 рр., *СТ Україна (Торонто)* – існувало в Канаді з 1948 р., *СТ Україна (Монреаль)* – функціювало в Канаді з 1949 р. Хоча стосовно назви цих діаспорних команд, мабуть, варто говорити про подвійну мотивованість номінацій, адже найславнішим національним спортивним товариством до другої світової війни було галицьке *С.Т. Україна (Львів)*. В Альманасі на честь 80-річчя від часу заснування Спортивного товариства „Україна” про клуб та його назву сказано так: „Спортове Товариство „Україна” першим вжило цей милий для правдивого українця термін, чи властиво назву – „Україна”, бо в тяжкі часи Австро-Угорської монархії, а згодом панської Польщі на це могли зважитись лише люди, сильні духом, які були репрезентантами не лише спорту, але й української нації. ...Те товариство першим прийняло назву „Україна” й тим самим почало популяризувати українську справу. ...Тому Спортове Товариство „Україна” не було звичайним спортивним клубом, а репрезентувало щось далеко більше – кидало виклик окупантам. Змагуни „Україна” – молодь, яка своєю грою показувала силу українського спорту, що утверджував Україну. ...На тому шляху СТ „Україна” натрапляло на безконечні труднощі і перешкоди. Умови австро-мадярської займанщини з домінантними впливами польської шовіністичної та українофобської адміністрацій, а також польської спільноти, яка витискала нас, українців, зі Львова та інших українських міст, не змогли вбити спортового ідеалу серед ентузіастів з-під стягу СТ „Україна”. ...Це не були футбольні змагання, а бій за Україну” [Там само: 28; 62].

- назвами етнографічних регіонів України

Дві галицькі футбольні команди 20 – 30-х рр. мали назви *У.С.Т. Поділля* (Тернопіль) та *У.С.Т. Підгір'я* (Дрогобич), що відображено у власних назвах цих команд, які представляли, відповідно, *Поділля* та *Підгір'я*. У советський період назви етнографічних регіонів було відображено в найменуваннях таких команд: *Буковина (Чернівці)*, *Волинь (Луцьк)*, *Закарпаття (Ужгород)*, *Поділля (Хмельницький)*, *Полісся (Житомир)*, *Таврія (Сімферополь)*. Після 1991 р. кількість українських футбольних клубів, назви яких мотивовані назвами етнографічних регіонів України, які вони репрезентують, суттєво збільшилася: *Галичина (Дрогобич)*, *Поділля (Красилів)*, *Покуття (Коломия)*, *Прикарпаття (Івано-Франківськ)*, *Таврія (Новотроїцьк)*, *Таврія (Херсон)*.

- топонімами – номінаціями міст, містечок, сіл

Типовою моделлю для творення назв футбольних клубів у різних

періоди історії українського футболу було використання назв населених пунктів, з яких походили команди, наприклад у 20 – 30-ті рр. ХХ ст. українські клуби мали такі найменування: *У.С.К. Доброміль* – від назви міста *Добромиля* [Янко 1998: 122] в Старосамбірському районі Львівської області; *С.К. Добряни* – від назви села *Добряни* [Вікіпедія] в Стрийському районі Львівської області; *У.Р.С.К. Коломия* – від назви районного центру Івано-Франківської області – міста *Коломия* [Янко 1998: 183]; *С.К. Залужжє* – від назви села *Залужжє* [Вікіпедія] в Рогатинському районі Івано-Франківської області; *С.К. Павелче* – від назви села *Павелче* [Вікіпедія] чи *Павелча* Тисменицького району Івано-Франківської області, сучасна назва – Павлівка; *У.С.К. Станиславів* – від назви міста *Станиславів* [Вікіпедія], сучасна назва Івано-Франківськ; *С.К. Топорівці* – від назви села *Топорівці* [Вікіпедія] Городенківського району Івано-Франківської області; *У.С.Т. Ходорів* – від назви міста *Ходорів* [Янко 1998 : 374] Жидачівського району Львівської області; *У.С.К. Ямниця* – від назви села *Ямниця* [Вікіпедія] поблизу Івано-Франківська. Футбольні команди, які створила українська діаспора в США й Австралії, використали в номінуванні назви найважливіших для національної історії міст – столиці Української Народної Республіки – *Києва* та столиці Західно-Української Народної Республіки – *Львова*: *УСК Київ (Перт)* – команда зі столиці штату Західна Австралія, функціює з 1951 р., та *УАСТ Львів (Клівленд)* – команда зі штату Огайо в США. Хоча можна припустити, що назви мотивовані також номінаціями тих українських мегаполісів, що з них походило багато вимушених емігрантів. Чимало клубів після здобуття незалежності в назвах також використали топоніми, наприклад: *МФК Житомир* – від назви обласного центру *Житомир*, *МФК Миколаїв* і *СК Миколаїв* – від назви обласного центру *Миколаїв* на півдні України, *СК Одеса* і *ФК Одеса* – від назви обласного центру міста *Одеса*, *МФК Олександрія*, *ПФК Олександрія* і *ФК Олександрія* – від назви міста *Олександрія* Кіровоградської області, *СК Херсон* і *ФК Херсон* – від назви обласного центру *Херсон*, *ПФК Севастополь* і *ФК Севастополь* – від назви міста *Севастополь*, *ФК Бершадь* – від назви містечка *Бершадь* у Вінницькій області [Вікіпедія], *ФК Бориспіль* – від назви міста *Бориспіль* у Київській області [Вікіпедія], *ФК Вінниця* – від назви міста *Вінниця*, *ФК Дніпро* – від назви міста *Дніпро*¹, *ФК Калуш* – від назви міста *Калуш* в Івано-Франківській області [Вікіпедія], *ФК Каховка* – від назви міста *Каховка* в Херсонській області [Вікіпедія], *ФК Ковель-Волинь* – від назви міста *Ковель* Волинської області, *ФК Коростень* – від назви міста *Коростень* Житомирської області, *ФК Краси́лів* – від назви міста *Краси́лів*

¹ Відповідно до Закону України про декомунізацію від 9 квітня 2016 року назву міста Дніпропетровськ змінено на Дніпро й, відповідно, футбольний клуб Дніпро Дніпропетровськ модифікував назву та, починаючи з сезону 2016 – 2017 рр., виступає як ФК Дніпро.

у Хмельницькій області [Вікіпедія], *ФК Львів* – від назви обласного центру *Львів*, *ФК Миргород* – від назви міста *Миргород* у Полтавській області [Вікіпедія], *ФК Петрівці* – від назви села *Петрівці* Миргородського району Полтавської області [Вікіпедія], *ФК Полтава* – від назви обласного центру *Полтава*, *ФК Суми* – від назви обласного центру *Суми*, *ФК Тернопіль* – від назви обласного центру *Тернопіль*, *ФК Тисмениця* – від назви міста *Тисмениця* в Івано-Франківській області [Вікіпедія], *ФК Харків* – від назви обласного центру *Харків*, *ФК Черкаси* – від назви обласного центру *Черкаси*. Один із клубів у назві використав лише топонім, без абrevіатурного складника – *Рава Рава-Руська*, узявши перший компонент складного найменування міста *Рава-Руська* у Львівській області.

- топонімами, які є важливими для національної свідомості українців і демонструють тяглість історичної пам'яті та спадкоємність культурних традицій

Окрім топонімів, які використано в назвах команд, що репрезентували ці населені пункти, популярною була тенденція використовувати назви знакових для українців топонімів. Така тенденція в назовництві була помітна серед галицьких команд 20 – 30-х рр., які використовували номінації з Великої України, та пізніше серед українських клубів із діаспори, зокрема: *У.С.К. Батури* (Перемишль) – від назви гетьманської столиці Івана Мазепи міста *Батурина*, що в Бахмацькому районі Чернігівської області [Янко 1998: 35]. Номінації галицьких футбольних клубів: *С.Т. Січ* зі села Добрян в Стрийському районі Львівської області та *С.К. Запорожець* із містечка Нижанкович Старосамбірського району Львівської області утворено від назви *Запорозької Січі* – суспільно-політичної та військово-адміністративної організації українського козацтва, що була розташована на півдні України, за порогами Дніпра [Янко 1998: 142]. Назву львівського футбольного клубу *У.С.К. Чорноморці* теж, очевидно, варто пов'язати з історичною згадкою про *Чорноморську Січ*. Ще однією лексемою, яка тематично пасує до описаних вище номінацій, є географічна назва *Хортиця* – найменування найбільшого з островів на Дніпрі, біля північного берега якого були велетенські річкові пороги, володіння Запорозької Січі [Янко 1998: 376]; її використано для називання футбольних клубів *У.С.Т. Хортиця* із міст Борщів на Тернопільщині, Жидачів на Львівщині та Любачів, що тепер адміністративно належить до Підкарпатського воєводства у Польщі. Від назви *Запорозької Січі* походять номінації таких футбольних клубів із діаспори: *УСВТ Чорноморська Січ (Нью-Арк)* – існував ще з 1924 р. в американському штаті Нью-Джерсі, *УСТ Січ (Регенсбург)*, створений у Німеччині після II світової війни та *УАСТ Січ (Чикаго)*, функціонує у США.

- антропонімами

Мотиваційною базою для найменувань кількох галицьких

футбольних клубів 20 – 30-х рр. були імена та прізвища відомих і важливих для українців історичних постатей. Номінування футбольного клубу *У.С.К. Роксоляна* з Рогатина цілком виправдане, адже легенда про Настю Лісовську, у подальшому дружину султана Османської імперії Сулеймана I Пишного *Роксолану*, пов'язана саме з Рогатином, де вона народилася. Для називання футбольних клубів було обрано й імена відомих з історії українських повстанців: *Олекси Довбуша* – ватажка опришків у Карпатах та *Устима Кармелюка* – керівника повстанського руху на Поділлі. Ім'я першого використала в назві футбольна команда з Коломиї *У.С.Т. Довбуш*, а ім'я другого – футбольна команда з села Коровники під Перемишлем *У.С.К. Кармелюк*. Окрім галицьких команд, ім'я Олекси Довбуша відображено також у назві буковинського футбольного клубу – *У.С.К. Довбуш* (Чернівці). Чотири галицькі спортивні осередки для називання своїх футбольних клубів запропонували прізвище військового та державного діяча часів Богдана Хмельницького, козацького полководця Війська Запорізького *Івана Богун*. Це команди зі Львова, Бродів та Комарного (*У.С.К. Богун*), а також із села Серафінців коло Городенки (*С.К. Богун*). Номінація *У.С.Т. Черник* (Станиславів), пов'язана з новітньою історією України, адже своє ім'я футбольний клуб отримав на честь *Федора Черника* [СТ „Україна” 1991: 29], пластуна, сотника Українських січових стрільців, який загинув 1918 р. у бою під Мотовилівкою та похований на Аскольдовій могилі. Цей самий антропонім став мотиваційною базою для номінації української футбольної команди *УАСТ Черник (Детройт)*, хоча, найвірогідніше, клуб продовжив назовницькі традиції галицького футбольного клубу.

- гідронімами

Для номінування галицьких футбольних команд першої третини ХХ ст. використано насамперед назви рік, які протікають у тій місцевості, з якої походив спортивний клуб, наприклад: *У.С.К. Бистриця* з Надвірної – міста, яке розташоване на берегах *Бистриці Надвірнянської* [СГУ 1979: 50], *У.С.Т. Прут* із Делятина, – містечка, поблизу якого протікає річка *Прут* [СГУ 1979: 451], *У.С.К. Сян* із Перемишля – міста, яке розкинулось по обидва береги річки *Сян* [СГУ 1979: 551], *У.С.К. Вігор* із Нижанкович – містечка в Старосамбірському районі, через територію якого протікає річка *Вігор* [СГУ 1979: 106] – права притока Сяну. Надсянська футбольна команда *С.К. Збруч* зі села Олешичі для називання використала гідронім, що був символом розділеності України кордоном двох держав, який проходив рікою *Збруч* [СГУ 1979: 209]. Дві команди Львівщини у своїх назвах відобразили територіальну близькість їхніх населених пунктів до найбільшої річки регіону – *Дністра* [СГУ 1979: 173 – 174] – це *У.С.Т. Дністер* зі Самбора та *У.С.Т. Дністер* із Миколаєва. Команда з підльвівського містечка Винники в назві використала власну назву найбільшої української ріки *Дніпро* [СГУ 1979: 173] – (*У.С.К. Дніпро*). У Німеччині, одразу після закінчення

другої світової війни, переміщені особи з України створили дві футбольні команди, назви яких було мотивовано назвами найбільших українських рік – *Дніпро* та *Дністер*: футбольна команда у столиці Нижньої Саксонії – *УСТ Дніпро (Ганновер)* і команда одного з районів Штуттгарта – столиці землі Баден-Вюртемберг – *УСТ Дністер (Цуффенгаузен)*. У назвах цих команд простежується тяглість традицій називання гідронімами галицьких футбольних команд із Львівщини в першій половині ХХ ст. У советський період також функціонував єдиний український футбольний клуб із назвою, мотивованою гідронімом, – *Дніпро Дніпропетровськ* (*Дніпро*, *Дніпропетровськ* – назва міста Дніпро в 1926 – 2016 рр., обласний центр, розташований по обидва береги ріки Дніпро). У період української незалежності із-поміж гідронімів для номінування українських футбольних команд використано, окрім згаданих, ще такі назви рік: *Борисфен Бориспіль* (*Борисфен* – давньогрецька назва ріки Дніпро, *Бориспіль* – місто в Київській обл., через яку тече Дніпро), *Ворскла Полтава* (*Ворскла* – ліва притока Дніпра, річка протікає Сумською та Полтавською обл., *Полтава* – місто на берегах ріки Ворскла), *Десна Чернігів* (*Десна* – ліва притока Дніпра, тече Чернігівською, Сумською та Київською обл., *Чернігів* – місто на правому березі річки Десна), *Дніпро Черкаси* (*Дніпро* – третя за довжиною і площею басейну ріка Європи, з найдовшою течією в Україні [СГУ 1979: 173], *Черкаси* – обласний центр, розташований на правому березі Кременчуцького водосховища, створеного в середній течії Дніпра [Вікіпедія]), *Дністер Заліщики* і *Дністер Овідіополь* (*Дністер* – ріка на південному заході України [СГУ 1979: 173 – 174], *Заліщики* – місто Тернопільської обл. на березі Дністра; *Овідіополь* – містечко в Одеській обл. на берегах Дністровського лиману [Вікіпедія]), *Іква Млинів* (*Іква* – права притока Стиру, тече в межах Львівської, Тернопільської та Рівненської обл., *Млинів* – місто в Рівненській обл. на річці Іква [Вікіпедія]), *Інгулець Петрове* (від *Інгулець* (Малий Інгул) – річка на півдні України, права притока Дніпра, тече у Кіровоградській, Дніпропетровській, Миколаївській, Херсонській обл., *Петрове* – селище міського типу в Кіровоградській обл. на березі ріки Інгулець [Вікіпедія]), *Оскіл Куп'янськ* (*Оскіл* – ліва притока Сіверського Дінця, тече в межах Харківської обл., *Куп'янськ* – місто в Харківській обл., розташоване на річці Осколі [Вікіпедія]), *Рось Біла Церква* (*Рось* – річка в межах Вінницької, Київської та Черкаської обл., права притока Дніпра, *Біла Церква* – місто в Київській обл., розташоване на річці Рось [Вікіпедія]), *Сула Лубни* (*Сула* – ліва притока Дніпра, тече в межах Сумської та Полтавської обл., *Лубни* – місто на Полтавщині, на правому березі ріки Сули [Вікіпедія]). До цієї ж групи назв варто віднести й складену номінацію клубу з Черкас – *Черкаський Дніпро*.

- оронімами

Серед назв гір, що знайшли відображення у номінація галицьких футбольних команд, були, зокрема, такі: *У.С.К. Лисоня* (Бережани) –

походить від назви гори *Лисоня* неподалік від міста Бережани [Вікіпедія]; оронім цілком умотивовує назву спортивного клубу з найближчого від нього міста; *С.Т. Чорногора* (Станиславів) – від назви *Чорногора* – найвищого гірського хребта Українських Карпат [Вікіпедія]; *С.К. Говерля* (Станиславів) – від назви найвищої вершини Карпат – *Говерли*, що знаходиться в гірському масиві Чорногора [Вікіпедія]. Номінації обох спортивних клубів з найбільшого міста цього гірського регіону – Станиславова – мотиваційно пов'язані з оронімами Карпат. У советський період єдиною командою, яка мала за назву оронім карпатських гір, був футбольний клуб *Карпати Львів* – (*Карпати* – гірська система на сході Центральної Європи, в Україні розташовані в межах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької обл., *Львів* – адміністративний центр Львівської обл.). Після здобуття незалежності збільшилася кількість номінацій футбольних команд, що були мотивовані назвами українських гір: *Гарай Жовква* (*Гарай* – гора недалеко від міста *Жовква* Львівської обл.), *Говерла Ужгород* (*Говерла* – найвища гірська вершина українських Карпат і найвища гора в Україні [Вікіпедія], розміщена в гірському масиві Чорногора, на межі Закарпатської та Івано-Франківської обл., *Ужгород* – обласний центр Закарпаття), *Карпати Мукачеве* (*Карпати*, *Мукачеве* – місто в Закарпатській обл.), *Лисоня Бережани* (гора *Лисоня* [Вікіпедія] знаходиться неподалік від міста *Бережани* Тернопільської обл.; стосовно цього прикладу можна стверджувати, що відроджено давню назву бережанської футбольної команди, яку вона мала у 20 – 30-х рр. XX ст.); *Чорногора Івано-Франківськ* (*Чорногора* – найвищий гірський хребет Українських Карпат [Вікіпедія], *Івано-Франківськ* – адміністративний центр Прикарпаття, найближче до *Чорногори* велике місто; у першій половині XX ст. команда зі Станиславова (тодішня назва Івано-Франківська) мала таку саму назву).

- назвою першого українського спортивного товариства

У 20 – 30-ті рр. XX ст. понад два десятки футбольних команд Галичини у назві використали лексему *сокіл*, що цілком закономірно, адже найстарішим (від 1894 р.) і найпотужнішим українським спортивним товариством було Руханково-спортове товариство „*Сокіл*”, яке налічувало в Галичині сотні філій-осередків та понад десятки тисяч членів [Андрухів 1995: 14]. Зокрема, назву *У.С.К. Сокіл* мали футбольні команди з таких галицьких міст і сіл: Бібрка, Глиняни, Дрогобич, Завадів, Золочів, Конюхів, Красне, Львів, Наконечне I, Наконечне II, Сколе, Стрий, Судова Вишня, Ходорів, Яворів на Львівщині; Богородчани, Боднарів, Коломия, Кути, Отинія, Рогатин, Станиславів на Франківщині; Підгайці, Теремовля, Васильківці (коло Копичинців) на Тернопільщині; Перемишль. Давню назву, мотивовану номінацією наймасовішого галицького спортивного товариства „*Сокіл*”, у 90-х рр. XX ст. повернула собі відроджена золочівська футбольна команда *Сокіл Золочів*. Ця номінація є прикладом повернення до тяглості традицій

в найменуванні футбольних клубів.

- назвою першого українського літературного альманаху

Оригінальною є номінація футбольної команди *С.Т. Русалка* (Золочів) – від оніма „*Русалка Дністрова*” – назви першого українського альманаху, який підготували українські громадські діячі та письменники ХІХ ст. Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький і опублікували його в Будапешті 1848 р.

Серед назв українських футбольних команд меншу частку складають ті, що мотивовані *апелятивами*:

- назвою українського державного герба

Номінації львівського футбольного клубу з Левандівки (район Львова) – *У.С.К. Тризуб* (Львів) мотивована апелятивом *тризуб*, що виконував функції державного символу в Київській Русі за князювання Володимира Великого, був державним гербом Української Народної Республіки, Директорії, символом українських національно-визвольних змагань, є державним гербом незалежної України від 1991 р. [ВТССУМ 2001: 1266]. Дві українські футбольні команди на американському континенті, продовжуючи назовницькі традиції 20 – 30-х рр. ХХ ст. у Галичині, в назві використали найменування українського державного герба *тризуба*. Це американська дружина *УСО Тризуб (Філадельфія)*, існує в США з 1950 р., згодом видозмінила назву на *УСТ Тризуб (Філадельфія)*, та канадський *УСК Тризуб (Торонто)*. Ці команди продовжують тяглість традицій називання клубу *У.С.К. Тризуб (Львів)*.

- назвами тварин

Дві футбольні команди українців-емігрантів – американська *УАСТ Леви (Чикаго)* (так став називатися з 1949 р. клуб зі США *УАСТ Січ (Чикаго)*) та австралійська *УСК Леви (Мельбурн)*, існує з 1953 р. – у назві використали лексему *лев* – „великий хижий звір родини котячих із короткою жовтою шерстю і довгою пишною гривною у самців” [ВТССУМ 2001: 482], що, очевидно, мало би бути згадкою про Західно-Українську Народну Республіку, на гербі якої зображено золотого лева.

- назвами, що вказують на природні зони, притаманні Україні, і на особливості гірського рельєфу

Назва природної зони помірних широт, яка в Україні займає великі площі, слугувала мотиваційною базою для найменування футбольної команди *У.С.К. Степ* (Бушковичі) (село коло Перемишля) – номінація походить від апелятива *степ* – великий безлісий, вкритий трав’янистою рослинністю, рівнинний простір у зоні сухого клімату [ВТССУМ 2001: 1193]. Застаріла загальна назва *скала* – скеля [ВТССУМ 2001: 1131], що вказує на особливості гірського рельєфу на Заході України, лягла в основу найменування команд *У.С.К. Скала* (Стрий), *У.С.К. Скала* (Мостиська). Від діалектної лексики *плай*, що називає плескаті гребені гір, відгалужень головних хребтів із пасовищами й стежками в Карпатах [ВТССУМ 2001: 792] походить назва футбольного клубу *С.Т. Плай*

(Львів), а від лексеми *бескид* (гора, скеля [ВТССУМ 2001 : 48]), що має семантику – найменування системи гірських хребтів у північній смузі Карпат – назви футбольних команд *У.С.Т. Бескид* (Надвірна), *У.С.К. Бескид* (Турка), *С.К. Бескид* (Пробіжна). Діаспорна футбольна команда з Канади *СК Скала (Торонто)* продовжила традиції називання згаданих вище галицьких футбольних клубів першої половини ХХ ст. Після здобуття української незалежності відроджені футбольні команди зі Стрия та Надвірної повернули собі й давні назви – *Бескид Надвірна* і *Скала Стрий*. Назву *скала* використала також команда з Моршина на Львівщині – *Скала Моршин*. Від апелятива *верховина* – назва високогірної місцевості в межах Українських Карпат [ВТССУМ 2001: 84] походить найменування команди *Верховина Ужгород*.

- назвами рослин

Серед фітонімів, які називають рослини з українських широт, для номінування футбольних клубів використано апелятиви: *явір* (дерево родини кленових з великим п'ятилопатеvim листям [ВТССУМ 2001: 1421]) – *Явір Суми* і *Явір Краснопілля*, а також *верес* (вічнозелений низенький кущик із дуже дрібним і численним листям та лілово-рожевими квітками [ВТССУМ 2001: 82]) – *Верес Рівне*. Близькою за семантикою до названих вище апелятивів є лексема *нива*, яка йменує сільськогосподарську реалію (ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування; поле [ВТССУМ 2001: 621]), її використано для номінації футбольних команд *Нива Вінниця*, *Нива Тернопіль*, *Нива Бершадь*, *Нива Миронівка*.

- номінаціями мешканців того чи того регіону України

Серед назв українських футбольних команд, мотивованих назвами мешканців, зафіксовано такі: *Азовець Маріуполь* (від *азовець* – мешканець *Азова* – узбережжя Азовського моря, до якого територіально належить місто Маріуполь [Вікіпедія]), *Дністровець Білгород-Дністровський* (від *дністровець* – мешканець *Білгорода-Дністровського* [Вікіпедія]), *Чорноморець Одеса* і *Чорноморець Севастополь* (від *чорноморець* – мешканець Причорномор'я, до якого належать міста Одеса й Севастополь [Вікіпедія]). З-поміж таких назв є й цілком оригінальна – *Житичі Житомир* (від назви древлянського племені *житичів*, центром поселення яких була територія сучасного Житомира [Вікіпедія]).

Унаслідок проведеного аналізу вдалося з'ясувати, що назви футбольних команд з національно-культурним компонентом у значенні були складеними найменуваннями, у структурі яких поєднано компонент-аббревіатуру та власне онімний складник. Серед онімних складників зафіксовано власні та загальні назви з національно-культурним компонентом у значенні, що стали мотиваційною базою для номінування українських футбольних команд, зокрема: назви національної держави (*Україна*, *Русь*), найменування етнографічних регіонів України (*Буковина*, *Волинь*, *Галичина*, *Закарпаття*, *Поділля*,

Покуття, Полісся, Прикарпаття, Таврія), номінації населених пунктів – міст, містечок, сіл (*Станиславів, Добромиль, Коломия, Ходорів, Добряни, Залужжя, Павелче, Топорівці, Ямниця; Київ, Львів; Житомир, Миколаїв, Одеса, Олександрія, Херсон, Севастополь, Бершадь, Бориспіль, Вінниця, Дніпро, Калуш, Каховка, Ковель, Коростень, Краси́лів, Миргород, Полтава, Суми, Тернопіль, Тисмениця, Харків, Черкаси, Рава Рава-Руська, Петрівці*), історично важливі топоніми (*Бату́рин, Запорі́зька Січ, Січ, Чорноморська Січ, Хортиця*), гідроніми (*Бистриця, Прут, Сян, Вігор, Збруч, Дніпро, Дністер; Борисфен, Ворскла, Десна, Іква, Інгулець, Оскіл, Рось, Сула*), ороніми (*Лисоня, Чорногора, Говерла, Гарай, Карпати*), антропоніми (*Роксолана, Довбуш, Кармелюк, Богун, Черник*), назву українського спортивного товариства початку ХХ ст. (*Сокіл*) і назву першого українського альманаху (*Русалка* (від *Русалка Дністрова*)). Меншу групу найменувань, що стали мотиваційною базою для номінування футбольних команд, складають апелятиви, що є, зокрема, назвами державного і національного символу України (*тризуб*), рельєфу (*скала, плай, бескид, верховина*), тварин (*лев*), рослин (*верес, явір*), мешканців того чи того регіону України (*азовець, дністровець, чорноморець; житичі*). Практично всі номінації пов'язані з історією та культурою України, що є свідченням прискіпливого добору назв для національних футбольних клубів, які повинні були репрезентувати українську націю чи то у важкі періоди бездержавності, чи то в емігрантському середовищі, чи голосно заявити про відродження самостійної української держави в 1991 році. Перспектива подальших досліджень полягає в аналізі всього корпусу назв українських футбольних команд за понад сторіччя існування футболу в Україні та з'ясування динаміки змін або ж, навпаки, збереження тих самих номінацій упродовж історії функціонування того чи того футбольного клубу.

Література

Андрухів 1995 – Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини 1861 – 1939 рр. / Ігор Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.; **Вацеба 1997** – Вацеба О. М. Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху / О. М. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.; **Вікіпедія** – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org>; **ВТССУМ 2001** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.; **Григорук 2014** – Григорук Н. Власні назви польських футбольних команд: семантика, словотвір і функціонування / Н. Григорук // Польська мова в українській освіті – перспективи в аспекті європейської інтеграції : зб. наук. пр. / ред. : Н. Торчинська та І. Сашко. – Кельце – Хмельницький : ХмЦНП, 2014. – Вип. 1. – С. 28 – 40; **Григорук 2013** – Григорук Н. В. Власні назви футбольних команд Білорусі, Росії, України / Н. В. Григорук // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2013. – Вип. 36. – С. 8 – 12; **Люпа 2015** –

Люпа Б. Хроніки львівського футболу. Т. 1 (друга половина XIX ст. – 1965 р.) / Б. Люпа, Я. Грисьо, І. Яремко / за ред. Б. М. Люпи. – Л. : Піраміда, 2015. – 596 с.; **Мандзюк 2017** – Мандзюк Д. Копаний м'яч. Коротка історія українського футболу в Галичині 1909 – 1944 / Д. Мандзюк. – Л. : Вид-во Старого Лева, 2017. – 416 с.; **Михалюк 2001** – Михалюк Ю. З історії становлення українського футболу / Юрій Михалюк // Михалюк Ю., Гусак М., Дикий І. Футбольний атлас України. Довідково-статистичне видання за підсумками десяти чемпіонатів України з футболу (1992 – 2001) / за ред. Ю. Михалюка. – Л., 2001. – С. 3 – 11; **Олейнік 2014** – Олейнік М. Із досліджень над хремотонімією. Зауваження щодо назв польських та українських футбольних команд / Марек Олейнік // Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 2. – С. 198 – 207; **Процик 2016 а** – Процик І. Р. „Авангард”, „Локомотив”, „Колгоспник”: вплив тоталітаризму на вибір назв українських футбольних команд у 20 – 80-х рр. XX ст. // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. : Мовознавство. – 2016. – Вип. І. – С. 83 – 89; **Процик 2016 б** – Процик І. Назви українських футбольних команд у XIX – XXI ст. / Ірина Процик // Problems and perspectives in European education development. Materials of International scientific and practical conference. – Prague : Prague Institute for Qualification Enhancement, 2016. – S. 214 – 215; **Процик 2016 в** – Процик І. Національно-постколоніальна еклектика: назви футбольних команд у незалежній Україні / Ірина Процик // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Сер. „Філологія”. – 2016. – Вип. 38. – С. 326 – 340; **Процик 2017** – Процик І. Сучасні назви українських футбольних команд, мотивовані апелятивною лексикою / Ірина Процик // Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки. – Кропивницький, 2017. – Вип. 154. – С. 501 – 505; **Процик 2016 г** – Процик І. Сучасні назви українських футбольних команд, мотивовані онімами / Ірина Процик // Типологія та функції мовних одиниць: наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-тет ім. Лесі Українки, 2016. – № 2. – С. 144 – 157; **Процик 2016 г** – Процик І. Р. С.Т. „Україна”, У.С.К. „Тризуб”, У.С.К. „Сокіл”, або які назви мали українські футбольні команди Галичини в першій половині XX століття // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2016. – Вип. 43. – С. 122 – 129; **СГУ 1979** – Словник гідронімів України / редкол.: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1979. – 782 с.; **ССКУ 2002** – Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. – К, 2002. – 260 с.; **СТ „Україна” 1991** – Спортове Товариство „Україна” (Львів). До 80-річчя заснування: Альманах / Й. Лось та ін. – Л., 1991. – 136 с.; **Торчинський 2008** – Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.; **Футбольні фанати 2009** – Футбольні фанати

про збірну України та наші провідні клуби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua-reporter.com/novosti/69496> (13.11.2009); **Чорнобай 2016** – Чорнобай І. Історія розвитку футболу / Ігор Чорнобай. – Л. : ЛДУФК, 2016. – С. 154 – 160; **Янко 1998** – Янко М. П. Топонімічний словник України : словник-довідник / М. П. Янко. – К. : Знання, 1998. – 432 с.

Процик І. Р. „Це не були футбольні змагання, а бій за Україну”: назви українських футбольних команд як чинник національної ідентифікації у ХХ столітті

У статті проаналізовано назви українських футбольних команд із національно-культурним компонентом у значенні. Зафіксовано онімну й апелятивну лексику, що стала мотиваційною базою для номінування українських футбольних команд у ХХ ст. Серед онімів використано назви національної держави, найменування етнографічних регіонів України, номінації населених пунктів – міст, містечок, сіл, історично важливих топонімів, гідронімів, оронімів, антропонімів, назву українського спортивного товариства початку ХХ ст. та найменування першого українського літературного альманаху. Меншу групу становлять апелятиви, що є назвами державних й національних символів України, найменуваннями рельєфу, характерного для України, номінаціями тварин, рослин, а також назвами мешканців різних регіонів України. На основі аналізу мотивованості цих номінацій продемонстровано, як завдяки національному впливові, який був визначальними у виборі найменувань футбольних команд, збережено тяглість національно-культурних традицій у назовництві, що безпосередньо впливало на національну ідентифікацію українців, які перебували під різними окупаційними режимами у ХХ ст. чи були змушені емігрувати зі своїх етнічних земель.

Ключові слова: власна назва футбольної команди, мотивованість, апелятивна лексика, онім, національна ідентифікація.

Процик И. Р. „Это не была футбольная игра, а бой за Украину”: названия украинских футбольных команд как фактор национальной идентификации в XX веке

В статье проанализированы названия украинских футбольных команд с национально-культурным компонентом в значении. Зафиксирована онимная и апелятивная лексика, которая стала мотивационной базой для номинации украинских футбольных команд в ХХ в. Среди онимов использовано названия национального государства, наименования этнографических регионов Украины, номинации населенных пунктов – городов, поселков, сел, исторически важных топонимов, гидронимов, оронимов, антропонимов, название украинского спортивного общества начала ХХ в. и наименование первого украинского литературного альманаха. Меньшую группу

составляют апеллятивы, являющиеся названиями государственных и национальных символов Украины, наименованиями рельефа, характерного для Украины, номинациями животных, растений, а также названиями жителей разных регионов Украины. На основе анализа мотивированности этих номинаций продемонстрировано, как благодаря национальному фактору, который был определяющими в выборе имен собственных футбольных команд, сохранена преемственность национально-культурных традиций в именовании, что непосредственно влияло на национальную идентификацию украинцев, находящихся под разными оккупационными режимами в XX в. либо вынужденных эмигрировать со своих этнических земель.

Ключевые слова: имя собственное футбольной команды, мотивированность, апеллятивная лексика, оним, национальная идентификация.

Protsyk I. R. „It was not a football competition, it was the fight for Ukraine”: names of ukrainian football teams as the factor of national identification in the XXth century

In this article names of Ukrainian football teams with national-cultural component in their meaning have been analyzed. Proper and common vocabulary has been found, which became motivational basis for denominating Ukrainian football teams in the XXth century. Among proper names there are names of a national state (*Ukraina, Rus*), names of ethnographic regions of Ukraine (*Bukovyna, Volyn, Halychyna, Zakarpattia, Podilia, Pokuttia, Polisia, Prykarpattia, Tavriia*), names of settlements – cities, towns, villages (*Stanyslaviv, Dobromyl, Kolomyia, Khodoriv, Yamnytsia, Kyiv, Lviv, Zhytomyr, Mykolaiv, Odesa, Oleksandriia, Kherson, Sevastopol, Bershad, Boryspil, Vynitsia, Dnipro, Kalush, Kakhovka, Kovel, Korosten, Krasyliv, Myrhorod, Poltava, Sumy, Ternopil, Tysmenytsia, Kharkiv, Cherkasy, Rava*), historically important geographical names (*Baturyn, Zaporizka Sich, Chornomorska Sich, Khortytsia*), names of rivers (*Bystrytsia, Prut, Sian, Vihor, Zbruch, Dnipro, Dnister; Borysfen, Vorskla, Desna, Ikva, Inhulets, Oskil, Ros, Sula*), names of mountains (*Lysonia, Chornohora, Hoverla, Haray, Karpaty*), names of people (*Roksolana, Dovbush, Karmeliuk, Bohun, Chernyk*), the name of the Ukrainian sports society at the beginning of the XXth century (*Sokil*) and the name of the first Ukrainian literary almanac (*Rusalka*). The minor group consists of common names which are the names of the state and national symbol of Ukraine (*tryzub*), names of the relief characteristic of Ukraine (*skala, plai, beskyd, verkhovyna*), names of animals (*lev*), plants (*veres, yavir*), and also names of the inhabitants of different regions of Ukraine (*azovets, dnistrovets, chornomorets, zhytychi*). On the basis of the analysis of motivation of these nominations it has been shown how under the influence of the national factor which was crucial in choosing names for football teams the continuation of national-cultural traditions in naming has been saved, which directly affected national identification of Ukrainians

who were under various occupation regimes in the XXth century or those who were forced to emigrate from their ethnic land.

Key words: a proper name of a football team, motivation, common names vocabulary, a proper name, national identification.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2017 р.

Прийнято до друку 21.10.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Должикова Т. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ МОВИ

М. О. Шведова (Київ)

УДК 81'26+81'28

ПРОБЛЕМА ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ОГЛЯДУ НА ЇЇ РЕГІОНАЛЬНІ ВАРІАНТИ (ЗА РЕГІОНАЛЬНО АНОТОВАНИМ КОРПУСОМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Літературна мовна норма – це сукупність мовних засобів і правил їх вибору й використання, яка історично склалася в певному суспільстві та зафіксована в нормативних словниках і граматиках. Сумніви щодо нормування того чи того мовного явища виникають там, де система мови нежорстка, допускає варіативність. На формування літературної мовної норми впливають як природній розвиток мови, її внутрішні процеси, так і нелінгвістичні, суспільні чинники. Укладачі літературної норми враховують частотність мовного явища, поширення його, уживаність у літературних текстах тощо. Але також існує деякий, інколи значний, суспільний, політичний тиск на нормування мови. Якщо в післявоєнні радянські часи діяла відома політика наближення української літературної мовної норми до російської, то в наш час навпаки, є тенденція до їх розмежування.

В українському мовознавстві, як і в російському, традиційно дотримувались думки про необхідність жорсткої стандартизації мови. Як зазначав І. Огієнко, „для одного народу – одна літературна мова, один правопис” [Єрмоленко 2000]. Літературні норми української мови розробляли О. Курило, Б. Антоненко-Давидович, М. Жовтобрюх, М. Пилинський, А. Коваль та багато інших вчених.

Сучасна лінгвістика приділяє більше уваги вивченню мови в її різноманітних проявах і варіантах, ніж власне нормуванню мови. У другій половині XX – XXI ст. вивчають особливості розмовної мови, мову різних соціальних спільнот, мову міст, мову діаспори, мову Інтернету як письмовий різновид усної мови, мовні помилки тощо. Корпусні дослідження дають можливість отримати найбільш об'єктивні відомості щодо мовних явищ, їх розвитку, уживаності, частотності.

Уважаємо, сучасні корпусні методи мають бути використані для нормативного опису української мови, виявлення наявних варіантів, зокрема регіональних, уточнення старих норм, які часом є дуже жорсткими й не завжди підтверджуються в разі перевірки за великим обсягом текстів.

Ми розробили корпус української мови, розмічений за регіонами. У ньому 6255 текстів загальним обсягом понад 100 мільйонів слів. Кожному тексту приписано таку інформацію: ім'я автора, назву, жанр, рік написання (для перекладів – рік створення українського перекладу),

якщо текст перекладний, також ім'я перекладача та мову оригіналу. Кожному авторові приписано один або кілька регіонів, де він народився, вчився чи жив тривалий час. Перекладному тексту в корпусі відповідають регіони, які приписано перекладачеві. Частка перекладів у корпусі – приблизно 30%. Корпус містить переклади з 38 мов, найбільше – з англійської (8,5%) та російської (7,4%).

За жанром найбільша частка – це художні тексти (майже 60%), решта (приблизно 40%) – це публіцистичні, наукові й навчальні тексти (з історії, права, філософії тощо).

За часом написання текстів корпус охоплює майже 200 років – від 1819 до 2017 р.

В основу розмітки корпусу за регіонами покладено сучасний адміністративний поділ України. За областями тексти розподіляються нерівномірно. Один текст може належати одночасно до кількох регіональних підкорпусів: якщо автор мешкав тривалий час у різних місцях, йому приписували два чи більше регіонів. Багато людей переїжджали з різних місць до Києва, тому київський підкорпус найбільший – 60% від загального обсягу текстів, але він найменш інформативний з погляду регіональної мовної інформації. Серед інших підкорпусів найбільший за обсягом підкорпус текстів Львівської області – майже 20%; 9% Полтавської; приблизно по 5% Івано-Франківської, Житомирської, Волинської, Київської, Дніпропетровської, Тернопільської та Сумської областей; менша частка інших. У корпусі представлені тексти з усіх областей України та з Криму.

У випадках, коли автор тривалий час жив за кордоном або емігрував, йому приписували також іншу країну. Отже, маємо чималий підкорпус текстів авторів діаспори. Тексти США, Канади, Польщі, Німеччини, Великої Британії, Франції здебільшого належать емігрантам 40-х років, менша частка – емігрантам 20-х рр. Обсяг корпусу української мови діаспори – понад 10 млн. слів.

Для пошуку за корпусом використовуємо пошукову систему diskMETA-Personal. Це програма для локального пошуку, яка шукає за лексемою, словоформою та точною фразою. За результатами такого пошуку можна рахувати частотність слів, словоформ і сталих виразів, порівнювати таку частотність у різних областях.

За корпусом було перевірено кілька відомих нормативних рекомендацій щодо української мови.

Добрий день vs. доброго дня

Академічний словник української мови [СУМ] фіксує варіанти з називним і родовим відмінком: „Добрий ранок (день, вечір); Доброго ранку (дня, вечора) – традиційне взаємне дружнє вітання при зустрічі вранці (удень, увечері)”. Олександр Пономарів рекомендує інше: „Щодо формул вітання я вже неодноразово писав: *доброго ранку, добрий день (добридень), добрий вечір (добрийвечір), добраніч (на добраніч)* – це давно усталені формули. Гадаю, їх не варто міняти на штучні: *доброго дня*,

доброго вечора. Так можна казати, коли при цих сполуках маємо ще дієслово: *бажаю вам (тобі) доброго дня, доброго вечора*” [Пономарів 2014]. Деякі популярні видання, напр., газета „Факти” в рубриці „Уроки української”, поширюють рекомендацію О. Пономарева вже як правило: *Доброго дня!* – неправильно [Горская 2013]. Але пересічні носії мови висловлюють і протилежну думку, напр., з дискусії у Фейсбуці: „Коли я вітаюся „доброго дня” я ніби зичу людині доброго дня, так би мовити благословляю її, бажаю того, щоб день таким вдався”.

У текстах корпусу української мови знаходимо всі варіанти: *Добрий ранок (день, вечір)* та *Доброго ранку (дня, вечора)*. Для ранку й вечора основним є один варіант: *доброго ранку* (296 разів, *добрий ранок* тільки 41) та *добрий вечір* (257 разів, *доброго вечора* – 67). Різниця в кількості вживання між виразами *добрий день* і *доброго дня* менша, хоча переважає дійсно *добрий день* (301 і 121 раз). Співвідношення частоти вживання виразів *добрий день* і *доброго дня* в різних регіонах різне: у Полтавській, Дніпропетровській, Донецькій областях кількість знайдених виразів *добрий день* і *доброго дня* майже однакова (54% та 46%: у Полтавській – 17/14, Дніпропетровській – 12/10, Донецькій – 13/11); у Львівській, Івано-Франківській значно переважає вираз *добрий день* (77%, це більше, ніж середнє значення по корпусу; у Львівській обл. співвідношення 42/12, в Івано-Франківській – 17/5). Тобто норма, яку пропонують сучасні мовознавці, тяжіє до західного варіанта мови, а східний не беруть до уваги. Уважаємо, обидва варіанти можна вважати нормативними й рекомендувати до вживання.

Кілька vs. пара

Б. Антоненко-Давидович пише: „«Позич мені на пару днів гроші»; «Зустрінемося через пару днів», – чуємо інколи в розмовах, а зрідка читаємо й на сторінках сучасних художніх творів. Так сказати по-українському не можна, а слід: «Позич мені на кілька день (днів) (на два-три дні, на які два дні) гроші»; «Зустрінемося через кілька день (днів) (через два-три дні, через які два дні)» [Антоненко-Давидович 2010: 156 – 157]. У текстах корпусу є слово *пара* у значенні ‘кілька’: „Якогось там коржа з білої муки, якихось розбити *пару* яєць...” (Улас Самчук „Юність Василя Шеремети”, 1946); „*На пару* днів поїду” (Олексій Коломієць „Дикий ангел”, 1978); „*На веранді, взагалі то, крім канати, магнітофона та ще столика з парою стільців, більше нічого й немає*” (Любка Дереш „Поклоніння ящірці”, 2000); „– *А скільки це триватиме? – питається Какао. – Та пару годин, може, трішки довше*” (Сергій Жадан „Депеш Мод”, 2004). Академічний словник української мови [СУМ] подає слово *пара* в значенні ‘кілька’ навіть без позначки *розм[овне]*: „9. Невелика кількість чого-небудь; декілька”. У прикладах, які наведено в словнику, ужито *пара день [днів]* (Гнат Хоткевич) і *пару літ* (Григорій Тютюнник); за ромбом подано вираз *пару слів (фраз) написати (сказати і т. ін.)* – коротко написати, сказати про кого-, що-небудь. Ми пошукали за регіональними підкорпусами вирази: „пару

днів”, „пару годин”, „пару місяців”, „пару тижнів”, „пару років”, „пару хвилин”, „пару разів” і „пару слів”. Таких було знайдено загалом 599, вони наявні в текстах усіх регіонів України, а також у текстах української діаспори. Це менше, ніж кількість виразів „кілька днів”, „кілька годин”, „кілька місяців”, „кілька тижнів”, „кілька років”, „кілька хвилин”, „кілька разів” і „кілька слів”, але різниця не дуже велика.

кілька днів	156	пару днів	129
кілька годин	155	пару годин	133
кілька місяців	110	пару місяців	89
кілька тижнів	75	пару тижнів	69
кілька років	224	пару років	159
кілька хвилин	169	пару хвилин	137
кілька разів	231	пару разів	163
кілька слів	146	пару слів	127

Уважаємо, обидва синоніми можна вважати нормативними й рекомендувати до вживання.

Отже, корпусні технології можуть бути застосовані до багатьох типів лінгвістичних завдань, зокрема до нормування мови, укладання словників і граматик. За допомогою корпусу можна в багатьох випадках уточнити наявні норми літературної мови та рекомендації з культури мови. Інколи вони виявляються застарілими, або такими, що орієнтовані на певний регіональний варіант мови й не враховують варіативного вживання на іншій великій території, або такими, що фактично не відповідають мовній практиці і потребують коригування.

Література

Антоненко-Давидович 2010 – Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К.: Книга, 2010. – 252 с.; **Горская 2013** – Горская Д. Доктор филологических наук Наталия Шумарова: Нині серед молоді стало популярним на прощання казати „спишемося” чи „зідзвонимося” // Факти. – 19.02.2013. – Режим доступу : <http://fakty.ua/158517-doktor-filologicheskikh-nauk-nataliya-shumarova-nini-sered-molodi-stalo-populyarnim-na-procshannya-kazati-spishemosya-chi-zidzvonimosya>; **Єрмоленко 2000** – Єрмоленко С. Я. Норма мовна // Українська мова : енциклопедія. – К.: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.; **Пономарів 2014** – Пономарів О. Блог професора Пономарева // BBC. Україна. – 2014. – Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2014/04/140430_ponomariv_blog17_ko; **СУМ** – Словник української мови : в 11 т. – К., 1970 – 1980. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.

Шведова М. О. Проблема літературної норми української мови з огляду на її регіональні варіанти (за регіонально анотованим корпусом української мови)

У статті окреслено завдання верифікації нормативних тверджень, що пов'язані з вибором між тими чи тими синонімічними засобами вираження, на матеріалі літературного узусу за допомогою корпусних методів. Авторкою укладено корпус текстів української мови, який охоплює 200-річний період. Корпус розмічено за ознакою територіального походження авторів (у випадках залучення до корпусу перекладних текстів – перекладачів). У статті розглянуто кілька конкретних сюжетів (*добрий день* vs. *доброго дня*, *кілька* vs. *пара*), де перший синонім певні авторитетні посібники визнають нормативним, а другий таким, що з тих чи тих причин перебуває за межами літературної норми. За результатами квантитативного аналізу корпусу виявлено, що частотність уживання цих варіантів у літературних текстах фактично порівнянна. Для першої пари виявлено певні регіональні переваги. Висловлено думку, що нормативні рекомендації, пов'язані з цими словами, можуть бути **скореговані**.

Ключові слова: українська мова, норма, корпусна лінгвістика, регіоналізми, варіанти, синоніми, лексика.

Шведова М. А. Проблема литературной нормы украинского языка с точки зрения его региональных вариантов (по регионально аннотированному корпусу украинского языка)

В статье ставится задача верификации нормативных утверждений, связанных с выбором между теми или иными синонимичными средствами выражения, на материале литературного узуса при помощи корпусных методов. Автором подготовлен корпус текстов украинского языка, охватывающий 200-летний период и размеченный по признаку территориального происхождения авторов (в случае включения в корпус переводных текстов – переводчиков). В статье рассмотрен ряд конкретных сюжетов (*добрий день* vs. *доброго дня*, *кілька* vs. *пара*), где первый синоним признается некоторыми авторитетными пособиями нормативным, в то время как второй выводится за рамки украинской литературной нормы по тем или иным основаниям. На основании квантитативного анализа корпуса выясняется, что частотность употребления этих вариантов в литературных текстах фактически сопоставима. Для первой пары выявляются определенные региональные предпочтения. Представляется, что нормативные рекомендации в связи с этими словами могут быть скорректированы.

Ключевые слова: украинский язык, норма, корпусная лингвистика, регионализмы, варианты, синонимы, лексика.

Shvedova M. O. The problem of the normative Standard Ukrainian in the context of its regional variation (based on a regionally annotated corpus of Ukrainian)

The paper's aim is to test against the benchmark of a regionally annotated corpus Ukrainian standard texts some normative claims made by renowned authors of normative handbooks. The norms are thus compared to the observed use of synonymous forms. The author has prepared a comprehensive corpus of (Standard) Ukrainian literary texts, encompassing a 200-year period since the beginning of the Modern Ukrainian language, including both texts written originally in Ukrainian or translated from other languages. These texts are annotated by the origin of the authors (their region of birth or literary activity) or the translators. The paper discusses some case studies, concerning lexical items (*dobryj den'* or *dobroho dnja* 'good afternoon! [greeting]', *kil'ka* vs. *para* 'some, a few'). Some authors deem only the first element of each pair to be an element of the standard language while totally discarding the other on various reasons. Our quantitative study shows that the frequencies of both elements of the pairs in the standard literary texts are in fact comparable. Moreover, the first synonymous pair has rather clear tendencies of distribution between different regions of Ukraine, viz. *dobryj den'* is an element of the Western norm of Ukrainian language (with *dobroho dnja* more frequent in the East).

Key words: Ukrainian language, language norm, corpus linguistics, regional variants, synonyms, lexicon.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2017 р.

Прийнято до друку 11.10.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Шутова Л. І.

ТЕКСТ. ДИСКУРС

Г. П. Бондаренко, В. Ю. Пустовіт (Сєверодонецьк)

УДК 82.6 (477) Іван Франко

**МОВА ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК
ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

У 2016 році вся прогресивна спільнота відзначила 160-річчя від народження і 100-ліття від дня смерті Івана Яковича Франка, особистості з шаленою працездатністю, талановитої індивідуальності, яка думала про свою землю й український народ, справжнього громадянина, що віддав усі свої сили на те, щоб життя українців стало кращим і повноцінним.

„Заради того, щоб українська нація була нацією, а не „соціальною категорією”, і працював так жертовно й невтомно цей невсипущий геній” [Жулинський 2007: 50], – сказав про Івана Франка М. Жулинський. І справді, працездатності Каменяра не було меж: крім суто літературних проблем, він торкався й політики, економіки, педагогіки, філософії тощо. На думку М. Жулинського, „тільки через життєпис митця можна заглибитися у світ реальних явищ, подій, процесів і „увійти в таємниці духу” його епохи, а основне – бодай наблизитися до розуміння трагічної долі поета й мислителя, наділеного даром профетичного видіння та національно спрямованого провіщення” [Жулинський 2007: 50].

У цій статті ми ставимо за мету з'ясувати, які питання розвитку української мови були для І. Франка актуальними наприкінці ХІХ століття. У дослідженні віддаємо перевагу листуванню, яке розкриває таїни не лише життєпису, а й творчої праці письменника.

Понад сто років тому І. Франко зазначав: „Листи навіть невеличких писателів можуть мати значення для історії літератури і суспільності, а щодо українських списателів <...> тисячі обставин причиняються, щоб життя і розвій їх прислонити тайною. Відси йдуть усякі теорії про сякі чи такі на них впливи, теорії, котрих, звичайно, не треба б, якби ми знали дійсно, на чім формувався, з ким зносився і як розвивався даний писатель. От тим-то я думаю, що кожне зернятко фактичної інформації в таких справах посуває вивчення нашої літератури наперед...” [Франко 1984: 462]. З упевненістю можемо сказати, що ці слова набули особливої актуальності на межі тисячоліть, адже скільки прихованої інформації містять листи. Лише з появою й виданням епістолярію та мемуарної спадщини О. Гончара, В. Стуса, І. Світличного та ін. письменників перед сучасниками постали образи борців за самостійність України. Такий перелік імен і постатей можна продовжувати, і це зайвий раз підкреслює значущість листів та мемуаристики для повноцінного розкриття образу митців і епохи, у якій вони працювали.

Сьогодні епістолярна спадщина Івана Франка відома з п'ятдесятитомного зібрання його творів. У великому за обсягом і значенням листуванні письменника важко знайти прямі вказівки до майбутніх творів, але, на думку В. Гладкого, „на листах І. Франка виразно відчутна печать його могутнього духу. З листів поета владно проступає вроджений розум Каменяра, оте всеохоплююче, синтезуюче мислення вченого. Його листам, як і творам, притаманні послідовність у викладі думок, схильність до критичної оцінки явищ і фактів, сила логіки й наукова аргументація суджень” [Гладкий 1970: 15]. Інформація, закладена в листах, важлива для розуміння громадянської позиції поета, з'ясування ставлення письменника до мови, актуалізації питання про бачення І. Франком шляхів розвитку української літературної мови тощо.

Метою свого життя він убачав служіння народові та його інтересам, про що й повідомляв у листах до редактора польської газети Е. Енгеля: „На українців також ніхто не мусив мене напускати, бо як українець і український письменник я не переставав ніколи мати зв'язки з народом, ані з українською інтелігенцією” [Франко 1986, т. 48: 85], „Оскільки мета мого життя й деяких моїх товаришів полягає в тому, щоб підтримувати живі духовні зв'язки української інтелігенції з високорозвинутими націями Західної Європи, а, з іншого боку, ближче познайомити ці нації з духовним життям українського народу, то я вважав би за честь надсилати для Вашого журналу час від часу короткі дописи, а також докладніші критичні статті, звичайно, якщо у Вас буде таке бажання” [Франко 1986, т. 48: 334]. Письменник зараховував себе до нового, наймолодшого покоління громадських діячів середини 70-х років XIX ст., яке „внесло в програму нашого народовства нові домагання: крім теоретичної оборони самостійності малоруського народу, воно домагалось практичної оборони інтересів народу на полі економічним і соціальним, домагалось служби інтелігенції для інтересів робочого люду, в літературі реального зображення життя того люду і тої інтелігенції і ширення правдивої, розумної освіти між людом і інтелігенцією” [Франко 1986, т. 49: 57].

У статті „Поза межами можливого” І. Франка формулює своє життєвим кредо так: „Мій український патріотизм, то важке ярмо, яке доля положила на мої плечі. Я можу показувати своє незадоволення, можу тихо проклинати долю, що вложила на мої плечі те ярмо, але скинути його не можу, другої батьківщини шукати не можу, бо тоді б я став підлим відносно власного сумління. І коли що полегшує мені двигати це ярмо, так це, що бачу український народ, який він, хоч гноблений, отемнюваний і деморалізований довгі віки, хоч і нині бідний, слабкий і безпорадний, але все таки помалу підноситься, чує в щораз ширших масах спрагу світла, правди і справедливості і шукає шляхів до них. Отже, варто працювати для цього народу і ніяка чесна праця не піде на марне” [Франко 1986, т. 48: 150].

Наприкінці XIX століття перед українством постала загальна потреба самовиразити власний менталітет, оскільки впродовж віків народ з такою глибокою культурно-історичною традицією утвердження волелюбства і людинолюбства був позбавлений будь-яких засобів і форм вираження національних почуттів та інтересів.

Говорячи про збереження духовних скарбниць нації, неможливо не згадати про її хранителів – національну українську еліту. Національна інтелігенція створюється національною освітою, рідною мовою, літературою, у якій репрезентовано український менталітет. До когорти громадських діячів, які в кінці XIX століття входили до національної еліти, зараховують і І. Франка, котрий закликав плекати українську мову, докладав усіх зусиль, творячи навчально-виховні заклади з національною мовою – від дитячих садків до університетів й інститутів.

Увагу І. Франка привертало питання розвитку української мови. Загалом найвідоміші мислителі світу з найдавніших часів пов'язують життя мови з духовним життям людини й цілого народу. І це не випадково, адже національне відродження передбачає передусім розбудову національної мови, розширення сфери її функціонування. І. Франко розглядав питання розвитку української мови в руслі тих політичних завдань, які були актуальними для інших народів, що перебували у складі Австро-Угорської монархії.

Письменник значну увагу приділяв теоретичним питанням розвитку української мови. Його перу належать фундаментальні праці „Етимологія і фонетика в южноруській літературі”, „Причини до української ономастики” (1906), „Літературна мова і діалекти” (1907). За наведені праці й відстоювання думки про єдину українську літературну мову, вироблену на наддніпрянських діалектах і збагачену західноукраїнськими говірками, Харківський університет у 1906 році нагородив І. Франка почесним докторантом.

Письменник розумів, що повноцінно мова може розвиватись лише тоді, коли суспільство забезпечує її функціонування в усіх сферах життя. Про використання української мови в державних установах наприкінці XIX ст. І. Франко відзначав таке: „хоч українців близько тридцяти мільйонів (з мільйони Галичині і на Буковині, півмільйона в Угорщині та приблизно 27 мільйонів у Росії), вони можуть лише у Галичині і на Буковині користуватись своєю мовою в установах, судах, шклах та пресі, але й тут на їхньому шляху стоять часто перешкоди й обмеження... В Росії українська (малоруська) мова вилучена з шкіл – від університетів до початкової, із церковних проповідей, установ українською мовою нині там не дозволено видавати жодного журналу, не можна видавати ані наукових книг, ані перекладів” [Франко 1986, т. 32: 8].

У Галичині несприятлива мовна ситуація склалася з певних причин, зокрема – у зв'язку з існування двох літературно-мовних традицій. Ідеться про мовні суперечки народовців і москвофілів з приводу

правопису, використання в літературному вжитку діалектної стихії, запозичень, зумовлених тісними контактами з іншими мовами. І. Франко в цьому плані чітко визначав свою суспільно-естетичну й наукову концепцію, яка полягала у необхідності вироблення єдиної літературної мови на всій території України.

У своїх кореспонденціях до М. Павлика І. Франко висловлював переконання, що українська мова дорозвинеться, але для цього необхідно, щоб: „...упав кордон між Галичиною та Україною...” [Франко 1986, т. 50: 267]. В одному з листів до дружини письменник наполягає на необхідності, „аби була загальноукраїнська мова, щоб Збруч нас не ділив „на два осібні світи культури” [Франко 1986, т. 49: 102].

У численних листах до М. Драгоманова мовні питання також посыдають вагоме місце, оскільки митець усвідомлює, що одним із найважливіших виявів самоутвердження нації є державний статус її мови, який законодавчо забезпечує її функціонування в усіх без винятку сферах суспільного життя. Усе це, на переконання І. Франка, буде тільки тоді, коли не лише окремі діячі, а й найширший загал інтелігенції з усіх частин України усвідомить проблему національної єдності.

Одна з прикмет Франкової сили – надчасовість. Цю підвладну лише геніям властивість найлегше пізнати через діахронічні дослідження спадщини мислителя та через його аналітику духовних основ нації, серед яких найперша – мова. І. Франко часує українську мову відповідно до суспільної епохи, а точніше – його візія кожної суспільної епохи і є мовою.

Восени 1867 року І. Франко став учнем Дрогобицької гімназії. У цей час у системі народної освіти Галичини сталися деякі зміни. Уводились у дію деякі конституційні закони, що позначилося на школі. Одними з таких стало введення польської мови, замість німецької, як мови викладання.

Брак літератури в шкільній бібліотеці І. Франко заповнював за рахунок книжок, що йому надавали учителі – Іван Верхратський, викладач української мови, пізніше досить відомий природознавець та письменник, та учитель польської мови Юлій Туринський, автор драм, казок, досліджень про творчість А. Міцкевича. Близьке закінчення реальної гімназії імені Франца Йосифа у Дрогобичі з похвальним свідоцтвом зрілості давало право Іванові Франкові вчитися в університеті. Він починає вивчення класичної філології і української мови та літератури у Львівському університеті. З самого початку навчальний процес не міг задовольнити всіх запитів нового студента, тому І. Франко відразу поринув у громадську роботу. Згадуючи про це, він писав: „Прийшовши до Львова... я опинився раптом серед спорів язикових і національних, котрі для мене були зовсім чужі й не зрозумілі, то й очевидно не міг у них знайти ладу і хитався довго то на цей, то на той бік. Я заприязнився тут з М. Павликом” [Франко 1986, т. 48: 291].

Для розуміння цього питання важливими є листи М. Драгоманова до редакції москвофільського журналу „Друг”, опубліковані в 1875 – 1876 рр., у яких І. Франко намагався знайти соціально-політичні орієнтири для української галицької молоді, аби повернути її від дискусій про орієнтації на зовнішні сили до справи служіння народу. Уже в першому листі М. Драгоманов задав тон дискусії: „А втім, на мою думку, краще не сперечатися, а зайнятися спільною роботою в безпосередньому напрямі: просвітою народу, його мовою, зближенням вищих верств з народом, між іншим і при допомозі літератури про народ і народною мовою” [Франко 1986, т. 48: 399].

Ці листи М. Драгоманова стали епохальними в боротьбі за українську справу в Галичині проти москвофільства та рутенства, відбувся розкол у середовищі української галицької інтелігенції, молодше покоління під впливом М. Драгоманова швидко радикалізувалось і протиставлялось старшим діячам – культурникам. Сам І. Франко, відзначаючи ту величезну роль, яку відіграли публікації Михайла Драгоманова в житті багатьох молодших галичан, писав: „Статті й листи Драгоманова – то були мов удари батога; вони пекли й боліли, часто трапляли невинуватих, бували несправедливі, але завжди змушували до думання, до входження в глибину справи, до обрахунку з власним сумлінням. Непедагогічний у деталях, сей метод чудово відповідний власне до розбурхання грубошкірої, лінивої та байдужої рутенської натури” [Франко 1986, т. 48: 350].

Думки про мовне питання не залишали І. Франка впродовж усього життя. З ранніх літ, опинившись у руслі національного відродження українського народу, він постійно шукав шляхи для збереження і подальшого розвитку національної мови.

Під впливом листів М. Драгоманова у І. Франка виробляються ідеї збереження живої мови. Не забуваючи, що редакція покликана здійснювати просвітницьку діяльність, видавці писали зрозумілою народною мовою, адже пишучи науково, редакція втратить головну аудиторію, заради якої заснована. І. Франко ставився до збереження національної народної мови свідомо: „Друге питання, котре для Вас буде видаватися, певно, ще смішніше та густіше, а у нас може статися каменем преткновенія, се язик і правопись. Щодо язика, то, думаю, згодиться і самі, що будем передовсім старатися переводити галицьким народним язиком, котрий, конечно, і в Україні нікому не зробить великих трудностей при читанні. Но головне діло – правопись! Писати какографією „Слова” й самим не хочеться, а напиши фонетикою, ніхто не читатиме. Остається правопись Осадці і «Просвіти»” [Франко 1986, т. 48: 59].

Маючи на меті не словом, а справами створювати український націоналізм, письменник розумів, що сама назва „націоналізм” є лише оболонкою. І треба докласти ще багато зусиль, щоб наповнити цю порожню назву смыслом і гідністю. Таке нелегке завдання стояло перш

за все перед виведенням інтелігенцією національної мови, літератури, культури на належний рівень існування серед інших народів світу.

Особливо важливу роль в інтеграційних процесах нації відіграє літературна мова. Вона зазвичай нормативна, стилістично вмотивована, представлена у лексиці, фонетиці, морфології, синтаксисі. Її та вужчу за сферою вживання мову художньої літератури характеризують постійні взаємовпливи. У мові закладені принципи ментальної самоідентифікації етносу, нації, народу, у ній якнайповніше відображена їхня історія, доля. Тому національну мову тлумачать як найважливіший чинник консолідації нації. Її зникнення з активного ужитку внаслідок асиміляції, лінгвоциду, етноциду призводить до зникнення народу, перетворює її на мертву.

Однією із складних проблем при становленні української літературної мови були питання, пов'язані з її фонетичним складом. Скажімо, в одному з листів І. Франко досить жваво відгукнувся на фонетичні зміни в словах та їхнє відображення на письмі: „Ви прийняли ту бузглузду „правдинську” фонетику, котрої засад я ніяк не второпаю. Я із-за неї спорив у комітеті редакційним „Правди” і завсіди біди проти неї протестувати. Де його писали ї – я ніяк не знаю. Чому писати їм, а не їм? Чому зіле, а не зіле? Чому сьвіт, а не світ? Чому сіль, а не сіль? У нас говорять сіль, ніж (нож, зовсім так само, як ніж -als) і т. д. І представте собі, що ся фонетика заведена буде в школах, то цікавий я дуже, як Ви. Не взявши до помочі цілого апарату етимологічного, витолкуєте дітям, де писати ї, а де і? А фонетика на те прецінь і є фонетика, щоб можна було писати нею без виводів етимологічних” [Франко 1986, т. 49: 216]. Будучи затятим етимологом, І. Франко виступав проти змін у правописі, які не були обґрунтовані історичною традицією. Це спричиняло ряд незручностей при вивченні мови загалом. Далі він пише: „Простота і ясність засад – се перші умови практичної писовні... Мені здається, що ви зробили б діло богоугодне, коли б порушили сю справу в „Зорі” і, сли узнаете се відповідним, навели й мої уваги против правописі т[ак] зв[аної] Желихівського. В словарі, де пок[ійному] Ж[елихівськ]ому йшло о віддання всіх відтінків провінціальних говорів і zarazом о щасдність місця, така правопись від біди була на місці, але ані в школах. Ані в письменстві вона, по моїй думці, не годиться” [Франко 1986, т. 49: 216]. Такими засобами І. Франко намагався боротися з перекручуванням власної національної мови. Збереження народності в національній мові, відображення менталітету нації – усе це повинна нести в собі мова народу. І тому письменник боровся за право народу, щоб його літературна мова була якнайближчою до мови нації.

Отже, збереження української нації І. Франко вбачав у зміцненні мовної національної системи. Однією з найяскравіших ознак формування будь-якої нації, безумовно, є зображення та розвиток її мовної стихії. Історія свідчить, що формування народу в націю конче супроводжується

мовним самоствердженням. Унаслідок цього мова стає загальнонаціональною, загальнодержавною, усталеною у своїй самостійності. Про це вдало висловився дослідник Орест Ткаченко: „Душею держави є нація. Народ, роз'єднаний мовно, ще не нація. Тому, якщо держава хоче існувати, гостро актуальним стає питання мовного самоствердження народу, що видно на прикладі найрозвиненіших націй світу” [Ткаченко 2002: 15].

Націєтворча парадигма І. Франка представлена в усій спадщині митця, зокрема працях, написаних на початку ХХ ст., це такі студії, як: „Поza межами можливого” (1900), „Одвертий лист до галицької української молодіжi” (1905), „Ідеї” й „ідеали” галицької москвофільської молодіжi” (1905), бо, на відміну від епістолярію та мемуарних надбань, публіцистика письменника найбільше відображає його націєтворчі погляди.

Для І. Франка-громадянина головним чинником націєтворення була демократизація суспільства, яка полягала в реформуванні існуючої системи на ґрунті просвіти, відродження культури, науки, а головне – забезпечення національного розвою, національної самоідентифікації особистості й нації зокрема. Так само, як і Б. Грінченко, П. Грабовський, письменник стверджував необхідність розв'язання економічних проблем, які були передумовою націєтворення.

Розглянуті листи І. Франка підкреслюють біографізм його писань, про що він повідомляв у листі до А. Кримського: „...майже всі мої писання плывуть з особистих імпульсів, ... усі вони, ...напоєні, так сказати, кров'ю мого серця, моїми особистими враженнями і інтересами, ... усі вони, є частки моєї біографії...” [Франко 1986, т. 50: 109].

Отже, мовно-націєтворча концепція розбудови українства, доміантними складниками якої є самовіддане служіння рідному народу, розвій національної самосвідомості, європейський розвиток української літератури, рідної мови, єднання українського письменства, інтелігенції тощо, була для І. Франка провідною. Письменник вважав, що необхідною передумовою відродження українського народу має бути духовне возвеличення нації через самопізнання людини. І. Франко не раз наголошував на необхідності створення української, національної політичної партії (була заснована ним у жовтні 1890 р.), яка б виражала не тільки економічні, а й національні інтереси народу. Митець вірив, що розбудова українства відбудеться лише за умови, якщо народ стане діяльною політичною потугою.

Література

Гладкий 1970 – Гладкий В. М. Листи письменників / В. М. Гладкий // Укр. літературознавство. – Л., 1970. – Вип. 8. – С. 13 – 17;
Жулинський 2007 – Жулинський М. Іван Франко: душа, дух, духовність, або що визначає суспільний поступ / М. Жулинський // Слово і час. –

2007. – № 1. – С. 37 – 50; **Ткаченко 2002** – Ткаченко О. Мова – національна ментальність / О. Ткаченко. – К., 2002. – 236 с.; **Франко 1984** – Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку // Франко І. Твори : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 471 – 529; **Франко 1986 т. 32** – Франко І. Я. Поза межами можливого / І. Я. Франко. – К., 1986. – Т. 32. – 1986. – С. 284; **Франко 1986 т. 48** – Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. – К., 1986. – Т. 48. – Листи (1874 – 1885). – 767 с.; **Франко 1986 т. 49** – Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. – К., 1986. – Т. 49. – Листи (1886 – 1894). – 810 с.; **Франко 1986 т. 50** – Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. – К., 1986. – Т. 50. – Листи (1895 – 1916). – 703 с.

Бондаренко Г. П., Пустовіт В. Ю. Мова як провідний чинник об'єднання українського народу

У статті розглянуто відображення мовних питань, національно-культурного дискурсу в епістолярії І. Франка. Авторки доводять на фактичному матеріалі, що епістолярій – це ключ до лабораторії письменника, який містить важливу культурно-історичну інформацію про певну епоху. Мовно-націєтворча концепція розбудови українства, доміантними складниками якої є самовіддане служіння рідному народу, розвій національної самосвідомості, європейський розвиток української літератури, рідної мови, єднання українського письменства, інтелігенції тощо, була для І. Франка провідною. Письменник вважав, що необхідною передумовою відродження українського народу має бути духовне возвеличення нації через самопізнання людини. У статті зосереджено увагу на теоретичних працях письменника, його внеску в розвиток історії української мови.

Ключові слова: національна мова, українська мова, письменник, епістолярій, національно-культурний дискурс.

Бондаренко Г. П., Пустовит В. Ю. Язык как ведущий фактор объединения украинского народа

В статье рассмотрено отражение языковых вопросов, национально-культурного дискурса в эпистолярии И. Франко. Авторами доказано на фактическом материале, что эпистолярий – это ключ к лаборатории писателя, содержащий важную культурно-историческую информацию об определенной эпохе. Языково-нациетворческая концепция развития украинства, доминантными составляющими которой является самоотверженное служение родному народу, рост национального самосознания, европейское развитие украинской литературы, родного языка, единение украинской литературы, интеллигенции и т. д., была для И. Франко ведущей. Писатель считал, что необходимым условием возрождения украинского народа должно быть духовное возвышение нации через самопознание человека. В статье сосредоточено внимание на

теоретических трудах писателя, его вклада в становление украинского языка.

Ключевые слова: национальный язык, украинский язык, писатель, эпистолярный, национально-культурный дискурс.

Bondarenko H. P., Pustovit V. Yu. Language as a Key Factor in Unification of the Ukrainian People

The article deals with reflection of language issues, national and cultural discourse in the epistolary of I. Franko. Using factual information, the authors have proved that the epistolary is a key to the writer's laboratory, which contains important cultural and historical information about a certain age. The language and nation-building concept of the Ukrainianness development was leading for I. Franko. The dominant components of this concept are selfless service to one's own people, development of the national self-consciousness, the European development of the Ukrainian literature, the mother tongue, unification of the Ukrainian writers, intellectuals, etc. The writer believed that the necessary prerequisite for the revival of the Ukrainian people should be the spiritual glorification of the nation through self-knowledge of a human. The article focuses on the writer's theoretical works, his role and contribution to development of the Ukrainian language.

Key words: national language, Ukrainian language, writer, epistolary, national and cultural discourse.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2017 р.

Прийнято до друку 12.09.2017 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

О. Д. Борзова (Старобільськ)

УДК 81'276.5:378.18

**СЛЕНГ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ
БРАТСТВ (НА МАТЕРІАЛІ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРЕЦЬКИХ ЛІТЕР)**

Молодь – це найактивніший прошарок суспільства, який з кожним новим поколінням відкриває світу нові мовні можливості й приховані функції засобів спілкування. Актуальність цієї статті полягає у виявленні підходу братств до словотворення та адаптації старого мовного апарату до сучасності. Alma mater подібних чоловічих спілок є Північна Америка, саме тому аналізуємо лінгвістичний внесок учасників студентських братств цієї держави, звідси метою роботи є дослідження словотвору сленгу північноамериканських студентських „грецьких братств”. Об’єкт роботи – сленгові одиниці, уживані членами „організацій грецьких літер” (в історичному аспекті). Предметом розвідки обрано словотворчі особливості сленгових одиниць, що вживані чоловіками, членами студентських спільнот „грецьких літер”. Теоретичні

методи, використані в процесі розв'язання проблеми, – це процедури аналізу, дедукції й аналогії. Залучено також такі емпіричні методи, як якісне порівняння й опис. Сленг північноамериканських студентських „братств грецьких літер” ставав об'єктом дослідження Р. Дорохіної, А. Роббінс, К. Торбенсон та ін.

Перші студентські братства почали з'являтися разом із заснуванням європейських університетів. Потім ця традиція перекочувала до Америки разом з отцями-пілігримами – засновниками університетів США. Першу студентську організацію грецьких літер Phi Beta Карра було утворено 5 грудня 1776 року в коледжі Вільяма і Мері в Уільямсберзі, Віргінія студентом Джоном Хіффом, який зазнав невдач, спробувавши вступити до студентських товариств „Пласкі капелюхи” та „Будь ласка, не питай”. Головні досягнення ФВК полягають у подальшому використанні грецьких заголовних літер для назв товариств і виникнення філій братства Phi Beta Карра в різних студентських кампусах за зразком, установленим масонськими ложами: з випробуванням новачків, урочистим ритуалом посвяти, таємними знаками й обов'язковою взаємною підтримкою. З того часу використання комбінації двох або трьох грецьких літер як імені північноамериканських студентських спільнот є традицією, у зв'язку з чим словосполучення „студентське братство” і „грецьке суспільство” стали синонімами. Використовують також словосполучення „грецьке суспільство” й „грецька система”, членів братств нерідко позначають як „греків”, а їхні тематичні гуртожитки – „грецькими будинками” [Дорохіна 2015: 153].

У період Першої та Другої світових війн братства були орієнтовані на допомогу військовослужбовцям. Після Другої світової вони набули яскраво вираженого армійського духу; випробування кандидатів на вступ до братств „успадкували” жорстокість і винахідливість армійської дідівщини. Пацифізм та індивідуалізм шістдесятих років погано поєднувалися з традиціями братств, але до кінця сімдесятих вони знову продовжили свій розвиток. Більшість організацій грецьких літер є громадськими й покликані допомагати своїм членам у процесі адаптації в соціумі після випуску з вищого навчального закладу [studlance.ru]. Наразі поширені й інші варіанти назв братств без використання грецьких літер. Як приклади можна навести Братства Акації та Братство трикутника, а також таємні товариства Ліги Плюща („Череп і кістки” в Єльському університеті) та ін. Одне з найвідоміших студентських братств – спільнота „Череп і Кістки” або „Братство смерті” – виникло в 1832 році в Єльському університеті. Його заснували студенти Вільям Хаффінгтон Рассел і Альфонсо Тафт (дідусь майбутнього 27-го президента США Вільяма Говарда Тафта). Щороку у квітні „Череп і Кістки” приймає до своїх лав лише 15 студентів. Спільнота випускників володіє нерухомістю братства – легендарним „будинком без вікон” на території кампусу, який має ім'я *The Tomb*. У братстві

„Череп і Кістки” в різні часи перебували три президенти США: Вільям Говард Тафт, Джордж Буш-старший і Джордж Буш-молодший.

За **словником Merriam – Webster fraternity або братство** (від *frat* – „брат” з латинської) – a men’s student organization formed chiefly for social purposes having secret rites and a name consisting of Greek letters [merriamwebster.com] (**треба так зробити, щоб було видно, де закінчується назва словника і де починається аналіз лексеми**). За Cambridge Dictionary *fraternity* – a social organization for male students at an American or Canadian college [dictionary.cambridge.org]. Близькими за значенням поняттями до слова *fraternity* є *fellowship, society, camaraderie, guild, club, affiliation, kinship, association, foundation, league, band, clan, coalition, company, partnership, comradeship, team* та *union* [thesaurus.com].

Подібно до соціальних груп, об’єднаних спільною справою, студентські братства мають власну лексику, що належить до тих чи тих явищ і реалій. Кожен учасник студентської спілки відіграє значну роль у її житті й підтриманні іміджу. Хлопців, які є представниками того чи того братства, називають *frat boys* від слова *fraternity*.

За Online slang dictionary *frat boy* – a person who is in or has been in, a college fraternity [onlineslangdictionary.com].

Також bro (n) – a member of a fraternity [тут і далі coed.com]. *This Thursday, we’re gonna bro out with our toes out. You in, bro?*

Bro Zone (n) – a high level of brotherhood activity occurring in a given area. *Whoa, Lindsay! You just entered the Bro Zone! You sure you’re ready for this?*

Frat Star (n) – a Bro that excels at Fratting. *Kyle saved us in the keg race, he is such a Frat Star.*

Fraternity Sweetheart (n) – similar to a „House Mom”, but is an enrolled undergrad, usually a sorority sister and/or one of the frat’s officer’s girlfriends. Brothers have utmost respect for her. She’s included on the fraternity’s composite. *Every year the brothers of each Sigma Chi Chapter choose one worthy young woman to represent our Chapter of Sigma Chi for a full year as the frat sweetheart.*

Old Balls (n) – a term referring to the senior members of the Fraternity. *Man it feels like I was just a pledge and now I’m Old Balls.*

Frat Rat (n) – similar to the sororistute but was either kicked out of a sorority or is so much of a whore no sorority wants her. *Don’t mind her, she’s just here broing out, being her standard frat rat self.*

Frat daddy – he only participates in the most of fratty activities including, but not limited to; hunting, deep sea/fly fishing and drinking frat water. Frat daddies are often seen driving a frathoe around campus, wearing their „80’s RayBan’s and a polo, scouting out new sororistutes. *He looked like an ultimate frat daddy, he was blasting Lynyrd Skynrd.*

Щоб пройти обряд посвячення в братство, потрібно, перш за все, бути схваленими членами цієї спільноти. Крім того, кожне братство проводить так званий „hell week” – пекельний тиждень, протягом якого

кандидати на членство проходять низку випробувань. Деякі з них цілком прийнятні: співбесіда, демонстрація знань історії спільноти, його традицій і цінностей. Але серед інших є і надзвичайно дикі завдання. Нового члена братства скорочено називають N.I.B. або Newly Initiated Brother.

Pledge (n) – a new member in training to become a full member of the Fraternity. *That pledge was being very disrespectful, some immediate hazing is in order. Last night some rushee puked on my Futon.*

Pledge Pyramid (n) – a common cheer formation enacted by pledges during halftime of their fraternities intramural game to show support for their team. The higher the pyramid the larger the margin of victory is likely to be. *It's halftime, time for the pledge pyramid.*

Pin (n) – a means of referring to the order in which a member is initiated in a Fraternity. *His Pin is 1865.*

Rush (n) – the designated recruitment period for Fraternities and Sororities. *Make sure Teddy gets two strippers for the Rush event tonight.*

Rushee (n) – an individual recruited by a Fraternity or Sorority. *Last night some rushee puked on my Futon.*

Sneak (n) – an annual trip organized by the pledges without the knowledge of the active members of the Fraternity. *The pledges went on their sneak this weekend and before they left they took the internet router.*

A bid (n) – an invitation to join a fraternity. *I say we offer the fat bearded foreign kid a bid. He's got a drug hook up and knows a lot of models. Solid dude.*

Більшість братств і досі підтримують старі традиції свого товариства й ретельно зберігають секрети стародавніх ритуалів. Такими традиціями є, наприклад, церемонії посвяти, паролі, власні пісні й гімни, особливого роду рукостискання, різні форми вітань тощо.

Date Dash (n) – a type of Frat social function in which the members of the Frat are given minimal prior notice and are expected to find a female date. *We were expecting a meeting about the fire inspection but then our president told us we were having a date dash.*

Frat Lap (n) – the act of cruising around campus in a vehicle in order to promote Frat Status. *We do Frat laps around the quad to scope out talent for the party.*

Bros Icing Bros (n) – the preferred drinking game of most fratters. *Bro, I just totally iced you bro! Take a knee and chug!*

Formal (n) – an annual party held off campus by a Fraternity or Sorority. *Grant is taking Chelsea to Formal then hopefully to Pound Town.*

Hazing (v) – acts that motivate and educate pledges about the Fraternity's history. *JD takes hazing to an entirely new level – he makes grown men cry.*

Fratology (n) = frat + суфікс -log + закінчення -y – the study of Frat. *We acquired a double major in Marketing and Fratology.*

Test Files (n) – fraternity's collection of old tests. *Peter received an 90% on his test. The rest of Peter's class got a 60% on the test. Peter is thanking the Frat Gods for his Fraternity's test files.*

Fumble Roosky (n) – the act of a group of Bros throwing a football into the sleeping asylum of a fellow Bro for the sole purpose of disturbing the slumbering Bro. *It's 3pm and Spanky's still in bed with his girlfriend, round up the Bros, it's time for a Fumble Roosky* [Nuwer 2001: p. 216].

Parent's Weekend (n) a weekend designated for Fratter/Father bonding. *I thought I was going to out drink my father this dad's weekend, I was sorely mistaken.*

Pulling Pin (n) – an obnoxious act of implying superiority. *Dicky tried to pull pin on Weasel to sit shotgun.*

Serenading (v) – the act of pledges showing adoration towards the sorority that has gained their Fraternity's favor. *The pledges serenaded the Tri-Delts with the song Build Me Up Buttercup by The Foundations.*

Wall Burrito (n) – the act of awakening a bro by lifting his mattress holding it against the wall. *Last night the actives wall burritoed Jake.*

Варто зазначити, що frats мають власні розпізнавальні символи: колір, прапор, герб.

Coat of Arms (n) – a symbol unique to the Fraternity, found on the flag, on ties or blazers. *Every Greek organization has a coat of arms that signifies what they represent. It is similar to that of a family crest representing what it means to the family members.*

Composite (n) – a framed picture displaying the current undergraduate students in the Fraternity/Sorority for a particular academic year. Usually brothers wear suit and tie attire but funnier frats clown it up for the camera. *Last night we stole SigEp's composite.*

Croakies (n) – a band attached to sunglasses that allows a bro to hang his glasses around his neck. *Colin looked especially Frat with his Croakies.*

Frat Hat (n) – a crucial element to any bro's frapparel or frattire. *Beef, your Frat Hat is amazingly clutch because of the Polo Logo.*

Frat Swoop (n) – a very Justin Bieber-esque or Zac Efron-ish hair style. Also known as the Frat Swoop, Southern Swoop, or FratShag. *Matt was offered the job over Larry because he was rocking the nice frat swoop look unlike Larry who was doning a mullet.*

Fratmusic.com (n) – a website providing music most commonly listened to at Fraternity parties. *That playlist from Fratmusic.com is awesome.*

Fratty Light (n) – a slang for the the specific brand of beer also known as Natural Light. *Before the party we went to the liquor store and picked up some Fratwater.*

Lavalier (n) – a pin given by a brother to a long-time girlfriend. Usually the next step is either promise ring or engagement ring. *Maybe if ur lucky i'll let u wear my letters for a day!! Ill lavalier you!*

Paddle (n) – flat wooden panel attached to a handle, most often used to intimidate disobedient pledges and handed down from brother to brother. *It is*

a long-held tradition for little brothers and sisters to show their appreciation for each other by presenting a Greek paddle.

Toga (n) – a costume worn by Fratters and Sorostitutes at a Greek-themed party. *There's only one thing to do when placed on double secret probation... TOGA! TOGA! TOGA!*

Як бачимо, особливістю словотвору лексичних одиниць сленгу студентських братств є часте застосування усічення основ слів, тобто формування й використання так званої телескопної лексики. У своїй роботі „Лексичні злиття в сучасній англійській мові” Л. Ліпіліна визначає телескопію як злиття двох або більше скорочених основ або злиття повної основи зі скороченою, у результаті чого отримуємо нове слово, яке повністю або частково об'єднує значення всіх структурних елементів, що входять до його складу [Ліпилина 2013]. Як зазначає Л. Середа, збільшенню кількості телескопних одиниць сприяє загальна тенденція мов до заощадження мовних засобів при збереженні високої інформативності висловлювання [Середа 2011: 264]. Здатність економно передати сенс складного поняття, висловити оцінку або експресію, свіжість, несподіваність і милозвучність таких слів-блендів пояснюють надзвичайну популярність використання одиниць цього типу в ЗМІ, рекламі, а також для таких стилістичних пластів, як сленг і термінологія. Завдяки телескопії утворено й назви багатьох всесвітньовідомих марок і брендів. Так, у роботі В. Заботкіної згадано, що відома всім торгівельна марка Adidas є результатом злиття імені й прізвища засновника компанії з виробництва спортивного одягу та взуття Adi Dasser [Заботкіна 1989: 38 – 39]. Л. Ліпіліна своєю чергою наводить приклад подібного злиття, розглядаючи назву популярної авторської системи фізичних вправ Callanetics, що становить злиття імені свого розробника Каллана Пінкіні й слова „атлетика” (Callan + athletics). Нижче наведено приклади використання телескопії в слензі північноамериканських студентських братств.

Fratter (n) = frat+member – slang term for a Fraternity member. *Colin and his fellow Fratters decided to go to the lake this weekend.*

Fraturday (n) = frat+Saturday – a Saturday completely dedicated Frating hard. *We got a cooler, keg, bottles, burgers, buns, girls, dogs, keg, frisbee, horseshoes, and a football – it's gonna be nice lil Fraturday.*

Fratastic (adj) = Frat + Fantastic. *The one and only bone-chuckers pics and rock who keep life going with their fratastic ways.*

Fraterrific (adj) = Frat + Terrific. *Just the sight of Bros hanging out puts Wes in a Fratterific mood.*

Fratio (n) = frat+patio – a Fratty Patio. *Yeah, Scooter was using our room and there was a line to the bathroom, so I banged her on the Fratio. It was quite the show.*

Fratire (n) = Frat + satire – genre of literature directed towards Frat. *Tucker Max started the genre of Fratire.*

Fratmosphere (n) = frat+atmosphere – an area that emphasizes Frat. *There are high levels of Bro-Zone in this Fratmosphere.*

Sorostitute (n) = sorority+prostitute – a sorority sister who's a whore, usually only mating with frat brothers. *A group of sorostitutes dropped off some flyers and asked for Deez Nuts at the House.*

Frapparel (n) = fraternity + apparel – hoodies, hats, mesh shorts, t-shirts, boxers, etc. that display Greek letters. *Bro, are you looking to buy some frapparel?*

Fratchet (n) = frat + ratchet – the typical attire of a frat daddy, i.e. the combination of a Hawaiian shirt with Chubbies and Sperrys. *Woah, did you see that frat boy? He was so fratchet!* [Urbandictionary.com]

Frattire (n) = frat + attire – the standard clothing, apparel, and accessories worn by a bro (i.e. Croakies, popped collar, khakis, anything with Greek letters, etc.). *Nice frattire! I havent seen a Polo in that shade of blue, yet!*

Hazement (n) = hazing + basement – a room, typically the basement of the frat house, that is used for hazing. *The first night in the hazement was rough for the pledges* [Nuwer 2001: p.216]. Також fratboys активно використовують такий метод словотвору, як скорочення, а саме: аббревіацією.

GDI (n) – an acronym for God Damn Independent, a term referring to individuals who loathe the Greeks. *I chose to Frat today instead of participating in some lame GDI Halo party.*

PTV (n) – an acronym for Pound That Vag, meaning encouragement of Female/Male sexual relations. *When Kyle walked out of his room it was clear from his facial expression that he got to PTV.*

TFM (n) – an acronym for Total Frat Move, an act deemed fratty, fratastic, or fraterrific in nature. *Tom spent hours reviewing TFMs on Totalfratmove.com.*

Окрім аббревіації поширено скорочення похідної основи та створення нового слова (утворення слова bro від brother та frat від fraternity).

N.I.B. – an acronym for Newly Initiated Brother. *Tell the NIBs to make some more Jungle Juice. We're all out.*

Підсумовуючи, констатуємо, що студентські братства з далекого 1776 року є окремими товариствами з власними поняттями, управлінням, інтересами й цілями. Такі студентські спілки викликають інтерес не лише як частина американського суспільства, а й як частина суспільства світового. За століття свого існування студентські братства Північної Америки зазнали багатьох змін: сучасні члени подібних студентських спілок мало нагадують своїх попередників; із гуртожитків братств лунають голоси дівчат, яких вони вже багато десятиріч приймають до своїх лав, а ритуали посвяти тепер мало нагадують традиційні й під силу далеко не кожному домашньому підлітку. Разом з тим сленг північноамериканських студентських братств досі вирізняється зв'язком

зі стародавніми традиціями, адже саме слово *fraternity* походить від латинського слова *frat* – брат. Спостережено це й у церемоніях посвяти новачків з їхніми *hell-weeks*, *formals*, *hazings*, власних позначок *paddles* і форменого одягу *frattire*, які продовжують називатися своїми іменами в еру спрощень і видозмін. Адаптувалася до часу й студентська молодь, усе частіше братства використовують телескопічне скорочення двох слів задля отримання одного лаконічного, але змістовного поняття на кшталт *fratmosphere*, *fraterrific*, *fratio*, *fratire* й аббревіацією власних ритуалів та понять, наприклад: *NIB* як *Newly Initiated Brother* або *TFM* про *Total Frat Move*. Тепер *frats* зберігають корисну для себе інформацію не у величезних фоліантах, а за IP-адресами *Fratmusic.com* і *TuckerMax.com*, де можна долучитися до інтересів молодих людей-членів братств.

Перспективи подальших досліджень проблеми вбачаємо в ґрунтовному вивченні видозмін сленгу не тільки північноамериканських студентських братств грецьких літер, а й британських та австралійських чоловічих студентських спілок.

Література

Дорохина 2015 – Дорохина Р. В. Этические принципы и ценностные установки студенческих корпораций Европы и Северной Америки : монография / Р. В. Дорохина. – М. : Проспект, 2015. – 153 с.; **Заботкина 1989** – Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка : учеб. пособие для студентов филол. фак. ун-тов / В. И. Заботкина. – М. : Высш. шк., 1989. – С. 38 – 39; **Липилина 2013** – Липилина Л. А. Лексические слияния в современном английском языке / Л. А. Липилина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.km.ru/referats/F785D9566F3143C28BF2FAA32397E0C3>; **Середа 2011** – Середа Л. М. Активные процессы словообразования в английских неологизмах / Л. М. Середа // Е. Карский и современное языкознание : материалы XII междунар. науч. чтений (Гродно, 20 – 21 мая 2010 г.) / редкол. М. И. Конюшкевич (гл. ред.), А. В. Никитевич. – Гродно : ГрГУ им. Я. Купалы, 2011. – С. 257 – 265; **Cambridge Dictionary 2017** – Cambridge University Press. Fraternity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fraternity>; **Merriam-Webster Dictionary 2017** – Merriam-Webster Dictionary. Fraternity [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.merriamwebster.com/dictionary/fraternity>; **Nuwer Hank 2001** – Hank Nuwer. Wrongs of Passage: fraternities, sororities, hazing and binge drinking / Hank Nuwer // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thesaurus.com/browse/fraternity>; **Online Slang Dictionary 2017** – Walter Rader. Cheat sheet/ Rader W. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://onlineslangdictionary.com/meaning-definition-of/cheat-sheet>; **Thesaurus 2013** – Roget's 21st Century Thesaurus. Fraternity [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.thesaurus.com/browse/fraternity>; **Urban Dictionary 2017** – Urban Dictionary. Frattire. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.urbandictionary.com/tags.php?tag=frattire; **WES185 2017** – WES1855. The Fratossary AKA The Fraternity Glossary [Frat Slang]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://coed.com/2011/02/09/the-fratossary-aka-the-fraternityglossaryfratslang>.

Борзова О. Д. Сленг північноамериканських студентських братств грецьких літер

У статті розглянуто особливості сленгу північноамериканських студентських „братств грецьких літер”, вплив традицій на мову цих спільнот та пристосування їхнього мовлення до сучасних реалій. За мету роботи взято дослідження сленгових одиниць членів зазначених вище спільнот і видозміни деяких їхніх понять. Об’єктом дослідження є сленгізми, уживані членами „організацій грецьких літер” (в історичному аспекті), а предметом вивчення обрано словотворчі особливості сленгових одиниць, що вживані чоловіками, членами студентських спільнот „грецьких літер”.

У процесі дослідження простежено тенденцію до скорочення найменувань як до пануючого способу словотворення сленгізмів в мовному вжитку північноамериканських студентських братств „грецьких літер”, а також висвітлено причини й передумови надання переваг саме цьому методу словотвору. У статті доведено, що сленг північноамериканських студентських братств хоч і досі вирізняється зв’язком зі стародавніми традиціями, усе ж студентська молодь наразі частіше використовує телескопічне скорочення двох слів задля отримання одного лаконічного, але змістовного поняття, а також аббревіацію при найменуванні власних ритуалів та понять.

Ключові слова: fraternity, сленг, скорочення, аббревіація, студентство.

Борзова А. Д. Сленг североамериканских студенческих братств греческих букв

В статье рассмотрены особенности сленга североамериканских студенческих братств греческих букв, влияние традиций на данные организации и их приспособление к современным реалиям. Целью работы стало исследование сленга членов вышеупомянутых сообществ и видоизменения некоторых из их понятий. Объектом работы являются организации греческих букв как таковые от формирования первого студенческого братства ФБК до современности, а предметом выступает модификация речевого аппарата мужчин-участников данных сообществ. Теоретические методы, которые применялись в процессе исследования – это методы анализа, дедукции и аналогии. Также автором использовались такие эмпирические методы исследования, как качественное сравнение и описание. В работе были задействованы такие

виды общелогических приемов, как системный подход к изучению речевого аппарата членов братств и классификация полученной информации. В процессе работы были отслежены тенденции к словесному сокращению как к преобладающему пути словообразования в языковом обиходе североамериканских студенческих братств греческих букв, а также освещены причины и предпосылки предпочтения данного метода словообразования другим.

Ключевые слова: fraternity, сленг, сокращения, аббревиация, студенчество.

Borzova O. D. North American fraternities slang

The article considers a slang of North American students organizations of Greek letters – fraternities, the influence of traditions on these groupings and their adaptation to modern realities. The aim of the article was to study the slang of the above-mentioned communities and modifications of some their concepts. The object of the work is an evolution of the fraternities from the formation of the first student brotherhood of Phi Beta Kappa in 1776 to present times, and the subject of the study is the modification and modernization of male-participants' speech apparatus. The theoretical methods which were used in the research process are methods of analysis, deduction and analogy. The author also used such empirical research methods, as qualitative comparison and description. As for general logical methods, systemic approach of studying the verbal apparatus of fraternity members and classification of received information were applied in the article. In the course of this work author traced the tendencies towards two kinds of verbal reductions as the prevailing way of word formation in North American fraternities slang, and also the reasons and premises for preferring this method of word formation to others existing. Author revealed an interesting trend relating to the North American fraternities words formation: more often members of fraternities use for this purpose a telescopic vocabulary and abbreviation for making the words more laconic and informative. The names of many world-famous brands are also formed with a help of telescopes.

Key words: fraternity, slang, reductions, abbreviations, students.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2017 р.

Прийнято до друку 21.10.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

Л. Л. Колесникова (Старобільськ)

УДК 81'373:82-1

**ЛЕКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СЕМАНТИКА
КОЛОРНОМЕНА ЗОЛОТИЙ**

Дослідження колірної гами – далеко не нова проблема на теренах українського мовознавства, але її невичерпність не можна заперечувати, адже природа колорономенів є однією з важливих і водночас ще не достатньо досліджених наукових проблем. У художньому тексті назви кольорів відіграють важливу роль у створенні цілісного художнього образу, слугують невід’ємним елементом художнього відтворення письменником дійсності й часто віддзеркалюють емоційний і психічний стан самого автора. Вони є необхідним тлом для розуміння особливостей індивідуально-авторського світосприймання, репрезентантами глибинних емоцій та станів суб’єкта.

Феномен кольору в багатьох фундаментальних науках і суміжних видах мистецтва досліджували Ю. Апресян, І.-В. Гете, В. Горобець, О. Дроботун, А. Кириченко, Г. Клочек, І. Кондаков, І. Макєєнко, Л. Миронова, Г. Поспєлов, Л. Пустовіт, Л. Ставицька, Р. Фрумкіна, Ф. Шеллінг та ін.

З огляду на зазначене обрана тема свідчить про актуальність наукової студії, яка стане ще одним кроком до розуміння й осягнення лексичних і семантичних потенцій назв кольорів.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичну організацію колорономена *золотий*, його функційне призначення в контексті творення художнього світу й авторського бачення та осмислити роль колорономена у формуванні уявлення про психоструктуру й естетичні вподобання автора.

Як зазначає В. Захаржевська, почуття кольору – це „невід’ємна якість не лише живопису. ...Колір став емоційно забарвленим виразом складної гами авторських настроїв і переживань, їх метафоричним осмисленням. Поетика кольору – суттєвий фактор образно-поетичної системи” [Захаржевська 1993: 61]. На думку Л. Ставицької, особлива текстотвірна та естетична значущість назв кольорів зумовлена тим, що саме такий тип метафоричних утворень „виявляється чи не найсприйнятливішим для відображення концептуально-світоглядних ідей кожної епохи” [Ставицька 1999: 78]. Тенденція до символізації колірної різнобарв’я відстежується доволі послідовно. У ній відбилися зорове, сказати б кінематографічно загострене сприймання палітри й водночас – метафорично переосмислені уявлення про кольори як носіїв глибинного смислу [Кононенко 2012: 107].

Символічні значення колорономена *золотий* широкі й заміфологізовані. Золотий – колір сонця, символ Божих принципів, земної й небесної величі. У кожного народу й у кожній релігійній течії колірною одиницею *золотий* має свою символіку. У єгиптян *золотий* пов’язаний з богом сонця Ра; в Індії цей колір символізує істину; у китайській алхімічній системі золотий – символ просвітлення; античні греки вбачали в золотому кольорі знак розуму й безсмертя.

Золоті яблука, наприклад, за античною міфологією, – символ розбрату, руйнівної сили, яка з’являється крізь красу. Цю ідею закладено

в міфі про суд Париса, який віддав золоті яблука Афродіті на знак її перемоги над Герою та Афінною. У китайській міфології золотий фазан – символ космічної гармонії.

Ще раніше виникло поняття про золотий вік – концепцію, відому багатьом давнім культурам. Це символ довголіття, звільнення від турбот і страждань; життя, не обтяженого працею й не обмеженого законами. Грецький поет Гесіод (VII ст. до н. е.) у поемі „Труди і дні” та римський поет Овідій (43 р. до н. е. – 18 р. н. е.) у поемі „Метаморфози” називають століття, у якому жили первісні люди, золотим: *„Вік золотий було вперше посіяно. Чесність і Правду / Всюди без примусу, з власної волі в той час шанували. / Люд ще ні кари, ні страху не знав, бо тоді не читав ще / Грізних законів, карбованих в мідь; ще юрба не тремтіла / Перед обличчям судді – проживала й без нього в безпеці”* [Словник 1997: 57].

Тоді не знали люди ні війн, ні труднощів. Земля сама народжувала все, що треба було людині: *„Ріки пливли молоком, Хвилювалися ріки нектаром, Медом жовтавим зелені дуби ненастанно точились”* [Там само]. За золотим віком пішли вік срібний, мідний вік героїв (у Гесіода) і, нарешті, – залізний, найгірший з усіх.

З поняттям золотого віку пов'язане й зображення перших людей у раю до їхнього гріхопадіння, коли їх було вигнано з раю та приречено на тяжку працю.

Висловлювання *золоте правило, золотий перетин, золота середина, золоті слова, золоті роки* – яскраве свідчення незаперечності істини та справедливості констатованих у них фактів. Сучасне висловлювання *золота молодь* має складний комплекс взаємин: від заздрощів і заохочень до гострого засудження та знущання.

У християнстві *золотий* співвідносний з Богом, Богородицею, святістю, Господньою енергією, силою, світлом Христа. Разом з тим у Біблії зафіксовано й негативне ставлення до *золотого*. Образ Золотого Тільця символізує сліпе ідолопоклонство та мирське багатство. Золотий колір має бути чистим, а багатство – духовним. Золотий колір символізує святість, поки золото – тільки символ; коли ж золото перестає бути символом багатства, а саме стає багатством, воно втрачає символіку святості й стає символом тлінної наживи [Багнюк 2000: 180].

Стихія золотого кольору – вогонь, а небесне світило – Сонце; саме вони вимагають вогненно-сонячної чистоти від усього золотого.

В українському фольклорі золотий – символ жіночої краси, пшениці або жита, хліба взагалі: *„Заиуміла діброва, / Залящала дорога, / Хазяїнові женці йдуть, / Золотий вінок несуть. / Ой одчини нам, пане, ворота! / Бо несем ми віночок з золота. / Не з золота наш віночок – що з жита”* [Словник 1997: 57].

У системі поетичної мови кінця XX століття символічна одиниця *золотий* активізує сему прямого називання кольору („кольором подібний до золота”): *„приносять сухі стебла / байдужості / обмуровують ними*

свої ветхі / човни / і спілкуються наче глухонімі / навіщо поезія / хіба я можу переповісти таїну / яка і мені інколи відкривається / світлими пасмами золотої води" [Махно 1999: 58]. Поетична метафора *світлими пасмами золотої води* створює поетичну експресію, що є ознакою художньої картини світу. Розширює сполучуваність загальноновживаних слів, збагачуючи їхню лексико-семантичну структуру, і той спектр кольорів, який указує на індивідуальну манеру поета, традиційну зображальну функцію лексичних значень.

Висока експресивність властива поетичним образам, що ґрунтуються на різноплановій семантиці колорономена *золотий*: „*Спасибі за сонячний усміх, / Мій дню золотий, листопадний! / Я ж так сподіваюсь на успіх, / На лад у державі, / Що ладний / Віддати себе доостанку / На благо всієї родини / І роду*” [Низовий 1996: 20].

Семантична структура поетичного символу-колорономена *золотий* доволі складна й містить такі семи: 1) ‘такий, що прийняв своє забарвлення від сонця’; 2) ‘такий, що прийняв своє забарвлення від кольору осінньої природи’; 3) ‘такий, що має вагоме значення’; 4) ‘теплий’.

Символічна одиниця *золотий* надає всій поетичній мікроструктурі загального позитивного емоційно-оцінного змісту; акцентовано увагу на наповненні компонента *золотий* психологічним смислом.

Метафори типу *золота зоря, золотий промінь, золотий місяць* є традиційними поетичними елементами. Традиційно зафіксована ознака може розширювати свої семантичні компоненти, тоді вони реалізуються в новій сполучуваності слів, у новій поетичній мікросистемі. У такому разі може різко змінюватися і внутрішній емоційний зміст образної картини, і зовнішній психологічний вплив на реципієнта, наприклад: „*Бідне серце людське, беззахисне дитя, / Куц обламаних віт, фіолетове мужнє коріння – / Стій же міцно, не бійся, не жди золотого проміння. / Є лиш те, що тепер. Тільки це є життя*” [Білоцерківець 1986: 10].

Семантику колорономена *золотий* акцентовано в бік позитивного на фоні внутрішнього контрасту поетичного тексту. Метафоричне утворення *золоте проміння*, до складу якого входить ознака-символ, є стійким, „нерозчленованим” поетизмом, у якому гармонійно поєднана позитивна семантика обох компонентів: *золоте проміння* – символ тепла, відродження, допомога, сподівання, оновлення.

У поезії наявні й складні прикметникові утворення, одним із компонентів яких є колорономен *золотий*: „*Це не уява, / коли моя крихітна планета / золотисто-сонячного кольору / одвідує мене у земній в’язниці... / а згори за мною спостерігає пильне око / золотисто-сонячного віконця моєї країни... / Але я встигаю лише зрадіти / своїй золотисто-сонячній мрії / і зазирнути іздалеку / в духмяне віконце мого небожительства*” [Лук’янчук 1996: 43].

Золотисто-сонячний колір об’єднує в собі два синонімічні кольори: золотистий (золотий) – такий, що має забарвлення золота (колір

дорогоцінного металу), і сонячний – колір сонця. Символічне навантаження аналізованого колорономена яскраво виявляється в метафоричній конструкції *золотисто-сонячна мрія*, де вказівка на конкретне називання кольору відсутня. Цей індивідуально-авторський поетичний мікрообраз знаходиться в одному синонімічному ряді з традиційною поетичною метафорою *рожева мрія*, крім того, вони мають спільну сему: ‘світло’, ‘урочистість’, ‘тепло’, що позитивно впливає на психологічний стан.

Відхилення від прямого називання кольору відбувається в словосполученнях, побудованих за моделлю „відносний прикметник + іменник”, де ознаку визначено у відношенні до предмета, якому вона властива: *„Вежа золота, попри тебе / кружляють зайці, / За ними простоволоса / блука чорнокнижниця. / Під тобою хрумтять кленові / листки-прапорці. / Золота вежа, ти запустиш / чугайстером глобус, / І я плигну з маківки твоєї / в невипите море – ЖИТТЯ”* [Балдинюк 1999: 63].

Золота вежа – символ неприступності та влади; шлях від землі до неба. Людина, яка усамітнюється на вежі, знаходиться між землею й небом; вона наче віддаляється від земного, тобто від життя, і наближається до Божественного, небесного. Саме золота вежа – символ земної й небесної величі.

У поетичному тексті ознака *золотий* є змістовною, багатоплановою. Вона поєднує семантику кольору й загальну позитивну високу оцінку, відчуття дорогого, коштовного. Обігрування семантики колорономена *золотий* спирається на міфологічне джерело з його традиційним багатоплановим осмисленням цієї ознаки, що яскраво виявляється в міфологічному елементі *золоте руно*: *„Коли ж заструменіє біль / Зеленим променем із ночі – / Тебе здолає денний хміль, / Туман покриє сірі очі, / А я прийду у сяйві мрій / Із золотим руном в долонях: / - Ти спиш? Ти спиш, єдиний мій, / І хміль пульсує в скронях?”* [Горкуша 1995: 64].

За міфологічними уявленнями, золоте руно здобув Ясон, воно є символом вівці, символом безсмертя. У поетичній структурі це символ досягнення неможливого, надчуттєвого, реалізація найвищих проявів духу крізь чистоту душі. Семантика святості, задоволення, світлості, виходить за межі цього образу й пронизує всю образну картину, надаючи їй позитивного емоційного змісту.

Сема ‘духовне багатство’ символічного образу *золоте руно* найкраще виявляється у валентності конкретно-чуттєвих образів, наявних у тексті: *„І я валялася, знесилена, в багні, / А Смерч зникав – володар перемоги... / Так, я – ніщо і зоряні вогні / Мені уже не вказують дороги. / Я намагалася сховатись у багно, / Аби нікому не припало честі / Побачити, як золоте руно / На цій землі розтоптане в безчесті”* [Горкуша 1995: 41].

Перевага конкретного негативного моменту в поетичних явищах і предметах (*смерч, багно, безчестя*) не лише справляє загальний

негативний психологічний вплив на реципієнта, але й допомагає концентрації позитивного емоційного змісту в символічній одиниці *золоте руно*.

Колорономени є одними із найважливіших засобів поетичного арсеналу у творах Ірен Роздобудько. На особливу увагу заслуговує поетична константа *золотий*, яка фігурує здебільшого у пейзажних зразках: „ліси світилися золотом”, „золоті сонячні промені”, „сонячні промінчики утворювали золоту сіть”, „відро золотого моря”, „прекрасна Прага потопала в золоті сонячної осені”, „золоті апельсинові шкірки моря” тощо. Золотий колір виступає символом сонця, світла та багатства. Наявність колорономена *золотий* не випадкова, а глибоко вкорінена у свідомості мовців особливість, оскільки її джерелом є язичницькі міфологічні уявлення наших предків [Соколовська 2014: 231].

Отже, у семантичному розгалуженні символу-колорономена *золотий* спостерігаємо віддалення кольористичної ознаки від того предмета, якому її безпосередньо приписують. Відбувається ускладнене, опосередковане вираження ознаки через зв'язок із супровідними поняттями, що сприяє оновленню й розширенню традиційної символічної ознаки.

Література

Багнюк 2000 – Багнюк А. Л. Про вічне і земне. Символи українства / А. Л. Багнюк. – Т. : Принтер-Інформ, 2000. – 257 с.; **Балдинюк 1999** – Балдинюк В. Крамничка вживаних речей : вірші / В. Балдинюк. – К. : Смолоскип, 1999. – 68 с.; **Білоцерківець 1986** – Білоцерківець Н. Вірші / Н. Білоцерківець // Вітчизна. – 1986. – № 9. – С. 10; **Горкуша 1995** – Горкуша О. Коло вікна : зб. віршів / О. Горкуша; упоряд. та авт. післямови М. Розумний. – К. : Смолоскип, 1995. – 102 с.; **Захаржевська 1993** – Захаржевська В. Взаємодія і синтез мистецтв слов'янського світу ХХ ст. / В. Захаржевська // Мистецтво, фольклор та етнографія слов'янських народів. – К. : Наук. думка, 1993. – С. 43 – 69; **Кононенко 2012** – Кононенко В. І. Текст і смисл: монографія / В. І. Кононенко. – К. ; Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2012. – 272 с.; **Лук'янчук 1996** – Лук'янчук Р. Ф. Тіні на зорі (100 поезій) / Р. Ф. Лук'янчук. – Сєвєродонецьк : Вид. дім „Надія України”, 1996. – 119 с.; **Махно 1999** – Махно В. Вірші / В. Махно // Сучасність. – 1999. – № 3. – С. 57 – 63; **Низовий 1996** – Низовий І. Д. Це мій вертеп... Лірика відчаю і надії / І. Д. Низовий. – Луганськ : Луган. обл. орг. Спільки письмен. України, 1996. – 75 с.; **Словник 1997** – Словник символів / О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, Г. І. Потапенко та ін. – К : Ред. часоп. „Народознавство”, 1997. – 156 с.; **Соколовська 2014** – Соколовська Ю. Експресивно-виражальна рецепція кольору в прозовому дискурсі Ірен Роздобудько / Ю. Соколовська // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. – 2014. – Вип. 119. – С. 230 – 232; **Ставицька 1999** – Ставицька Л. О. Динаміка художньої семантики епітета *блакить* в українській поетичній мові ХХ ст. / Л. О. Ставицька // Українська мова:

З минулого в майбутнє : матеріали наук. конф. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 1999. – С. 78 – 79.

Колесникова Л. Л. Лексична організація та семантика колорономена *золотий* у поетичному тексті

У статті мова йде про актуальний напрям у сучасному мовознавстві, що пов'язаний з вивченням назв кольорів у національно-мовній картині світу, про наукові дослідження в царині лексики та семантики.

Зазначено, що в художньому тексті назви кольорів відіграють важливу роль у створенні цілісного художнього образу, слугують невід'ємним елементом художнього відтворення письменником дійсності та часто є віддзеркаленням емоційного й психічного стану самого автора.

Акцентовано увагу на тому, що семантична структура поетичного колорономена *золотий* доволі складна. Символічну одиницю *золотий* розглянуто як таку, що надає всій поетичній мікроструктурі загального позитивного емоційно-оцінного змісту; наголошено на наповненні компонента *золотий* психологічним смислом.

Доведено, що в семантичному розгалуженні колорономена *золотий* спостерігаємо віддалення колірної ознаки від того предмета, якому її безпосередньо приписують. Відбувається ускладнене, опосередковане вираження ознаки через зв'язок із супровідними поняттями, що сприяє оновленню й розширенню традиційної символічної ознаки.

Ключові слова: колорономен, лексичне значення, семантика, сема, символ, художній образ, контекст.

Колесникова Л. Л. Лексическая организация и семантика цветономена *золотой* в поэтическом тексте

В статье рассмотрено актуальное направление в современном языкознании, связанное с изучением названий цветов в национально-языковой картине мира, научные исследования в области лексики и семантики.

Отмечено, что в художественном тексте названия цветов играют важную роль в создании целостного художественного образа, служат неотъемлемым элементом художественного воспроизведения писателем действительности и часто являются отражением эмоционального и психического состояния самого автора.

Акцентируется внимание на том, что семантическая структура поэтического цветономена *золотой* довольно сложная. Символическая единица *золотой* рассмотрена как такая, что придает всей поэтической микроструктуре общего положительного эмоционально-оценочного содержания; отмечено наполнение компонента *золотой* психологическим смыслом.

Доказано, что в семантическом разветвлении цветономена *золотой* наблюдаем отдаление цветового признака от того предмета, которому он непосредственно приписан. Происходит затрудненное, опосредованное выражение признака посредством связи с сопроводительными

поняттями, що сприяє оновленню і розширенню традиційного символічного признака.

Ключевые слова: цветономен, лексическое значение, семантика, сема, символ, художественный образ, контекст.

Kolesnykova L. L. Lexical organization and semantics of the colournoun *gold* in poetical text

The article is dedicated to an important branch of modern linguistics that deals with the studies of colour names in national language picture of the world, as well as to the research in the field of lexicology and semantics.

It is mentioned that in an artistic text names of colours play an important role for creation of a holistic artistic image, serve as inseparable element of writer's artistic representation of the reality, and often they are reflection of author's emotional and psychological state.

Symbolical meanings of colournoun *gold* are wide and mythologized. Gold is a colour of the sun, symbol of God's principles, of the earth and skies greatness. For each nation and in each religious movement colour unit *gold* has its own symbolism.

It is emphasized that semantic structure of poetical colournoun *gold* is rather complicated. The symbolic unit *gold* is considered to be the one which gives general positive emotional and estimating meaning to the whole poetical microstructure; it is underlined that component *gold* has psychological meaning. In an artistic text feature *gold* has some meaning and many dimensions. It joins semantics of the colour with general positive high value, the feeling of something expensive and precious. It is traced that semantics of colournoun *gold* is based on mythological source with its traditional multi-dimensional comprehension of this feature.

It is proved that in semantic branching of symbolic colournoun *gold* one can observe that colour feature is moving away from the subject to which the feature is initially attached. More complicated, mediated expression of the feature through its connection with related notions is taking place; this process helps to renew and broaden traditional symbolic feature.

Key words: colournoun, lexical meaning, semantics, seme, symbol, artistic image, context.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2017 р.

Прийнято до друку 20.10.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Должикова Т. І.

А. В. Кошлата (Полтава)

УДК 004.77:050:303.833.5

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДИСКУРСИВНОГО ПРОСТОРУ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА**

У сучасних соціальних комунікаціях усе важливішою стає роль соціальних медіа, що об'єднують цифрові медіа й онлайнову комунікацію, яким властивий високий рівень інтерактивності. Зростає значення цього принципово нового виду засобів масової комунікації як інструменту маркетингових стратегій, політичного впливу, простору формування громадської думки, становлення громадянського суспільства. Водночас він є предметом наукової рефлексії навколо специфіки функціонування та впливу цих медіа на суспільні процеси. Це, відповідно, актуалізує новий погляд на соціальні медіа: з одного боку – як на зріз різноманітних соціальних практик, зафіксований, з огляду на специфічний, усно-писемний тип дискурсу; з іншого – як на дослідне поле для вивчення політичних, соціокультурних, психологічних, лінгвістичних процесів.

Сучасне суспільство відповідає на виклики часу: збільшення потоку інформації, вимога постійного контакту, глобальні зміни в повсякденній культурі – формування власних каналів зв'язку, які здатні витримувати зростаючий натиск інформації й, отже, ставлять на перше місце успішність комунікації.

Соціальні мережі виявляють і консолідують інформацію, впливаючи на формування думок, поглядів, настроїв та в результаті масових комунікацій посилюючи чи послаблюючи позиції груп. Сьогодні можна говорити про значний вплив онлайн активності на традиційний дискурс: сформовані в мережі оцінки, погляди й переконання транслують газети й телебачення, мережевий вплив може бути конвертований у політичну чи медійну кар'єру або експертний статус.

Відповідно, зростає актуальність дослідження дискурсивних практик, і з цією метою виявлення, аналізу, оцінки й систематизації оптимальних способів вимірювання в соціальних медіа – показників охоплення аудиторії, взаємодії користувачів із сервісами соціальних медіа та іншими користувачами за допомогою цих сервісів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробити лінгвопрагматичні напрямки у вивченні нової форми соціальних комунікацій та теоретичного осмислення проблем функціонування мови на базі нової соціально-комунікативної практики.

У лінгвістиці термін „дискурс” з'явився на початку 70-х рр. XX ст. для позначення „виду мовленнєвої комунікації з урахуванням суспільних норм, правил і цінностей суспільного життя” [Темнова 2004: 25].

Біля витоків науки про дискурс стояли Ю. Хабермас, З. Харріс, Е. Бенвеніст, К. Пайк, Т. Гівон, В. Чейф та ін. Основною ідеєю дискурсивних студій того періоду було вивчення „живої” мови, що зазнавала впливу психологічних і соціальних чинників, способів отримання знань з неї, їх зберігання та використання, а також того, як „формується мова шляхом взаємодії людей один з одним у межах соціально-культурного контексту” [Рассошенко 2003: 90].

Пізніше під впливом нових філософських течій концепт дискурсу трансформувався й набув нового значення. Так, у концепції М. Фуко, аналіз якої пропонує О. Темнова, дискурс не досліджено з позицій користувачів мови або як носій сукупності текстово-дискурсивних ознак. Дослідниця зазначає, що філософ ґрунтує свою теорію на понятті „безсуб’єктного” дискурсу, що „не залежить від мовців та змінних ситуацій спілкування, а просто існує на рівні матеріальної субстанції” [Темнова 2004: 27].

У лінгвістиці розуміння дискурсу є далеко не однозначним. Т. ван Дейк зазначає, що дискурс є не просто „ізолюваною текстовою або діалогічною структурою”, він становить „складне комунікативне явище, що містить у собі й соціальний контекст, що дає уявлення і про учасників комунікації, і про процеси творення й сприйняття повідомлення” [Дейк 2000: 113]. Отже, дискурс можна розглядати і як „комунікативну подію”, і як „зв’язну послідовність речень” [Там само: 121 – 126].

Розлоге тлумачення поняття дискурсу подано в Словнику візуального дискурсу Б. Сендівелла. Згідно з автором, дискурс можна тлумачити як безкінечну множину мовленнєвих актів, тверджень, діалогів і розмов (це світ мови-у-використанні). Крім того, дискурс є символічною формацією людського існування; всесвітом мовлення, перформативною сферою мови-у-як-дії; сукупністю висловлень, пропозиційних тверджень і суджень тощо [DVD 2011: 246 – 247].

Детальний аналіз поняття дискурсу представлено в книзі В. Карасика. Дослідник розкриває сутність дискурсу з позицій кількох галузей гуманітарного знання:

1) лінгвофілософія: дискурс – це „конкретизація мовлення в різних модусах людського існування, тому правомірним є, наприклад, виділення ділового (утилітарного) та ігрового реєстрів дискурсу” [Карасик 2002: 192 – 193];

2) лінгвістика мовлення: дискурс – це „процес живого вербалізованого спілкування, для якого характерними є численні відхилення від канонічного письмового мовлення, звідси й увага до ступеня спонтанності, завершеності, тематичної зв’язності, зрозумілості розмови для інших людей” [Там само: 193];

3) соціолінгвістика: дискурс – це „спілкування людей, що розглядається з позицій їхньої належності до тієї чи тієї типової мовленнєво-поведінкової ситуації, наприклад, інституційне спілкування” [Там само: 194];

4) прагмалінгвістика: дискурс – це „інтерактивна діяльність учасників спілкування, установлення й підтримання контакту, емоційний та інформаційний обмін, здійснення взаємного впливу, переплетення комунікативних стратегій, що постійно змінюються, та їх вербальних і невербальних втілень у практиці спілкування, визначення

комунікативних ходів у єдності їх експліцитного та імпліцитного змісту” [Там само: 6];

5) психолінгвістика: дискурс – це „розгортання переключень від внутрішнього коду до зовнішньої вербалізації в процесах породження мовлення та його інтерпретації з урахуванням соціально-психологічних типів мовних особистостей, рольових настанов і приписів” [Там само: 6].

Отже, констатуємо, що в мовознавчих студіях поняття дискурсу розглядають у двох аспектах (у широкому й вузькому розуміннях) (Т. ван Дейк, А. Загнітко, Ф. Бацевич, І. Штерн, В. Карасик, А. Кібрик, В. Плунгян, В. Чернявська та ін.):

1) дискурс як процес – „комплексна комунікативна подія, що відбувається між мовцем і слухачем у певному часовому й просторовому контекстах, яка може мати вербальні й невербальні складники” [Темнова 2004: 24];

2) дискурс як результат – „усний або письмовий текст з урахуванням присутності лише одного вербального складника, „продукт” комунікативної дії, її письмовий або усний результат, інтерпретований реципієнтами” [Там само: 25].

Інтернет-сервіси соціальних мереж як динамічний соціокультурний феномен уже ХХІ ст. стали важливим комунікаційним складником Інтернету. Інформація, яку публікує користувач у соціальних мережах, у короткі терміни вийшла за межі особистої. У наш час практично будь-яку значущу для соціуму (або конкретних мікросоціумів) подію коментують та оцінюють у соціальних мережах. Разом з тим особисте спілкування людей у великих масштабах переноситься в мережу Інтернет.

Залежно від поставлених дослідницьких завдань предметом вивчення може бути й повна вибірка контенту щодо якоїсь проблеми, і виявлення інформаційних вузлів, у яких відбувається найпотужніше генерування смислів у процесі полілогу. Імовірно, що такими вузлами здатні стати сторінки авторитетних учасників соцмереж – так званих лідерів думок (*opinion leader*) – медійних персон, які істотно впливають на думки й світогляд інших людей, здатні формувати громадську думку. Судження, вчинки та ідеї таких лідерів думок сприймають, обговорюють і транслиують сотні тисяч читачів.

Щодо згаданої характеристики соціальних медіа як простору генерування смислів, то її забезпечує полілогічність інтернет-комунікації, успіх якої забезпечено неформальністю – розмитістю кордонів між особистим і публічним; демократичністю – можливістю включення в комунікацію абсолютно будь-якого користувача; креативністю.

Мова сучасного Інтернету досі малодосліджена: одні науковці вважають її „псевдогендерною”, інші – такою, що перебуває під креативним впливом молодіжної субкультури [Краснова 2009: 99]. Спостерігаючи за вибухом народної мовотворчості, яка вповні

реалізується в лексиці кіберпростору та підпорядковує дедалі більше рівнів, ставимо за мету проаналізувати мову соціальних мереж та охарактеризувати її особливості.

Особиста інформація про користувачів соціальних мереж (їхні світлини, біографічні відомості, уподобання) стають підґрунтям для інтерпретації їхніх комунікативних актів [Herring 2006: 352]. Комунікація в Інтернеті реалізується за допомогою різних каналів і може бути репрезентована через письмовий текст (приватні повідомлення, коментарі, спілкування в групах та записи на „стіні”), зображення, аудіо- та відеофайли, а також непрямым, пасивним шляхом: у вигляді поширень (shares) і „лайків” [Jain 2013]. Для комунікації в соціальних мережах характерними є письмовий текст і зображення. Письмовий текст трапляється значно частіше, таку форму користувачі використовують для подачі 95% інформації [Johnson 2009].

Одна з основних характеристик рис соціальних мереж – реалізація тенденції до розмовності, головними ознаками якої є спонтанність, неофіційність, діалогічність, ситуативна закріпленість, тенденція до стислості й експресивності й унаслідок цього вживання мовних елементів неформального спілкування [Herring 2009]. Саме своєрідна діалогічність дозволяє авторові поста заздалегідь бути впевненим у негайному отриманні потрібної йому відповіді від адресата.

Цей діалогічний характер електронних повідомлень зумовлює їх неформальну організацію, що імітує розмовну спонтанну мову [Warschauer 2001: 208]. Для компенсації відсутності вербальних засобів вираження емоцій використовують смайлики й різноманітні анімаційні ефекти, запропоновані розробниками інтерфейсу [Каптюрова 2011(а): 398].

В основі соціальної мережі лежить комунікація індивідів. Сучасна людина оточена мережею соціальних контактів, які стають усе більш безособистісними та швидкоплинними. Контакт повинен легко зав'язуватись і швидко завершуватись [Там само: 399]. Соціальні мережі створюють простір, у якому людина може якнайповніше реалізувати її потреби в такий спосіб, якого вимагає сучасне суспільство.

У спілкуванні в соціальних мережах реалізують кілька видів комунікації: міжособистісну, міжгрупову, міжсоціумну, комунікацію між собою і групою, між групою та суспільством, між особою та суспільством [Hollenbaugh 2013: 285].

У комунікативній ситуації мережевого спілкування існують такі форми мовлення: монолог, діалог та полілог, які в умовах спілкування в інтернет-середовищі набувають нових специфічних ознак [Каптюрова 2011(б): 165].

Монологічне мовлення в умовах спілкування в соціальних мережах набуває спрямованості на діалог [Там само]. Пишучи повідомлення, статуси або пости, людина усвідомлює, що їх прочитають інші, а тому

використовує риторичні запитання, звертання до потенційних співрозмовників.

Життя індивідів складається з повідомлень, які стають основними в соціальних мережах [Там само: 166]. Не важливо, хто є автором повідомлення, головне – інформація, яку він несе. Такі повідомлення, а також повідомлення з цитатами або посиланнями є різновидом монологічного мовлення, проте спрямовані на те, щоб поділитися інформацією, а отже, мають потенціал до трансформації в діалог або полілог за умови зацікавлення інших користувачів та їх залучення шляхом коментування або поширення. Відмінність полілогу від діалогу полягає в тому, що він спрямований не на конкретного адресата, а на широку аудиторію. Діалогічні повідомлення автори можуть надсилати приватно, залишати на персональній сторінці або створювати із зазначенням конкретного адресата.

У полілогічному спілкуванні всі учасники є рівноправними, кожен має право висловити власну думку й бути почутим [Grice 1975: 43]. Таке спілкування ініціює адресат, який створює повідомлення, що має формальну структуру монологічного мовлення. Якщо ця тема цікава іншим, вони висловлюють їхні думки, коментують, у процесі коментування зароджуються суперечки, у межах полілогу можуть формуватись діалоги, якщо двоє учасників комунікації мають протилежні думки й розгортають тему в цікавому для них напрямку [Holt 2004: 234].

Важливий спосіб спілкування в соціальних мережах – обмін посиланнями. Замість переповідати щось своєму опоненту достатньо просто надіслати йому посилання на той сайт чи пост у соціальній мережі, де про це йдеться.

Особливостями соціальних мереж є те, що інформаційне наповнення неструктуроване, дискусії виникають спонтанно [Himmelboim 2013: 42]. Тривалість зберігання інформації не визначено, оскільки її носій або модератор групи може видалити її в будь-який момент [Компанцева 2009: 169].

Дослідження, проведене С. Херрінг і К. Хонейкат щодо мовного оформлення Twitter, показало, що англomовні твіт-повідомлення становлять до 70% від загального обсягу твіт-листування, на другому місці – твіти японською мовою (близько 27%), далі – твіти іспанською (близько 18%) [Koetsier 2012]. Зараз цей сервіс став настільки популярним і потрібним людині, що в англійській мові з'явився навіть віддієслівний іменник (точніше герундій) „твітінг” (англійською: *twitting*), що позначає спосіб спілкування в інтернеті, який набув поширення завдяки однойменному сервісу [Каптюрова 2011(б): 165].

Для соціальної мережі як жанру інтернет-комунікації з огляду на її комунікативні цілі властиві певна тематика, стилістичні особливості, а передача усного мовлення за допомогою писемного проявляється

на всіх рівнях структурної організації цього жанру: фонетичному, граматичному, лексичному, синтаксичному та графічному.

Вербальна мова в соціальній мережі Facebook замінюється мовою жестів. Люди все менше коментують і все більше лайкають. „Лайк” – лаконічний спосіб висловити своє ставлення, погляди або симпатію. Фахівці спостерігають таку тенденцію: користувачі все менше коментують, але натомість з’являється більша кількість репостів і „лайків” [Orchard 2014]. Популярною функцією у Facebook є також „poke” (у російському перекладі – „підморгнути”, в українському – „штурхнути”) [Dictionary]. Відправляти комусь „стусана” на Facebook – це спосіб привітатись або пофліртувати в соціальній мережі.

Зважаючи на викладене, вважаємо, що основна характерна риса соціальних мереж і мікроблогів – це реалізація тенденції до розмовності, головними ознаками якої є: спонтанність, неофіційність, діалогічність, ситуативна закріпленість, тенденція до стислості та експресивності й з огляду на це вживання мовних елементів неформального спілкування.

Соціальні мережі, де спілкування здебільшого відбувається за допомогою писемних текстів, створює новий спосіб комунікації, яка за зовнішнім виглядом нагадує усний різновид розмовного стилю. Використання „знаків-символів”, не властивих традиційній писемній мові, створення ефекту звукової мови, послугування певними словесними формулами тощо наближають писемний різновид комунікації до його усного варіанта.

Отже, упровадження новітніх технологій змінює стандарти спілкування й обміну інформацією, відтак, потребує не лише наукового осмислення, а й, з огляду на формування відповідних масивів інформації в режимі „інформаційного вибуху”, одночасного вироблення інструментарію досліджень, виявлення оптимальних маркерів – індикаторів, критеріїв-показників, згідно з якими здійснюють вибірку та аналізують дискурсивні акти, результатом яких стають публікації, коментарі, цитати, посилання тощо. До таких маркерів відносимо охоплення аудиторії – кількість читачів/друзів, передплатників, переглядів, рівень зацікавленості (кількість уподобань) – різні соціальні мережі використовують різні підходи до визначення кола інтерактивних користувачів; залучення аудиторії – дозволяє дослідити взаємодію користувачів, є співвідношенням розмірів аудиторії та загальної кількості дій користувачів (уподобання, поширення, згадування, позначення як „обране”, коментарі) за певний проміжок часу, що характеризує інтенсивність інтерактивності; кінцеві показники варто вираховувати залежно від цілей і загальної стратегії дослідження.

Відповідно, вироблення ефективних, коректних та оптимально інформативних індикаторів для досліджень соціальних медіа як дискурсивного простору, застосування й осмислення запропонованих маркерів науковцями різних галузей, які працюють в інтерактивних мережах, є завданням, вирішення якого сприятиме ефективним науковим

рефлексіям щодо нової інформаційної, відтак – соціокультурної реальності.

Одночасно з формуванням віртуальної картини світу, зокрема й мовної, що відбиває життя в просторі Інтернету з її специфічними особливостями, відбувається зміна мовної особистості. Віртуальна мовна особистість, реалізуючись у новому комунікативному просторі, конструює власну бінарну опозицію „реальний / віртуальний світ”; комунікативні моделі опозиції „реальність / віртуальність” починають активно взаємодіяти, що закономірно призводить до зміни форм і засобів її репрезентації.

Література

- Дейк 2000** – Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.; **Каптюрова 2011(а)** – Каптюрова В. В. Синтаксичні особливості повідомлень у Twitter / В. В. Каптюрова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2011. – Вип. 36. – С. 397 – 403; **Каптюрова 2011(б)** – Каптюрова В. В. Структурна організація повідомлень у англомовних мікроблогах / В. В. Каптюрова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2011. – С. 164 – 171; **Карасик 2002** – Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.; **Компанцева 2009** – Компанцева Л. Ф. Интернет-лінгвістика : навч. посіб. / Л. Ф. Компанцева. – К. : Наук.-вид. відділ НАСБ України, 2009. – 275 с.; **Краснова 2009** – Краснова О. Синтаксичні особливості речень у молодіжному дискурсі (на матеріалі англомовних інтернет-статей) / О. Краснова // Наук. зап. Сер.: філологічні науки. – Кіровоград, 2009. – Вип. 81. – С. 95 – 98; **Рассошенко 2003** – Рассошенко Ж. В. К вопросу об определении дискурса в современной лингвистике / Ж. В. Рассошенко // Язык, сознание, коммуникация. – 2003. – № 24. – С. 86 – 97; **Темнова 2004** – Темнова Е. В. Современные подходы к изучению дискурса / Е. В. Темнова // Язык, сознание, коммуникация. – 2004. – № 26. – С. 24 – 32; **Dictionary** – Oxford dictionary adds Net terms [Електронний ресурс] // CNET News. – Режим доступу : <http://news.cnet.com/2100-1023-214535.html>; **DVD** – Sandywell B. Dictionary of Visual Discourse. A Dialectical Lexicon of Terms / B. Sandywell. – Burlington : Ashgate Publishing Company, 2011. – 702 p.; **Grice 1975** – Grice P. Logic and conversation / P. Grice // Syntax and semantics. – N.Y. : Academic Press, 1975. – P. 41 – 58; **Herring 2006** – Herring S. Computer-Mediated Conversation. Communications series / S. Herring. – Cresskill, NJ : Hampton Press, 2006. – 420 p.; **Herring 2009** – Herring S. C. Beyond microblogging: Conversation and collaboration via Twitter [Електронний ресурс] / S. C. Herring // Proceedings of the Forty-Second Hawai'i International Conference on System Sciences (HICSS-42). Los Alamitos, CA : IEEE Press. – Режим доступу : <http://ella.slis.indiana>.

edu/~herring/honeycutt.herring.2009.pdf.; **Himmelboim 2013** – Himmelboim I. Birdsof a Feather Tweet Together: Integrating Network and Content Analyses to Examine Cross-Ideology Exposureon Twitter Communication / I. Himmelboim, S. McCreery, M. Smith // Journalof Computer-Mediated Communication. – 2013. – Vol. 18. – P. 40 – 60; **Hollenbaugh 2013** – Hollenbaugh E. E. The Effects of Anonymity on Self-Disclosure in Blogs: An Application of the Online Disinhibition Effect Communication / E. E. Hollenbaugh, M. K. Everett // Journalof Computer-Mediated Communication. – 2013. – Vol. 18. – P. 283 – 302; **Holt 2004** – Holt R. Dialogonthe Internet / R. Holt. – Westport ; London : Praeger, 2004. – 256 p.; **Jain 2013** – Jain S. 75 Fascinating Social Media Factsand Figures of 2013 [Електронний ресурс] / S. Jain. – Режим доступу : <http://www.soravjain.com/facebook-facts-2013>; **Johnson 2009** – Johnson S. How Twitter Will Changethe Way We Live [Електронний ресурс] / S. Johnson // Time. – 2009. – Режим доступу : <http://www.time.com/time/printout/0,8816,1902604,00.html>.; **Koetsier 2012** – Koetsier J. Social media demographics 2012: 24 sites including Twitter, Facebook, and LinkedIn [Електронний ресурс] / J. Koetsier. – Режим доступу : <http://venturebeat.com/2012/08/22/social-media-demographics-stats-2012>; **Orchard 2014** – Orchard L. J. Individual Differences as Predictors of Social Networking [Електронний ресурс] / L. J. Orchard, C. Fullwood, N. Galbraith // Journalof Computer-Mediated Communication. – 2014. – № 19. – P. 388 – 402; **Warschauer 2001** – Warschauer M. Online communication / M. Warschauer // The Cambridge guide to teaching English to speakers of other languages. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – P. 207 – 212.

Кошлата А. В. Теоретичні основи дослідження дискурсивного простору соціальних медіа

Статтю присвячено дослідженню особливостей поняття „дискурс”, опису головних положень походження, а також різних підходів до визначення й характеристики терміна. Розглянуто теоретичні основи дослідження дискурсивного простору соціальних медіа, актуальність дослідження дискурсивних практик, і, з цією метою – виявлення, аналізу, оцінки й систематизації оптимальних способів вимірювання в соціальних медіа – показників охоплення аудиторії, взаємодії користувачів з сервісами соціальних медіа та іншими користувачами за допомогою цих сервісів. Зазначено, що соціальні мережі мають властивість виявляти й консолідувати інформацію, впливаючи на формування думок, поглядів, настроїв і в результаті масових комунікацій посилювати чи послаблювати позиції груп. Наголошено на значному впливові онлайн активності на традиційний дискурс: сформовані в Мережі оцінки, погляди і переконання транслуються газетами й телебаченням, мережевий вплив може бути конвертований у політичну чи медійну кар’єру або експертний статус. Одночасно з формуванням віртуальної

картини світу, зокрема й мовної, що відбиває життя в просторі Інтернету з її специфічними особливостями, відбувається зміна мовної особистості. Віртуальна мовна особистість, реалізуючи в новому комунікативному просторі, конструює власну бінарну опозицію „реальний / віртуальний світ”. Зроблено висновок, що актуальність дослідження зумовлено необхідністю розробки лінгвопрагматичних напрямків у вивченні нової форми соціальних комунікацій та теоретичного осмислення проблем функціонування мови на базі нової соціально-комунікативної практики.

Ключові слова: „дискурс”, дискурсивний простір, соціальні медіа, соціальні мережі, лінгвопрагматика, соціально-комунікативна практика, „реальний / віртуальний світ”.

Кошлата А. В. Теоретические основы исследования дискурсивного пространства социальных медиа

Статья посвящена исследованию особенностей термина „дискурс”, описанию основных принципов происхождения, а также различных подходов к определению и характеристики термина. Рассматриваются теоретические основы исследования дискурсивного пространства социальных медиа, актуальность исследования дискурсивных практик, и, с этой целью – определения, анализа, оценки и систематизации оптимальных способов измерения в социальных медиа – показателей охвата аудитории, взаимодействия пользователей с сервисами социальных медиа и другими пользователями с помощью этих сервисов. Отмечается, что социальные сети имеют свойство проявлять и консолидировать информацию, влияя на формирование мнений, взглядов, настроений и в результате массовых коммуникаций усиливать или ослаблять позиции групп. Говорится о значительном влиянии онлайн активности на традиционный дискурс: сформированы в Сети оценки, взгляды и убеждения транслируются газетами и телевидением, сетевой влияние может быть конвертирован в политическую или медийную карьеру или экспертный статус. Одновременно с формированием виртуальной картины мира, в том числе и языковой, отражающей жизнь в пространстве Интернета с ее специфическими особенностями, происходит изменение языковой личности. Виртуальная языковая личность, реализуя в новом коммуникативном пространстве, конструирует собственную бинарную опозицию „реальный / виртуальный мир”. Сделан вывод, что актуальность исследования обусловлена необходимостью разработки лингвопрагматическое направлений в изучении новой формы социальных коммуникаций и теоретического осмысления проблем функционирования языка на базе новой социально-коммуникативной практики.

Ключевые слова: „дискурс”, дискурсивное пространство, социальные медиа, социальные сети, лингвопрагматика, социально-коммуникативная практика, „реальный / виртуальный мир”.

Koshlata A. V. Theoretical foundations of social media discourse space research

This article is devoted to the investigation of main peculiarities of the term „discourse”, description of the basic principles of origin, as well as various approaches to the definition and characteristics of the term. The theoretical foundations of the discursive space of social media are discussed, the relevance of discursive practices investigation, definition, analysis, evaluation and systematization of optimal measurement methods in social media – audience coverage, user interaction with social media services and other users through these services are mentioned. It is noted that social networks have the ability to display and consolidate information, influencing the formation of opinions, views, and sentiments and as a result of mass communications to strengthen or weaken the positions of groups. It is mentioned the significant influence of online activity on traditional discourse: estimates are generated in the Network, views and beliefs are broadcast by newspapers and television, network influence can be converted into political or media career or expert status. Simultaneously with the formation of a virtual picture of the world, including language, reflecting life in the Internet space with its specific features, the language personality changes. The virtual linguistic personality, realizing in the new communicative space, constructs its own binary opposition „real / virtual world”. The relevance of the study is due to the need to develop linguistic pragmatics directions in the study of a new form of social communications and theoretical understanding of the problems of language functioning on the basis of a new social and communicative practice is concluded.

It is summed up that modern society responds to the challenges of the time – in particular, to increase the flow of information, at the request of constant contact, to global changes in everyday culture - the formation of its own communication channels that can withstand the growing pressure of information and, therefore, put first of all the success of communication.

Key words: „discourse”, discursive space, social media, social networks, linguistic pragmatics, social and communicative practice, „real / virtual world”.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2017 р.

Прийнято до друку 12.10.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.

О. Ю. Моїсєєнко (Старобільськ)

УДК 821.111'27

**МОВНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ (2014 – 2017)
В АМЕРИКАНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ**

Поняття „концептуалізація” є центральним для багатьох сучасних наукових дисциплін, які використовують як методологічну основу когнітивний підхід. Концептуалізація – це передусім живий процес породження нових смислів, який відображає механізми того, як створюються нові значення і як можна пояснити здатність людини постійно поповнювати фонд знань про світ. Важливим видом концептуалізації світу є мовна концептуалізація як фундамент, перше джерело всіх інших видів концептуалізації [Радбиль 2010]. Концептуалізація – це один з найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, яка полягає в усвідомленні інформації, що надходить до неї та зумовлює створення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини [Краткий словарь 1997]. Концепт є основною одиницею зберігання значущої інформації про світ у мовній картині світу етносу, це ключовий смисл, актуалізований не одним знаком, а набором знаків. Концепт – це „квант” інформації про світ, згусток смислів та асоціацій, які стоять за словом [Радбиль 2010: 206].

У пропонованій статті ставимо за мету розглянути особливості мовної концептуалізації збройного конфлікту (2014 – 2017) на сході України в дискурсі американських медіа. Актуальність дослідження полягає в тому, що медіа та гіпермедіа стають основним середовищем, у якому реалізуються більшість значущих для індивіда видів комунікації. Метафоричний образ світу як глобального селища *global village* запропонував М. МакЛухан, професор англійської літератури, літературний критик і теоретик комунікації, який ще в 1964 році визначив *медіа* як *повідомлення* (*the medium is the message*) та передбачив, що розвиток медіа *сприятиме єднанню світу* [McLuhan 1994]. Його метафори *the medium is the message* та *the global village* є нині частиною глобальної картини світу. Ускладнення явищ глобального світу робить інформаційний вплив на індивіда комплексним і медіатизованим. Медіатизацію визначають як ментально-когнітивний результат впливу на мислення індивідів полімодального, полісеміотичного медійного продукту, що виражається у формуванні картини світу за допомогою специфічно медійних, інтегративних, когнітивних структур пізнання та представлення реальності [Рогозіна 2006: 478 – 479]. І. Рогозіна відзначає важливість когнітивного підходу до вивчення вербальних та авербальних явищ у сфері медіа-комунікації, який дозволяє розглядати мову як одну з багатьох ментальних здібностей індивіда, які він реалізує в процесі пізнання дійсності та фіксує в продукованій ЗМІ медіа-картині світу. У контексті такого підходу правомірно ставити питання про гетерогенність когнітивних структур, тобто не про автономність мовних структур як пізнавальних, а про їх взаємодію з пізнавальними [Там само: 484].

Матеріалом дослідження стали інтернет-статті сайтів американських телеканалів CNN та FOX.

CNN (*Cable News Network*, Кабельна Мережа Новин) – одна з провідних телекомпаній світу, яка здійснює мовлення на 212 країн світу. Випуски новин телекомпанії дивляться більш ніж 1,5 мільярда людей. CNN приділяє значну увагу Україні, висвітлюючи розвиток подій у нашій країні на постійній основі. Схід України в період збройного конфлікту описують як зруйнований насиллям *the violence-wracked east of the country*:

Pro-Russian separatists are accused of preventing people from voting in the violence-wracked east of the country (CNN 25 /05/ 2014).

Події на сході України в основному характеризують як *conflict* (конфлікт):

It began as a dispute over a trade agreement, but it mushroomed into the bloodiest conflict in Europe since the wars over the former Yugoslavia in the early 1990s (CNN 02/10 /2015).

Конфлікт характеризують як найбільш кривавий у Європі з часів війн у колишній Югославії, *the bloodiest conflict in Europe*. Райони, де проходили та проходять бойові дії, визначають як *the conflict zone* (зона конфлікту) або як *the conflict-torn areas* (територія, яка розривається конфліктом):

And by the end of the year, the U.N. says more than 1.7 million children in the conflict-torn areas of eastern Ukraine are facing „extremely serious” situations exacerbated by unusually harsh winter conditions (CNN 12/11/2014).

But violence continues in the conflict zone in eastern Ukraine – and 2016 has seen an increase in casualties (CNN 02/10/2015).

Події на сході України також визначають як *війну*. Кореспондент CNN характеризує її як громадянську – *civil war*. Він запитує: „Як суперечка почалася та як потім переросла в громадянську війну?”:

So how did this dispute begin and how did it then erupt in to civil war? (CNN 02/10 /2015).

Підтвердженням сприйняття подій у східній Україні як війни слугують використання лексичних одиниць *front* (фронт) та *frontline* (лінія фронту):

Situation near the front remains volatile (CNN 08/05/2016).

The increasingly tense situation on the frontline between government forces and separatists in eastern Ukraine has resulted in a spike in civilian casualties, according to new figures released by the Office of the UN High Commissioner for Human Rights (CNN 08/05/2016).

Сторони конфлікту кореспонденти CNN позначають як, з одного боку, *government forces* (урядові сили), *Ukrainian government forces* (українські урядові сили) або *Kiev’s government forces* (київські урядові сили), з іншого боку, як про це говорять кореспонденти CNN, виступають *separatists* (сепаратисти) або *pro-Russian separatists* (проросійські сепаратисти), також використовують лексичні одиниці

rebels (повстанці), *pro-Russia rebels* (проросійські повстанці) або *rebel forces* (повстанські сили):

The increasingly tense situation on the frontline between government forces and separatists in eastern Ukraine has resulted in a spike in civilian casualties, according to new figures released by the Office of the UN High Commissioner for Human Rights (CNN 08/05/2016).

Donetsk International Airport, which was rebuilt ahead of the European soccer championships in 2012, falls to rebels after months of fighting with Ukrainian government forces (CNN 22/01/ 2015).

European leaders are opposed to arming Kiev's government forces... (CNN 12/02/ 2015).

Pro-Russian separatists are accused of preventing people from voting in the violence-wracked east of the country (CNN 25/05/ 2014).

Recent gains by Ukrainian armed forces have seen the territory controlled by the rebels contract. But the rural area where MH17 crashed to earth July 17 remains under the rebels' sway (CNN 23/07/ 2014).

In recent weeks, rebel forces have brought down a number of Ukrainian military aircraft in the eastern regions, including two Antonov AN-26 transport planes, several Mi-8 and Mi-24 helicopters, Su-25 fighter jet and an Ilyushin IL-76 cargo plane (CNN 23/07/ 2014).

Who are Ukraine's pro-Russia rebels? (CNN 02/10/ 2015).

Метонімія стає основним інструментом показу позицій урядів різних країн щодо подій на сході України, наприклад, уряди європейських країн представлені спільно як *Europe* (Європа) (*Europe to Russia* (Європа Росії)) або *the United States says* (Сполучені Штати кажуть):

Europe to Russia: We won't blink over Ukraine (CNN 22/01/ 2015).

...the United States says it is considering supplying lethal aid to Ukraine...(CNN 12/02/ 2015).

Поєднання європейських країн і Сполучених Штатів Америки визначають як *West* (Захід):

What's at stake in the conflict between the West and Russia over Ukraine is not just the future of Crimea, it's the future of international order (CNN 04/03/ 2014).

Росію характеризують як *master of the long game* (майстер довгої гри):

...and Russia is a master of the long game (CNN 11/08/ 2016).

Кореспонденти CNN експліцитно стверджують про військову підтримку та пряму участь Росії в конфлікті на підтримку сепаратистів – *backing up and often fighting for the separatists*:

Russia always had a vastly superior army backing up and often fighting for the separatists (CNN 12/08/ 2016).

Використовують також словосполучення *Russian „aggression”* (російська агресія), хоча слово *aggression* подають у лапках:

Mattis vows US support for Ukraine against Russian „aggression” (CNN 24/08/2017).

FOX (FOX Broadcasting Corporation, телерадіомовна корпорація ФОКС) є національною телевізійною мережею Сполучених Штатів Америки.

Кореспонденти FOX визначають Україну як *Europe's doorstep* (поріг Європи):

Thousands are dead on Europe's doorstep (FOX 23/ 02/ 2015).

Схід України характеризують як *Ukraine's industrial heartland* (найважливіший індустриальний район України):

The armed conflict in Ukraine's industrial heartland has claimed more than 9,900 lives since it began in 2014 (FOX 23/ 02/ 2015).

Кореспонденти FOX визначають події на сході України лексичними одиницями *conflict* або *armed conflict* (конфлікт або збройний конфлікт) та *war* (війна):

The two-year-old conflict in eastern Ukraine has left about 1.5 million people hungry... (FOX 04/04/2016).

The armed conflict in Ukraine's industrial heartland has claimed more than 9,900 lives since it began in 2014 (FOX 26/04/ 2017).

Ukraine at War: In desperate fight to save lives, Medsanbat Project teaches basics of battlefield medicine (FOX 23/02/2015).

Війна визначають як *low-intensity war* (малоінтенсивна війна):

...this nation of 45 million which has been locked in a low-intensity war with neighboring Russia for more than three-and-a-half years (FOX 20/09/2017).

Відзначимо, що, на відміну від дискурсу CNN, війну на сході України в дискурсі телекомпанії FOX не характеризують як громадянську – *civil war*.

Сторони конфлікту кореспонденти FOX позначають як, з одного боку, *government troops* (урядові війська), *nation's forces* (національні сили), з іншого боку, як говорять кореспонденти FOX, виступають *pro-Russian separatists* (проросійські сепаратисти), *pro-Russia forces* (проросійські сили):

Ukrainian authorities say three of its troops have been killed and four injured in eastern Ukraine in an apparent flare-up of fighting between government troops and Russia-backed separatists (FOX 26/04/2017).

A Ukrainian government official says the nation's forces have captured new positions in the rebel-held east (FOX 11/01/2017).

Death threats hang over presidential vote in Ukraine's east, the turf of pro-Russia forces (FOX 20/09/2017).

The Ukrainian government and pro-Russia separatists agreed on a cease-fire from Aug. 25 to help reduce tensions before the start of the new school year on Friday. The deal collapsed almost immediately like many previous such initiatives in the past (FOX 20/09/2017).

Метонімія, як і в повідомленнях кореспондентів CNN, стає основним інструментом у поданні позицій урядів різних країн щодо подій на сході України, наприклад, офіційних представників країн позначають назвами країн:

Germany, Russia, Ukraine, France discuss Ukraine peace deal (FOX 18/04/2017).

Кореспонденти FOX, як і кореспонденти CNN, експліцитно стверджують про військову підтримку сепаратистів і пряму участь Росії в конфлікті, що знаходить вираження в таких лексичних одиницях, як *war with neighboring Russia*, *Russia-backed separatists*, *Moscow-backed rebels*, та *Russia-backed rebels*:

...this nation of 45 million which has been locked in a low-intensity war with neighboring Russia for more than three-and-a-half years (FOX 20/09/2017).

The deal reached by representatives of Ukraine, Russia, the Moscow-backed rebels and the Organization for Security and Cooperation in Europe marks an effort to add substance to a cease-fire agreement that was signed on Sept. 5 but has been frequently broken by clashes (FOX 19/09/2014).

As tensions persist in eastern Ukraine between government forces and Russia-backed rebels, Ukraine and Russia have imposed tit-for-tat bans on food product imports on each other and cut air connections (FOX 14/02/2016).

Ukrainian authorities say three of its troops have been killed and four injured in eastern Ukraine in an apparent flare-up of fighting between government troops and Russia-backed separatists (FOX 26/04/2017).

Кореспонденти FOX використовують лексичні одиниці *aggression* (агресія), *push back an invading Russia* (відштовхнути Росію, яка вторглася). Агресію визначають як *powerful and perfidiously disguised aggression* (потужна та підступно замаскована агресія). Слід також відзначити, що слово *aggression*, на відміну від дискурсу CNN, у дискурсі телеканалу FOX подають без лапок:

But, that said, it has become clear that the broad picture is bleak: The fragile nation state of Ukraine has been invaded and forced into a war. And, since no one has wanted to call it war, there has been no legitimate aid to help push back an invading Russia.

Helping Ukrainians defend themselves against a powerful, and perfidiously disguised aggression is the least the West could do. Even limited support with know-how and equipment can make a big difference in this fight of David against Goliath, as I have seen during my work in Ukraine (FOX 23/02/2015).

Отже, аналіз особливостей мовної концептуалізації подій на сході України (2014 – 2017) в дискурсі провідних американських медійних компаній свідчить, що ці компанії створюють інформаційні простори, які різняться за ключовими концептами. Мовна картина збройного конфлікту, яка створює медійна компанія CNN, має суперечливий

характер. З одного боку, використання таких лексичних одиниць, як *civil war*, створює картину внутрішнього конфлікту. З іншого боку, експліцитні твердження про пряму участь у збройному конфлікті іншої держави через лексичні одиниці *backing up and often fighting for the separatists* заперечують можливість визнання конфлікту на сході України як внутрішнього, згідно з визначенням поняття *civil war*, яке сформулювала Рада Безпеки ООН [див.: Cockayne 2010].

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому когнітивному аналізі медійного дискурсу на матеріалі інших мов.

Джерела ілюстративного матеріалу

FOX – Режим доступу : <http://www.foxnews.com>; **CNN** – Режим доступу : <http://edition.cnn.com>.

Література

Краткий словарь 1997 – Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова и др. / под общей ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.; **Радбиль 2010** – Радбиль Т. Б. Основы изучения языкового менталитета : учеб. пособие / Т. Б. Радбиль. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 328 с.; **Рогозина 2006** – **Рогозина И. В.** Новые медийные когнитивные структуры и глобализационные процессы / И. В. Рогозина // Глобализация-этнизация. Этнокультурные и этноязыковые процессы : в 2 кн. / отв. ред. Г. П. Нецименко; Науч. совет РАН „История мировой культуры”; Институт славяноведения РАН. – М. : Наука, 2006. – Кн. 1. – С. 476 – 484; **Cockayne 2010** – Cockayne J. The United Nations Security Council and Civil War: First Insights from a New Dataset / J. Cockayne, Ch. Mikulaschek, Ch. Perry. – New York : International Peace Institute, 2010. – Mode of access to paper: www.ipinst.org; **McLuhan 1994** – **McLuhan M.** Understanding Media: The Extensions of Man / M. McLuhan, L. H. Lapham. – First edition 1964. – Cambridge: The MIT Press, 1994. – 392 p.

Моїсєєнко О. Ю. Мовні аспекти концептуалізації збройного конфлікту на сході України (2014 – 2017) в американському медійному дискурсі

Статтю присвячено розгляду особливостей мовної концептуалізації збройного конфлікту на сході України (2014 – 2017) в американському медійному дискурсі. Матеріалом дослідження стали інтернет-статті сайтів американських телеканалів CNN та FOX. Аналіз особливостей мовної концептуалізації подій на сході України (2014 – 2017) в дискурсі провідних американських медійних компаній свідчить, що ці компанії створюють інформаційні простори, які різняться за ключовими концептами. Мовна картина збройного конфлікту, яку представляє медійна компанія CNN, має суперечливий характер. З одного боку, використання таких лексичних одиниць, як *civil war*, створює картину

внутрішнього конфлікту. З іншого боку, експліцитні твердження про пряму участь у збройному конфлікті іншої держави через такі лексичні одиниці, як *backing up and often fighting for the separatists*, заперечують можливість визнання конфлікту на сході України як внутрішнього, згідно з визначенням поняття *civil war*, яке сформулювала Рада Безпеки ООН.

Ключові слова: мовна концептуалізація, англійська мова, медійний дискурс, Україна, конфлікт.

Моисеенко Е. Ю. Языковые особенности концептуализации вооруженного конфликта на востоке Украины (2014 – 2017) в американском медийном дискурсе.

Статья посвящена рассмотрению особенностей языковой концептуализации вооруженного конфликта на востоке Украины (2014 – 2017) в американском медийном дискурсе. Материалом исследования послужили интернет-статьи сайтов американских телеканалов CNN и FOX. Анализ особенностей языковой концептуализации событий на востоке Украины (2014 – 2017) в дискурсе ведущих американских медийных компаний свидетельствует о том, что эти компании создают информационные пространства, различающиеся по ключевым концептам. Исследование также свидетельствует, что языковая картина вооруженного конфликта, представляемая медийной компанией CNN, имеет противоречивый характер. С одной стороны, использование такой лексической единицы, как *civil war*, создает картину внутреннего конфликта. С другой стороны, эксплицитные утверждения о прямом участии другого государства через такие лексические единицы, как *backing up and often fighting for the separatists*, отрицают возможность признания конфликта на востоке Украины как внутреннего, согласно определению понятия *civil war*, сформулированного Советом Безопасности ООН.

Ключевые слова: языковая концептуализация, английский язык, медиадискурс, Украина, конфликт.

Moiseyenko O. Yu. Language Aspects of Conceptualization of Armed Conflict in Eastern Ukraine (2014 – 2017) in American Media Discourse

The paper examines the language peculiarities of conceptualization of armed conflict in eastern Ukraine (2014 – 2017) in American media discourse. The armed conflict in eastern Ukraine started in April 2014, and as CNN states it mushroomed into the bloodiest conflict in Europe since the wars over the former Yugoslavia in the early 1990s. The internet-articles of the American Cable News Network (CNN) and FOX Broadcasting Corporation were analyzed. The analysis of the peculiarities of conceptualization in the English language of armed conflict in eastern Ukraine in the discourse of leading American media shows that the American Cable News Network (CNN) and FOX Broadcasting Corporation create the information spaces which do not match in key concepts. CNN

characterizes the events in eastern Ukraine as *conflict* and *war*. War in Ukraine is defined as *civil war*. CNN explicitly states about another state' participation in the conflict, and uses the word *aggression*, but the word *aggression* is given in quotation marks. FOX defines the events in eastern Ukraine as *conflict* and *war*, but it does not characterize the war in eastern Ukraine as *civil war*. FOX is using such lexical units as *aggression*, *push back an invading Russia*. *Aggression* is defined as *powerful and perfidiously disguised aggression*. In FOX news discourse the word *aggression* is not given in quotation marks. Thus the language picture of the armed conflict created by the American Cable News Network (CNN) has contradictory character. On the one side, the usage of such lexical unit as *civil war* creates the picture of the internal conflict. On the other side, the explicit statements on the direct participation in the armed conflict of another state rejects the possibility to define the conflict as an internal one according to the definition of the notion *civil war* formulated by the United Nations Security Council.

Key words: language conceptualization, English, media discourse, Ukraine, conflict.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2017 р.

Прийнято до друку 17.10.2017 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

О. Л. Кравченко (Сєверодонецьк)

УДК 004.738.5:070.421

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ УНІКАЛЬНОСТІ ТЕКСТУ ЯК СКЛАДНИКА SEO-АНАЛІЗУ

На ринку праці все частіше стає затребуваним професія редактора сайтів, в обов'язки котрого входить їх оптимізація. Фахівець повинен володіти, зокрема, навичками SEO-аналізу, найважливішим складником якого є визначення показника унікальності текстів. Тож вивчення веб-сервісів, котрі перевіряють унікальність текстів як складник SEO-аналізу, що є метою нашої розвідки, видається нам актуальним.

Дослідники видавничої справи звертають увагу на інтернет-ресурси з довідковими електронними видання й видавничими стандартами [Фіялка 2014]. Натомість в інтернет-середовищі помічаємо низку сайтів і форумів, на яких редактори-практики обмінюються досвідом використання програмами із SEO-аналізу, визначають їхні особливості, дають поради редакторам-початківцям [Малов; Что такое SEO-анализ; Что такое копирайт і хто такий копирайтер? Что такое копирайт і як його зробити?].

На відміну від мережевих платформ, які полегшують роботу редактора над мовностилістичною стороною тексту, ресурси, котрі використовуються редактором при пошуковій оптимізації сайтів, передбачають володіння спеціалістом додатковими навичками.

Сайт час від часу оптимізують для того, щоб пошукові машини показували його в перших рядках або на першій сторінці видачі; для збільшення аудиторії чи /і продажу. Першим етапом у цьому є SEO-аналіз. Серед оптимізаторів у Мережі поширена очевидна тавтологія в понятті „SEO-оптимізація”: термін SEO (англ. „search engine optimization”) уже включає поняття „оптимізація”. Тож слід говорити „пошукова оптимізація”, або „SEO”, незважаючи на те, до чого ми застосовуємо це поняття – сайту чи тексту.

Найбільш просте й зрозуміле визначення поняття „SEO-аналіз веб-сайту” дав дописувач Блога колишнього сисадміна: „Це аналіз внутрішніх і зовнішніх чинників з метою визначити позиції в пошукових системах і отримати чітке розуміння, чому сайт займає такі позиції” [Что такое SEO-анализ?]. Тож сам по собі SEO-аналіз не поліпшить позицій сайту, він допоможе визначити напрямок, за яким потрібно сконцентрувати зусилля оптимізатора.

Глибокий SEO-аналіз складається з: аналізу конкуренції, семантичного аналізу, аналізу видимості сайту, його структури, популярності та ін. Тобто діяльність редактора при пошуковій оптимізації сайту полягає в удосконаленні контенту і структури сайту,

щоб вони відповідали вимогам алгоритму пошукових систем. Мета такого коригування – якомога вище „підняти” позиції сайту в результатах пошуку за запитами користувачів. Оскільки відвідувачі обирають перші посилання, то чим вище позиція сайту, тим ймовірніше, що з пошукових систем вони перейдуть на нього [Пошукова оптимізація сайтів].

Робота оптимізатора над текстами сайту передбачає видалення з них стоп-слів (зменшення „водності”), перевірку на унікальність і природність тексту та їх підвищення, відсіювання пошукового спаму (зменшення нудоти) тощо. У здійсненні цих операцій редакторів стануть у пригоді такі інтернет-ресурси, як „Главред”, text.ru, Advego, Advego Plagiatus, pr-cy.ru/zypfa/text, stxt.ru/index.php, istio.com, content-watch.ru тощо. Зауважимо, що, окрім Advego, перераховані сервіси орієнтовані на російськомовні тексти.

Як уже було сказано, однією з ключових складників SEO є унікальність тексту: пошуковики ранжують сайти за ступенем унікальності контенту. Пояснимо причину цього принципу. З метою просування власного бренду кожна фірма прагне бути представленою в Мережі, оскільки це відкриває широкі промоційні й маркетингові можливості. Контент сайту складається мінімум із 40 текстів, які щодвамісяці слід оновлювати – здійснювати пошукову оптимізацію. При цьому об’єкт і предмет діяльності організації кардинально не змінюється, тобто автору текстів слід описати ті самі товари або послуги. Відповідно виникають такі явища, як копірайт і рерайт.

Термін „копірайт” походить від англійського *copyright* і в перекладі означає „авторське право”. Початкове його значення – виключні права творця оригінального твору протягом обмеженого часу (на винахід триває 20 років, а на літературний твір – 70 років). У роботі редактора *копірайт* поширений у видозміненому вигляді – як *копірайтинг*, тобто сам авторський текст. Тож під копірайтом менеджери сайтів мають на увазі оригінальні, унікальні авторські статті.

У тому вигляді, який він має зараз, копірайтинг з’явився лише в кінці XIX ст. у країнах Європи внаслідок розширення торгівлі й необхідності опису та реклами товару. Тому копірайтом помилково вважають тільки рекламний текст. Однак у жодному з варіантів перекладу не згадується про рекламну або будь-яку іншу спрямованість тексту [Що таке копірайт і як його зробити].

Головне завдання копірайтера – зацікавити читача легким у сприйманні текстом, відповідно – пропонованими послугами або товарами.

Виділяють два види копірайтингу – веб-копірайтинг та SEO-копірайтинг [Що таке копірайт і хто такий копірайтер?]. Перший полягає в написанні рекламних статей, у яких правильно описано товар і послуги і який спонукає відвідувача сайту купити або замовити їх. Другий вид – статті, оптимізовані під ключові слова. Такі статті необхідні для

підвищення рейтингу сайту в пошукових системах. „Seo-статті використовують для „розкрутки” сайтів, у якості посилання ранжирування” [Що таке копірайт і хто такий копірайтер?].

Під рерайтом, або рерайтингом, розуміють переробку чужого тексту за допомогою перефразування, застосування синонімів, зміни структури без внесення власних думок та ідей. Він необхідний для того, щоб уже опублікований в Інтернеті текст пошукові системи визначали як унікальний.

Рерайт буває поверхневим і глибоким [Що таке копірайт і як його зробити?]. Перший полягає в заміні слів синонімами, перестановці місцями абзаців тощо. При глибокому рерайтингу отриманий текст кардинально відрізняється від вихідного, оскільки в ньому змінюється структура, стиль, спосіб подачі. Від оригінального тексту залишається тільки смислова наповненість. Тому буває складно відрізнити правильний копірайт від рерайта високої якості.

Отже, під унікальним текстом мають на увазі текст, „який раніше не був опублікований на жодному сайті в Інтернеті та / або не був проіндексований пошуковими системами. Тобто це той текст, про існування якого не знають пошуковики” [Унікальність тексту]. Унікальність перевіряється за одним (копірайтом) або двома (копірайтом і рерайтом) параметрами.

Докладніше зупинимося на тому, як відбувається перевірка унікальності. Пошукові системи постійно сканують сторінки сайтів Інтернету з метою виявлення нових текстів і занесення їх в свої бази. Вони вважають унікальним той текст, який був виявлений пошуковою машиною раніше за інший. Для прикладу, якщо розмістити дві однакові статті на різних сайтах, то унікальною буде та, яку робот раніше проіндексує, тобто присвоїть документу набір ключових слів або кодів, які вказують зміст документа й використовуються для його пошуку [Унікальність тексту]. Під час індексування зміст документів із природної мови перекладається штучною інформаційно-пошуковою мовою, у результаті чого створюється пошуковий образ документа й пошуковий образ запиту. „У такий спосіб відбувається згортання інформації, що знаходиться в документі, і перетворення її на ППМ у вигляді індексу, рубрики, коду (класифікаційною мовою) або дескриптора, ключового слова (дескрипторною мовою)” [Індексування].

При перевірці статті на унікальність той сервіс або програма, яку для цього використовують, звертається до пошукових систем і порівнює пропонувані текст з варіантами тексту в індексі пошуковика. Чим більше не схожим буде текст статті на тексти, які є в базі пошукової машини, тим більше унікальною буде стаття.

Перевірка тексту відбувається не цілком, а він розбивається особливим чином по кілька слів, на так звані шингли. Шингл – це кілька слів тексту, які перевіряють. Розмір шинглів у різних програмах може коливатися від трьох до дев'яти слів. Якщо шингл дорівнює трьом,

то текст розбивається по три слова і відбувається перевірка на наявність однакових трьох слів. При виявленні таких слів ділянка тексту маркується як неунікальна.

Як наголошує дописувач сайту „Все для веб-майстра”, „при цьому різні програми по-різному складають шингли. Стаття, що перевіряється, не просто з самого початку розбивається по три слова, застосовується так само і нахлист шинглів. Це коли кожен новий шингл може захоплювати слова з попереднього. Тут все залежить від алгоритмів роботи програми або сервісу” [Унікальність тексту].

Найбільш поширений сервіс з перевірки унікальності – Advego Plagiat. До недавнього часу для перевірки слід було встановити програму на комп’ютер, тепер сервіс доступний онлайн. Щоправда, усі наші спроби тестувати онлайн-режим не закінчилися успіхом, тому проаналізуємо першу версію. Безоплатна установка відбувається протягом кількох хвилин, після чого залишається скопіювати текст у вікно й перевірити його.

Програма має два способи перевірки – швидку і глибоку. При швидкій перевірці виявляється копіпаст, глибока перевірка – більш ретельна. При натисканні кнопки „Глибока перевірка” аналіз відбувається за двома параметрами – копірайтом і рерайтом. За замовчуванням вона здійснюється з шинглом 4, проте в налаштуваннях програми можна встановити будь-яке значення від 2 до 10.

На „виході” сервіс видає два відсоткові показники відповідно й перелік сайтів, на яких розташовано схожі або „запозичені” тексти. При цьому жовтим кольором маркуються фрази, котрі платформа вважає повним збігом, а голубим – перероблений текст, що частково збігається з уже існуючим (тобто рерайт). За словами редакторів-практиків, щоб підвищити показники рерайту, слід позбавитися фраз, “підсвічених” жовтим кольором.

За допомогою алгоритмів шукає в Інтернеті часткові й повні копії текстового документа, показує ступінь унікальності тексту, його джерела також багатофункціональний і ефективний інструмент роботи з текстами сервіс text.ru. Після обробки введеного в поле тексту програма теж підсвічує різними кольорами „проблемні” частини й видає відсоток збігу тексту з іншими текстами. Зазвичай для копірайтів він не повинен бути меншим за 90%, для рерайтів – 60%.

На відміну від попереднього сервісу, веб-ресурс text.ru надає послуги винятково онлайн, хоча так само, як і Advego Plagiat, показує перелік сайтів, на яких зустрічаються схожі або скопійовані тексти. Як запевнюють розробники платформи, перевірка проводиться не методом шинглів, а за допомогою інших алгоритмів.

Один і той самий текст, перевірений на унікальність Advego Plagiat і за допомогою text.ru, має різні показники, відмінність яких для копірайтерів кардинальна – 80% і 59,9%.

Зауважимо, що другий сервіс не тільки завжди видає нижчі, ніж Advego Plagiaty, показники, а й для одного й того самого тексту, перевіреного з різницею в годину й більше, має різний відсоток. Незважаючи на це, серед практиків укорінена думка, що саме цей ресурс максимально наближений до алгоритму вирахування унікальності на Міралінксі, де розміщено основний масив статей для закупівлі посилань [Малов].

Обидві платформи шукають змішані слова або слова, набрані літерами різних алфавітів. Для забезпечення високого відсотка унікальності тексту копірайтери й рерайтери вдаються до хитрощів – у російських словах набирають однакові для російського й англійського алфавітів букви на англійській розкладці.

Спираючись на досвід роботи з різними платформами для перевірки унікальності, редактори й автори копірайтів / рерайтів дають наступні поради:

1. Розширювати інструментарій, тобто залучати до перевірки інші програми.

2. Переконавати замовників, що результат перевірки тексту на рерайт – наслідки роботи алгоритму, який спрацював не завжди адекватно.

3. Звертати увагу не на унікальність, а на інші параметри – внутрішню оптимізацію каталога, відеооглядів, якісного фотоматеріалу, соціальні опції тощо.

Отже, порівняльний аналіз двох сервісів, що перевіряють унікальність текстів – Advego Plagiaty і text.ru – виявив спільні й відмінні риси. До перших відносимо пошук в Інтернеті часткових і повних копій текстового документа, показ ступеня унікальності тексту, пошук змішаних слів або слів, набраних літерами різних алфавітів. До відмінностей зараховано способи проведення перевірки – або за методом шинглів (Advego Plagiaty), або за допомогою інших алгоритмів (text.ru), що зумовлює різні показники для рерайту й копірайту одного й того тексту. На думку практиків, text.ru максимально наближений до алгоритму вирахування унікальності на Міралінксі. Спільним недоліком платформ зазначено спрощено-формальний підхід до тексту, що знищує його смисловий складник.

Література

Індексування – Індексування [Електронний ресурс] / Вікіпедія : вільна енциклопедія : [сайт]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>;

Копірайт – Копірайт [Електронний ресурс] / Словопедія : [сайт]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/38/53402/380958.html>; **Малов** – Малов Д. Адвего Плагиатус: „белый лебедь” или „гадкий утенок” [Електронний ресурс] / Денис Малов / protext : [сайт]. – Режим доступу : <http://protext.by/blog/o-kopirajtinge-vserez/advego-plagiaty-sucks>;

Пошукова оптимізація сайтів – Пошукова оптимізація сайтів – [Електронний ресурс] / WebBuilding : [сайт]. – Режим доступу : <https://webbuilding.com.ua/ukr/seo>; **Унікальність тексту** – Унікальність тексту [Електронний ресурс] / Все для веб-майстра: уроки по веб-дизайну : [сайт]. – Режим доступу : <http://pro-gramming.org/unikalnist-tekstu>; **Фіялка 2014** – Фіялка С. Інтернет-ресурси в роботі редактора / Світлана Фіялка // Вісн. Книжкової палати. – 2014. – № 11. – С. 35 – 38. **Что такое SEO-анализ?** – Что такое SEO-анализ? [Електронний ресурс] / Блог бывшего сисадмина / dom-admina : [сайт]. – Режим доступу : <http://dom-admina.ru/seo/seo>; **Що таке копірайт і хто такий копірайтер?** – Що таке копірайт і хто такий копірайтер? [Електронний ресурс] / verano.rv.ua : [сайт]. – Режим доступу : <http://verano.rv.ua/navchannya/shho-take-kopirajt-i-xto-takij-kopirajter>; **Що таке копірайт і як його зробити?** – Що таке копірайт і як його зробити? [Електронний ресурс] / stylezhinki.ru : [сайт]. – Режим доступу : <http://stylezhinki.ru/suspilstvo/9379-shho-take-kopirajt-i-jak-jogo-zrobiti.html>

Кравченко О. Л. Інтернет-ресурси для перевірки унікальності тексту як складника SEO-аналізу

У статті досліджено веб-сервіси, котрі перевіряють унікальність копірайтів і рерайтів, що є складовою SEO-аналізу. Зазначено, що діяльність редактора при пошуковій оптимізації сайту полягає в удосконаленні контенту і структури сайту, щоб вони відповідали вимогам алгоритму пошукових систем. Серед показників роботи з текстом для розгляду береться лише унікальність. Порівняльний аналіз двох ресурсів – Advego Plagiaty і text.ru – виявив спільні й відмінні риси. До перших автор відніс пошук в Інтернеті часткових і повних копій текстового документа, показ ступеня унікальності тексту, пошук змішаних слів або слів, набраних літерами різних алфавітів. До відмінностей зараховано способи проведення перевірки – або за методом шинглів (Advego Plagiaty), або за допомогою інших алгоритмів (text.ru), що зумовлює різні показники для рерайту й копірайту одного й того самого тексту. З'ясовано, що один і той самий текст, перевірений на унікальність Advego Plagiaty і за допомогою text.ru, має різні показники, відмінності яких для копірайтерів кардинальна. Наголошено, що серед практиків укорінена думка, що text.ru максимально наближений до алгоритму вирахування унікальності на Міралінксі, де розміщено основний масив статей для закупівлі посилань. Спільним недоліком платформ зазначено спрощено-формальний підхід до тексту, що знищує його смисловий складник.

Ключові слова: інтернет-сервіс, SEO-аналіз, унікальність тексту, копірайт, рерайт, Advego Plagiaty, text.ru.

Кравченко Е. Л. Интернет-ресурсы для проверки уникальности текста как составляющей SEO-анализа

В статье исследуются веб-сервисы, которые проверяют уникальность копирайта и рерайта, что является составной SEO-анализа. Отмечено, что деятельность редактора при поисковой оптимизации сайта заключается в совершенствовании контента и структуры сайта, чтобы они отвечали требованиям алгоритма поисковых систем. Среди показателей работы с текстом рассматривается только уникальность. Сравнительный анализ двух ресурсов – Advego Plagiatius и text.ru – обнаружил общие и отличительные черты. К первым автор отнес поиск в Интернете частичных и полных копий текстового документа, показ степени уникальности текста, поиск смешанных слов или слов, набранных буквами разных алфавитов. К отличиям зачислены способы проведения проверки – или по методу шинглов (Advego Plagiatius), или с помощью других алгоритмов (text.ru), что приводит к различным показателям для рерайта и копирайта одного и того же текста. Выяснено, что один и тот же текст, проверенный на уникальность Advego Plagiatius и с помощью text.ru, имеет различные показатели, отличие которых для копирайтеров кардинальное. Отмечено, что среди практиков укоренилось мнение, что text.ru максимально приближен к методу высчитывания уникальности на Миралинксе, где размещен основной массив статей для закупки ссылок. Общим недостатком платформ указано упрощенно-формальный подход к тексту, который уничтожает его смысловую составляющую.

Ключевые слова: интернет-сервис, SEO-анализ, уникальность текста, копирайт, рерайт, Advego Plagiatius, text.ru.

Kravchenko O. L. Internet-resources for checking the uniqueness of the text as a component of SEO-analysis

The article explores web-services that check the uniqueness of a copywriter and a retina, which is a composite SEO-analysis. It is noted that the activity of the editor in search engine optimization of the site is to improve the content and structure of the site, so that they meet the requirements of the algorithm of search engines. Among the indicators of work with the text is considered only uniqueness. The author described the concepts of „copywrit” and „rewrite”. A comparative analysis of Advego Plagiatius and text.ru resources found common and distinctive features. The first author considers the search on the Internet of partial and full copies of a text document, displaying the degree of uniqueness of the text, searching for mixed words or words typed in letters of different alphabets. Both programs use algorithms to search the Internet for partial and complete copies of a text document, show the degree of uniqueness of the text, its sources. By difference, he relates the methods of conducting a check – by the method of shingle (Advego Plagiatius) or by using other algorithms (text.ru). This leads to various indicators for the rewrite and copy of the same text. It is found out that the same text, tested for

the uniqueness of Advego Plagiatus and using text.ru, has different meanings. The deductibility of these indicators for copywriters is cardinal. Among the practitioners was the opinion that text.ru is as close as possible to the method of calculating the uniqueness on Miralinks. This is important because it hosts the main array of articles for purchasing links. The general lack of platforms, the researcher pointed out a simplistic-formal approach to the text, which destroys its semantic component. The author advised editors and practitioners to expand tools – to use other programs to check, not maximize the value of the check, pay attention to the internal optimization of the catalog, videoreports and the availability of social options.

Key words: internet-service, SEO-analysis, uniqueness of text, copywrit, rewrit, Advego Plagiatus, text.ru.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2017 р.

Прийнято до друку 10.11.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лєснова В. В.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бондаренко Галина Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Борзова Олександра Дмитрівна – аспірантка кафедри теорії та практики перекладу ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Волошинова Марина Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Глуховцева Катерина Дмитрівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Делюсто Марина Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Колесникова Лариса Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Копанська Алла Вікторівна – магістрантка факультету української філології та соціальних наук Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Кошлата Алла Валеріївна – викладач кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Кравченко Олена Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Моїсеєнко Олена Юріївна – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та практики перекладу ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Прокопова Анна Юріївна – аспірантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Процик Ірина Романівна – кандидат філологічних наук, доцент, докторантка кафедри української мови Національного університету „Києво-Могилянська академія”.

Пустовіт Валерія Юріївна – доктор філологічних наук, професор кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Слободян Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри філологічних дисциплін ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Ткач Людмила Олександрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Хобзей Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Шведова Марія Олексіївна – кандидат філологічних наук, докторантка кафедри російської мови і літератури Київського національного лінгвістичного університету.